UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00883259 4

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

http://www.archive.org/details/favsttragediia01goet

35
814 e

Видавниче Т-во „Книгора“ у Львові

Контора та Книгарня, Фундуклеївська 19.

Склад, Марійсько-Благовіщ. 91.

Телефон 24—28.

Вже в продажу або незабаром вийдуть такі підручники:

а) Історія:

1. **Іван Крипякевич.** Мала історія України (для нар. шкіл та на I. кл. ґімн.) З богатьома ілюстраціями та 2 істор. мапами.
2. **Його-ж.** Всесвітня історія (для вищ. поч. шк.). З богатьома (навіть кольоровими) ілюстр. та 2 істор. мапами.
3. **Його-ж.** Огляд історії України (для вищ. кл. ґімн., вчитель. інст. та самоосвіти). З трьома (одна кольорова) мапами та хронольоґ. й родословними таблицями.
4. **Його-ж.** Оповідання з історії України (для I кл. середніх шк.).

б) Ґеоґрафія:

1. **Проф. С. Рудницький.** Початкова ґеоґрафія (для нар. шкіл та на I кл. ґімн.). До 100 ілюстр. та 1 кольорова мапа.
2. **Його-ж.** Загальна ґеоґрафія ч. I (на I кл. сер. шкіл). З богатьома ілюстраціями.
3. **Е. Богач.** Загальна ґеоґрафія ч. II (Азія, Африка, Америка, Австралія). З богатьома ілюстр. та мапами (на II кл. сер. школ).
4. **Його-ж.** Загальна ґеоґрафія ч. III (Европа) (на III кл. сер: шкіл).
5. **А. Хомик.** Загальна ґеоґрафія ч. I (на I кл. сер. шк.).
6. **Його-ж.** Коротка ґеоґрафія України ч. I (фізична) для нар. шкіл.
7. **Його-ж.** Коротка ґеоґрафія України ч. II (політ.-етноґр.) для нар. шкіл.
8. **Його-ж.** Коротка ґеоґрафія України (обидві частині вкупі).

в) Природознавство:

1. **Поль Бер.** Наука природи (вступні відомости на I кл. ґімназій та для нар. шкіл).
2. **Іван Раковський.** Зоольоґія (на II кл. ґімн. та вищ. поч. шк.). З богатьома ілюстр. та кольоровими таблицями.
3. **Його-ж.** Людина. Опис будови людського тіла для шкіл та самоосвіти. З богатьома ілюстр. та кольор. табл.

LIBRARY
FEB 2 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

PT
2032
U4F2
1919a
ch. 1

Goethe, Johann Wolfgang vo

Й. В. фон ҐЕТЕ.

Faust

ФАВСТ.

ТРАҐЕДІЯ.

ПЕРША ЧАСТИНА.

З німецької мови віршований переклад

Д. Загула.

З портретом Ґете та 12 ілюстраціями

Ліцен-Маєра.

Коштує 8 гривень.

КИЇВ — ВІДЕНЬ, 1919.

ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО „ВЕРНИГОРА“.

Друковано 10.000 примірників.

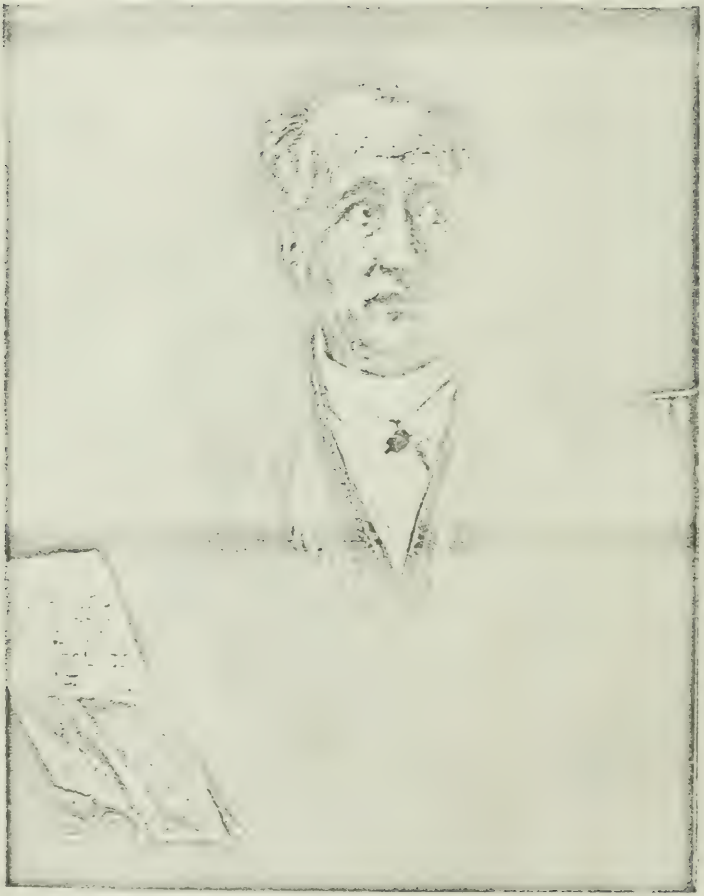

Передмова.

У всесвітній літературі мало таких творів, які по своїй високій літературній вартості дорівнювалиб «Фавстові» Ґете. З того часу, як цей твір появився в німецькій літературі, він не перестає цікавити освіченої людини і вважається одним з найгеніяльніших творів людського духа. Література, яка займається «Фавстом», зросла до тисячі товстих томів. Його перекладено на всі культурні мови. На українську мову перекладало його кілька наших кращих поетів, м. н. варто згадати переклад І. Франка, що вийшов друком кільканадцять років тому і спроби М. Старицкого.

«Фавст» — це кульмінаційна точка творчости ґеніяльного німецького поета і мислителя, як і взагалі найважніщий твір німецької літератури. Якраз перед тим, коли Ґете почав його писати, ґрупа молодих німецьких поетів і письменників зробила в світовій літературі великий переворот. Цей період називається «Sturm- und Drangperiode» (періодом бурі і натиску). Старий романтизм упав і на зміну віджитої форми і змісту появляються нові течії, які зривають зі всім перестарілим і вводять в літературу субєктивні переживання автора, живу душу людини з її високими стремліннями, сумнівами, надіями, з її змаганням проти всього, що не дає розвинути їй своїх духовних крил. Важніщими творами цієї доби є «Розбійники» Шіллера та «Страждання молодого Вертера» і «Ґец фон Берліхінґен» Ґете. Дитиною «бурі і натиску» є і «Фавст». У всіх детайлях цього твору, головно першої його частини, бачимо виразні сліди цієї доби, а найсильніше відбився її вплив на особі героя, який страждає так само, як і його автор, і змагається до того самого, що являється ідеалом поета. Ґете наділив свого «Фавста» тим, чим його власне серце було переповнене. Але не тільки в цьому видко слід бурхливого періоду; особа героя носить крім своїх страждань і бажань ще й глибоку проблему, в яку Ґете виклав суму свого життя і думання. Вже сама тема відповідає тому революційному духові в літературі, який в межах сфери своєї зворухнув усі підпори тої дійсної чи то уявленої тюрми, в котру замкнули літературну творчість зіпсований смак і формальна монотонність. Деколи цей чисто літературний рух переступав межі письменства і перекидався з обсягу почуваннів у сферу політичних змагань і стремлінь. Правда, це діялось тільки випадково, оскільки матеріял бував історично-політичним.

Над своїм твором Ґете працював до 40 літ, працював принагідно, з довгими перервами і то не по порядку, одну сцену за другою, а навпаки навпаки. Автор не полишив ніякої хронольоґії що до окремих частин «Фавста», так що не легко установити, котра сцена написана раніш, а котра пізніще. Що правда, поет не ховався з планом і з ходом своєї праці. Він багато писав і розмовляв про свої наміри що до твору з сучасними письменниками, давав свої манускрипти до перегляду, і таким чином повстав первісний знаменитий Ґехгавзенський «Urfaust».

Що саме спонукало Ґете зайнятися «Фавстом» і стрібувати на ньому своїх сил? — Вже за свойого життя Фавст був особистістю, про яку часто згадували і говорили, а коли згодом його особа стала казковою, коли нею зайнялась поезія, то він вже більше не зникав з кругозору. Про нього поширились «народні книжки», його почали виставляти по ріжних вандрівних та кукольних театрах і зробили його особу улюбленою постаттю тогочасного народу, що при своїй нахильності до віри в ріжні чуда та

лива перетворив його в типового представника свого суспільного часу. Народні переказ та казки про Фавста жили ще за молодечого віку Йоганна Вольфґанґа Ґете. Народні книжки» лежали по всіх крамничках та лоточках летучих книжечок, розташовані для продажу. Особу Фавста імпрували на сцені стацийних театрів, а опісля по мандрівних та кукольних театрах, куди виганяв їх по реформах Ґотшеда. І досі є ще такі містечка в Австрії, де Фавста виставляють в первісній формі. Першу спробу, ґнати його в вищу сферу і пристосовити до сучасного остіпу зробив Лессінґ своєю «Фавст-траґедією», та хоч йому самому ця спроба і не вдалась, то все таки його заслуга в тім, що він дав перший почин. Невдовзі після того появився «Фавст» Ґете і мета Лессінґа була осягнута. — Що з цього матеріялу попало перше в руки Ґете, коли виникло в його думка опрацювати цей матеріял до свого твору, про те можна хіба тільки догадуватись. Одно знаємо, що бабуня поета подарувала йому «на ялинку» кукольний театр і заводити його знали всі діти. Таким чином Ґете мав немало нагод познайомитися з Фавстом. Пізніше, певне як небудь випадково, впало йому на думку матеріял Фавста опрацювати. Дехто з істориків літератури гадає, що це сталося підчас перебування Ґете в Франкфурті, де поет займався ґравюрою (ґраверством) на міді. Ця праця мала спонукати його до всяких хемічних опитів, а це знов привело його до споріднеої з тим альхемії та її літератури, зі всією тою містикою, що виражена в теософії та фільозофії Парацельзи. У Франкфурті вирнула мабуть у Ґете перша думка написати «Фавста» і «Ґеца», бо, як зачуваємо, він поборюючись насміху Ґердера, котрий в вересні 1770 р. прибув до Франкфурту, ховався перед Ґердером з зацікавленням цими постаттями, що «скорінились в його думках і почали виростати в поетичні постаті». Всеж таки і Ґердер спричинився дещо до того, що Ґете не закинув свого плану. Ґердер в деякій мірі вплинув також і на опрацювання «Фавста». Цей вплив виразився в характері Мефістофеля, який своїм гострим, критичним, розкладуючим умом і постійним глумливим заперечуванням, дише Ґердерівським духом. На всякий раз, думка про «Фавста» прийшла на той час, коли Ґете вже ввійшов в період «бурі і натиску» і ставала ділом рівночасно з підвищенням цього стану.

Ґете любив кожний темат довго обмірковувати та опрацьовувати в думці, а коли все вже було в голові ясним і викінченим, принимався за писання твору. Тут починається вже друга стадія праці. У Вецлярі (літку 1772 р.) приятелі Ґете довідалися про його плян; по році Ґоттер писав до Ґете, щоб той прислав йому «доктора Фавста» перечитати. З цього можна заключити, що нарешті поет взявся серіозно до праці над «Фавстом». В 1774 році дізнаємось від Кльопштока, Фріца, Якобі, Бойє та Мерка, що вони з тим, що вже було готове, познайомились. В слідуючому році (1775), по свідченню Якобі, матеріял «Фавста» містив у собі майже все те, що в 1790 р. вийшло першим друком, як фраґмент. — При такому творі, як цей, — що так тісно зрісся з життям і долею автора, на який всі переживання і настрої його мали завше чи то гальмуючий чи то сприяючий вплив, — кожна сцена, а подекуди і кожний окремий рядок мають свою спеціяльну історію, повну цікавих взаємовідносин. Ми обмежимося тільки важнішими моментами історії «Фавста» в цілості. Все найважніще, що вийшло друком 1790 р., повстало в рр. 1773, 1774 і 1775. Підчас перерпвів Ґете працював головно над Вертером, чому сприяло тоді його кохання до Єлисавети Шенеман. Перші сцени аж до місця, де Дух землі зникає, і розмова з Ваґнером, складають частину, яка повстала найперше. В другий період Ґете працював над обома першими розмовами з Мефістофелем, над «проходкою», розмовою Мефістофеля з школярем і сценою в пивниці Аєрбаха. Пізніще, около того часу, як поет перебрався до Ваймару, він працював над трьома кінцевими сценами другого, повнішого видання. Після цього наступила дуже довго перерва, що трівала кілька літ. Аж в Римі, куди Ґете взяв з собою перший манускрипт «Фавста», в саду Villa Borgaesa повстала «кухня відьми» і сцена «Ліс і печера». Спонукою

[illegible] цього нового продовження твору [illegible] до [illegible] видання творів Ґете, в якому поет мав намір дати «Ф[illegible] [illegible]чне». Але до цього не дійшло навіть в часі після вандрівки в Італію (від [illegible] 1786 до червня 1788 р.) і так нарешті [illegible] [illegible] томом [illegible] 1790 р. тільки частина п. з. «Фавст. [illegible] Це [illegible] [illegible] сцени: 1. Ніч (до ря[illegible] 252: «А знаєш [illegible] [illegible] як з[illegible] Пивниця [illegible]рбеха, 6. Кухня відьми, 7. Ву[illegible] [illegible] 9. [illegible] 10. [illegible] 11. Вулиця, 12. Сад 13. Альтанка 14. [illegible] Ґретхен, 16. Сад Марти, 17. Коло криниці, 14. Ліс і печера, 18. Під мійською стіною, 19. Храм.

Чер[illegible] [illegible] згубив провідну думку твору, забув деяку частину [illegible], так само як і відношення одної частини до другої. Настрій тих часів, що породив «Фавста», згодом затерся і став поетові майже чужим. Вишукувати наново загублені ниточки звязку, упорядкувати ті нитки, що за довгий час послабились, попереплутувались і поривались, мусіло коштувати чималого труду. Поет не знаходив у собі змоги пригадати собі минулий настрій, викликати його штучно, насильно, коли не було натхнення, і через те не мав ніякої охоти продовжувати свій твір дальше, тим більше, що йому довелось би волею і рутиною заступати те все, в чому відмовила йому інтуїція. А мимо того це сталось. Дружба з Шіллером, якій німецька література багато дечого завдячує, вплинула корисно і на продовження «Фавста». Вже в перші роки знайомства Шіллера з Ґете Шіллерові заблагалось прочитати ще ненадруковані частини «Фавста». «Бо признаюся вам» — пише він в листі з 29. XI. 1794, «що в цих сценах, які я прочитав, домінує така міць і така повнота ґеніальности, що мимохіть зраджує собою першорядного майстра.» Ґете не хутко уполив просьбу приятеля, бо побоювався, щоб його знову не притягнуто до дальшої праці над цим твором, але нарешті таки згодився його продовжувати, хоч праця ішла дуже помалу, несміливо. Аж тоді, коли після [illegible] (1797 р.) [illegible]нувся до нього [illegible] [illegible] він знову взявся [illegible] до праці. Насамперід повстала «Посвята», «Прольоґ в театрі», «Прольоґ на небі» і «Сон Вальпурґієвої ночі». По двохрічній павзі (від 1800 р.) Ґете написав сцену 20. Ніч (сцена з Валентином), 21. Вальпурґієву ніч [illegible] в слідуючому році (1801) поет заповнив величезну прогалину від р[illegible] 252 до 1416 : 2. Перед мійською брамою, 3. Кабінет Фавста (Фавст і пудель) і 4. Кабінет Фавста (Фавст і Мефістофель). Кінцеві сцени 23, 24, 25 написані ще підчас творчості 1775 року і треба їх було тільки виправити. 23, сцену прозову, Ґете продиктував одним духом Рімерові 1803 року. Останню редакцію викликало нове повне видання творів, за яке взялося видавництво Котта. Великодними святками 1808 року «Фавст» появився як 8-ий том творів Ґете п. з. «Фавст-Траґедія.» Так повстала перша частина Фавста. Над другою частиною Ґете працював майже до самої смерти 1832 р.

Перейдем тепер до самої теми твору.

Розум людини намагається дійти до повного пізнання і зрозуміння всього. Ця думка вже висловлена на перших сторінках Біблії, в оповіданні про дерево пізнання добра і зла, яке було причиною морального упадку першої людини, що зважилася сягнути поза сферу розуміння, визначену їй самим божеством. Світ предметний, доступний дослідам людського ума, не може задовільнити людини в її нестримному бажанні — збагнути все і вся. Жадоба знання вічна, ми з нею родились і з нею помремо; вона не хоче знати ніяких таємниць, ніяких меж і через те силкується переступити заказаний поріг, хоч би там чекала людину певна смерть. Пірнувши в споглядання духовного, абстрактного світу, ум людини доходить до крайніх границь пізнання. А всеж таки перед ним лишаються нерозвязані питання про причину, початок і ціль життя. На ці питання ніяка наука не може дати нам певної відповіді, крім одної: «Ні дурень, ні мудрий нічого не знає.» Горе людині, коли вона, вповаючи на слабі свої сили, не побоїться запитувать природу про вічні, нерозга-

дані таємниці її! Алеж бурлив стремління людського ума, що не хоче скоритись перед обличчям вічних таємниць, що не хоче вірити, а знати відкидає віру, котра одна тільки могла б його заспокоїти, як щось [illegible] другорядне, непотрібне, і шукає далі; жертвує всім добром, що [illegible], жертвує моральною чистотою, душевним супокоєм, жертвує своїм [illegible] тим, а все шукає далі. — В середні віки вірили а подекуди ще й вірять в те, що можна увійти в зносини з «нечистою силою», яка за [illegible] безсмертної душі може сповнити всі людські бажання. У звязку з [illegible] повіррям поширювались таємні «окультні науки», як [illegible], [illegible] астрольоґія, альхемія, пиромантія, теософія то-що, і розум людський, не вдовільнившись конкретними науками, які не могли дати йому ясної відповіді на всі його запитання, мимохіть хапався до цих тайних [illegible] увійти в контакт з силами надприродними і за їх допомогою дійти [illegible] ного пізнання всього. Богословська наука вимагала віри і [illegible] коли була в фаворі в учених мужів, які готові були пожертвувати своїм спасенням, безсмертною душею і вічною нагородою в небі, лиш тільки б втихомирити в собі ту жадобу знання. «Премудрий цар Соломон говорить, що пізнання, досліджування умом всього того, що єсть — це [illegible] заняття, яким покарав Господь невіруючих, тому, що «в многій мудрості много печалі і хто умножує пізнання, умножує й скорби». Про [illegible] патріарх Йов каже: «Навіщо дано чоловікові ум, коли Бог [illegible] незнанням? Навіщо дано людині світ, коли Бог окружив її тьмою?»

Історія знає дуже мало таких осіб, якими би народні повірки, перекази, казки та народня поезія зайнялись так дуже, як це було з чорнокнижником та архичарівником Фавстом. Наколиб одна тільки жадоба слави, або одне тільки бажання, заставити людей заговорити про себе, спонукало Фавста до чарівництва, то, треба признати, що свою мету осягнув від понад всякі свої сподівання. Ніхто, певне, за його життя не зміг би йому предсказати, що своїми походженнями, затіями та чарівництвами він дасть привід до найбільшого твору свого народу. Вже між його сучасниками ширились про нього всякі казки, повірки та перекази, а трагічна його смерть, що вповні відповідала його бурхливому життю, підняла їх до незвичайного зросту та поширення. Особа Фавста стала таким чином одною з тих збірних казкових постаттів, що притягували до себе всі історії та переживання, що були зовсім иншого походження і до того часу блукали в народі без певного місця й особи. «Тіль Ойленшпіґель», «Агерфер», «Шільдбірґер» і »Ляленбірґер» — це зявища того самого роду. Їх в ті часи можна було всюди здибати. Фавст став типом ученої людини, яка ганялась за земними насолодами і мучилася однаково, як жадобою знання так і жадобою задовольнити свої тілесні пристрасти, і немаючи ніякого иншого виходу, мусіла відписати свою душу чортові, щоб той у всьому їй прислугував і знаходив средства та добрі нагоди до задоволення одної і другої жадоби. В Фавсті змішались всі перекази про инших осіб під спільним імям: Faustus Socinus, Johannes Sabellicus, Faustus minor, Fustus, винахідник друкарської штуки, і багато инших.

Історичний Фавст родився при кінці 15-го століття в Кнітлінґен коло Віртенберґу. Він був сином побожного селянина, вчився в Гайдельберґу і в Кракові, де студіював природознавство, яке й привело його до вченої маґії. Оскільки він відзначався знанням медицини, хемії та фізики, доказують вже хоч би його «чудеса», якими він вславився поміж сучасниками. Зрештою про це говорять всі його історики. Около р.р. 1507—1536 почав він свою світову вандрівку, в якій дізнав чимало дивних пригод. Титул доктора приписав йому мабуть сам народ. (Spieß: «Doctor theologie»; він сам називає себе тут «doctor medecine»). Подібно до вандрівних школярів він вештався всюди, перейшов всі німецькі землі і заходив далеко поза їх кордони. Місцями його діяльности називають: Ґельнгавзен, Вірцбурґ, Крайцнах (де він завдяки одному із своїх прихильників займав деякий час посаду шкільного інспектора), далі Венецію, Липськ, Ерфурт, Віттенберґ, Мавльбрунн, Базель, Прагу, Відень і т. д. Під крикливим

неясним титулом (Magist. Georgius Sabellicus, Faustus junior, fons necromanticorum, magus secundus, chiromanticus, agromanticus, pyromanticus, in hydra arte secundus..) показував він на площах перед народом свої цікаві свої штуки, чудесні лікування, і всякого роду ворожбиства та чарівництва за поміччу астрольоґії та маґії. Через це він кілька разів опинився в конфлікті з священиками та властями. Меляхтон ... його особисто, а Лютер ... про нього в своїх застольних проповідях, як про відомого чарівника. В його спробу літати в повітрі в Венеції, їзду на бочці в винниці ... в Липську, вичитування героїв Гомера і Пеліфера в Ерфурті ... настільки, що в цих ... щось правдивого мусить бути. Його товаришами в час подорожування були кінь і собака, яких він сам добре видрессував. Коло р. 1540 Фавст погиб, або в Штавфен коло Фрайбурґу в Брайсгаю, або в монастирі Маєльброни, недалеко Кнітлінґен, де жив абат, який теж занимався альхемією. Причиною його смерти, як можна догадатись, був вибух підчас його опитів в лябораторії. Після Фавста залишилось кілька творів. Один з них, виданий Ваґнером в Ліоні 1511 року, має заголовок: Dr. Johannis Fausti Magia celeberrima und Tabula nigra oder Höllenzwang etc.» Другий його твір, про якого згадує Stieglitz, називається: «Dr. Johannis Fausti sogenannter schwarzer Mohrenstern. Gedruckt zu London.» В тих книжках заключаються ріжні формули та правила, як заклинати та викликувати духів і примушувати їх виконувати свої ріжнородні прикази.

Як бачимо, в житті Фавста було подостатком матеріялу для витворення казки, а коли тими казками про Фавста зайнялося письменство і то в такій формі, яка підходила під смак ширшого загалу, то тема стала ще більше поглиблюватись і поширюватись аж геть поза межі німецького населення. В коротці подамо огляд літератури, що занялася особою Фавста небавом після його смерти. Теодьоґ Пляціус, один з перших згадує про нього в своїх «Cogitationes de spectris et lemuribus.» Найбільше ймовірні дані про Фавста дає нам Manlius в «Colectaneis locorum communium.» Він називає його дурнюдом, Конрад Геснер зрівнує його з відомим Теофрастом Парацельсом, Мартин дель Ріо («Disquisitiones magicae») і Наймен («Disquisitio historica de Fausto») кажуть, що Фавст, як і Корнелій Аґріппа мали погану звичку сплачувати свої довги такими срібними монетами, котрі по їх відході переробляились на ріг або залізо. Про Меляхтона й Лютера ми вже згадували. Але одно з найпевніщих свідоцтв маємо в словах Беґарді, котрий говорить про Фавста з такою наївною простотою і подробицями, що з них не можна не пізнати міркування сучасника про сучасника. (Див. статтю Штіґліца про Фавста в «Raumers historisches Taschenbuch,» 1834.) Докладну історію Фавста подають нам Манлій, Пфістер, Відман і Шпісс. Ця остання, найстарша з них, появилася в 1587 році, як народня книжка під заголовком: «Історія про доктора Фавста, «широко і далеко знаного чарівника і чорнокнижника, як він на означений «час підписав чортові свою душу, що за дивоглядні пригоди бачив він за «весь той час, що сам за чудеса та штуки виробляв та витворював, аж «доки нарешті не дістав за те заслужену плату. В більшій частині з його «власних попишених писань, всім високомірним, непокаянним та безбожним людям для жахливого прикладу, огидливого приміру і щиросердечної «перестороги до купи зібрано і для друку приготовлено. Jacobi III. Покоряйтесь Богу, противтеся діяволові, то він і втіче од вас. Cum Gratia et Privilegio. Друковано в Франкфурті над Майном. Іванном Шпіссом MDLXXXVII.» — Ця книга Spieß-а про Фавста стала вихідною точкою і основою для довгого ряду перерібок, передруків, новотворів, як віршованих так і прозових, на німецькій і на ріжних инших мовах, з відповідними доповненнями. Фавст відомий і в польській і в українській літературі під назвою «Твардовський», як його прозвали в Кракові. Книги про Фавста Ґ. Р. Відмана, Гамбурґ 1599 І. Ник. Пфіцера найбільше відомі. Всі вони були оздоблені всілякими цитатами з Біблії і мали на меті, перестерігати людей від такого кепського прикладу. Тільки перша з них

покликається на писання самого Фавста. Між цими «народніми» книжками була ще одна, яка по всіх здогадах дісталася до рук Ґете. Це була найкоротша і за молодечого віку Ґете найбільше поширена книга про Фавста, якої автор сховався за побожний псевдонім «Думаючого по християнськи». Називалась вона не коротше, як і всякі другі, їй подібні, а власне: «Des durch die ganze Welt berüffenen Erz-Schwarzkünstlers und Zauberers Dr. Johann Fausts, Mit dem Teufel aufgerichtetes Bündnis, abentheurlicher Lebenswandel, und mit Schrecken genommenes Ende, Aufs neue übersehen, in eine beliebte Kürze zusammen gezogen und allen vorsetzlichen Sündern zu einer herzlichen Vermahnung und Warnung zum Druck befördert. von einem Christlich Meinenden. Frankfurth und Leipzig.» (без року).

Змалюємо тепер картину життя Фавста з того всього, що знаходимо про нього в «народніх книжках».

Іван або Ґеорґій Фавст був сином побожного селянина з Род коло Ваймару, або Зальцведель в графстві Ангалот. Він виховувався коштом свого багатого дядька, бо родичі його були незаможні. Дядько віддав його в Віттенберґ або в Інґольштадт, де Фавст студіював богословську науку, і по блискучому іспиті одержав титул доктора. Але при тому мав він «пусту, дурну, зарозумілу голову», і тому його звичайно називали завше «шпекулянтом». Так опинився він в лихому товаристві, провадив безбожне життя і цікавився «тайними науками», що славилися до реформації Лютера. За згодою свого дядька він віддається вивченню медицини та астрономії. Окружений астрольоґічними, некромантичними та иншими маґічними книгами, він просиджує дні і ночі над тайними науками. Смерть дядька робить його спадкоємцем великого маєтку. Фавст в товаристві веселих колеґ на гучних бенкетах проживає всі свої достатки. В той час славний заклинач духів, Христоф Гайлінґер, дарує йому «духа-кришталя»: випадково Фавст знайомиться з циганкою і чимраз глибше поринає в науку чорної маґії, захоплений загальним напрямком свого часу. Підчас прогульки за містом знаходить він широке роздоріжжя, де перехрещується аж пять шляхів. На тому місці він рисує кола по вказівкам некромантії, а коли зійшов місяць, стає в середину всіх кол і заклинає чорта в перше, в друге і в третє. Огняна куля літає з тріскотом в повітрі, ліс шумить, місяць ховається за хмару і появляється нарешті злий дух, спершу як огняний чоловік, а потім як чернець або тінь, і питається, чого од нього хотять. Фавст завзиває його, явитись до нього другого дня о 12 годині ночі в його домі, і дух мусить на це згодитись. Він зявляється вдруге, але коли Фавст почав домагатися в нього, щоб він йому у всьому служив і на всі його питання давав правдиву відповідь, то дух пекла заявляє, що (він) мусить насамперед взяти на це дозвіл від пана Люципера і розкладає перед ним наслідки вічного прокляття. Фавст задумався, але все таки лишився при своїм бажанні. Ще того самого дня чорт приходить для переговорів і зроблено «контракт» із 6 пунктів. Фавст вимагає, щоб і сам він мав спритність, форму і постать духа, щоб чорт на кожний заклик зараз появлявся і був йому у всьому підвладним і слухняним. За це дух домагається, щоб Фавст був його власністю, щоб він посвідчив це своєю кровю, відрікся християнської віри і був ворогом всіх християн, не давав себе обманювати і не женився. Умову зроблено на 24 роки. Фавст підписав його своєю кровю, а дух сказав собі виготовити ще й дублікат. Цікава в цій умові замітка, яка говорить, що Фавст хоче «спекулювати стихіями»: він віддається духови, що називається Мефістофелем длятого, щоб той йому в тім допомогав, бо його людських сил не вистарчає. Від цього часу Фавст починає нове життя, веселе і безжурне. Мефістофель дає йому нагоду «пізнати, що таке — життя». Фавст находить собі товариша, Ваґнера і обіцяє зробити з нього вченого, якому не було би пари. Але чарівна сила духа обмежена. Дорогі вина, страви та одіж Мефістофель краде з пивниць і кухонь багатих панів і з крамниць, а що-до грошей, то чорт установив для Фавста певну суму [illegible] корон річно. Що не доставало, те заступали накрадені скарби, як і Мефістофель позакопував у землю.

Але за всіма роскошами Фавст не забував і иншого, що власне спонукало його до умови з чортом. Він почав пильно випитувати чорта про всі ті кельні справи, про сатану і його слуг, про їх походження, постаті, [illegible] і їх поділи, про [illegible]новку і муки пекла і важне питання, чи грішники можуть колись знову заслужити Божу ласку. Але це дух заперечував і завше з неохотою відповідав на такі питання. А коли Фавст поставив ще й останнє, що зробив би дух, колиб його Бог сотворив був чоловіком, щоб сподобати [illegible] і людям, — то цей відповів, що він скільки мога старався би служити Богу, щоб осягнути вічну втіху і славу в небі. Далі Фавст став «спекулювати стихіями», старався дізнатись про все, що воно і для чого, розгадати всі таємниці, а головно, як сотворив Бог світ, на що Мефістофель дав фальшиву відповідь, що світ вічний, несотворений і що людський рід живе на йому споконвіку. Врешті всі відповіді відповідали звичайним поглядам тих часів, так що Фавстові було тільки потверджено те, що він вже чув. Раз якось зявився до нього князь діявольський з візитом, назвав себе Беліялом, представив йому всіх пекельних духів і сімох з них назвав по імені: Люціфера, дійсного пана Фавстового, Вельзевула, Аштарота, Сатану, Анубія, Дитікана і Драха. Це порушило у Фавста бажання, оглянути самому пекло, і чорт по умові повинен був його повести, але замість показати Фавстові дійсне пекло, він обманив його сном, в якому Фавст пережив всі жахливі події пекла. Потім дух пекла поніс його в небо, але ця подорож Фавстові теж не принесла користі, бо з неба бачив він тільки землю. Третя вандрівка йшла через всі землі світу і підчас неї чорт показав Фавстові з якоїсь високої гори рай. Фавст побував і в Римі і в Царгороді і скрізь показував він за допомогою чорта свої чарівництва, навіть перед цісарем Карлом V. Літає на чарівничім килимі в повітрі, в Липську вгощає студентів вином, яке він виточує з продіравленого стола, переміняє пивницю в виноградний сад, виїжає з льоху верхи на бочці від вина; викликує героїв Гомера, в Ерфурті представляє веселій кумпанії сім духів і пробує їх швидкість, в Боксберґу перед очима цілої товпи народу здіймає веселку-дугу з неба, тут зідає цілий віз сіна, там знов розважає кардинала повітряними ловами і т. д. В Віттенберґу зустрічає бідну дівчину і закохується в неї. Але по умові з чортом він женитися не сміє. Чорт допомагає йому звести її з дороги своїм коханцям і дівчина гине в руках ката. Замість неї Фавст дістає відому красуню старої Греції, вродливу чарівницю Єлену, що погубила колись Трою, і проводить з нею довгі роки. Вона родить йому сина, а перед кінцем останнього року зникає разом з сином. Але не все жилося Фавстові весело. Чим ближче було до кінця речинця, тим частіще на нього находили години важкої задуми і жаху перед страшною смертю. Ще більше мучило його каяття; дехто з його знайомих наставав, щоб він покаявся і пробував правдивою покутою одержати прощення в Бога. Та це було проти «контракту». Мефістофель страшними погрозами вибивав йому такі думки з голови і вимагав відновлення умови. Чорт неумолимий і ніяка сила не зможе ні на хвилинку відсунути призначеного дня загибелі. Фавст приготовляється до смерти. Він списує всі свої страждання в книги, кличе Ваґнера і передає йому всі свої достатки та манускрипти і пророкує про близький упадок папи, руїну Риму і кроваву війну на берегах Райну. З кожним днем його страждання зростають. Мефістофель вненіває його, глузує з його страждання і нарешті заявляє, що речинець його смерти вже близько. Фавст запрошує своїх друзів на останній бенкет. За столом жартує разом з ними, а при кінці в своїй довгій прощальній промові перестерігає їх, щоб не йшли за його прикладом, і виходить з салі в свій кабінет. Лунають пісні, ллється вино, регочуться гості... В північ перелякані приятелі почули страшний грюкіт і виття скаженої бурі; потім наступила тиша мов у домовині. В ранці студенти знайшли в кабінеті тіло Фавста розірване на малесенькі шматки.

Цей переказ належить цілковито Німеччині. Ціла історія показує вірний образ німецького побуту тих часів. Але ідея переказу належить

всьому людству і під ріжними формами повторюється у всіх народів Европи. В Голяндії ще в XVI. в. вийшов переклад н. з. «Historie van Dr. Faustus, die ennen nitnemenden groote Tovenar ende swert Constenar v... nit de Hoch-Duytschen oversien ende mit verclart figuren Emmerich 15..» В Франції цей переказ зявився в перше 1604 р. в Руєнні під назвою: «L'histoire prodigieuse et lamentable de Jean Faust grand et horrible enchanteur, avec sa mort épouventable.» В Анґлії Марлов написав на підставі цього переказу свою ґеніяльну драму, а в Еспанії він разом з леґендою про св. Кипріяна послужив основою до «Чудотворного маґа» Кальдерона. В Італії з Фавста зробився Джованні, а в Польщі і на Україні Фавст відомий під іменом «Пан Твардовський» (див. Артемовського-Гулака «Пан Твардовський»).

Другим джерелом, з якого Ґете черпав свої дальші відомості як про Фавста, так і про «тайні» науки та штуки, треба вважати книги чарівництва, які за часів Ґете були досить поширені як в рукописах так і в друку. Підчас свого перебування в Франкфурті він мав добру нагоду з тими книгами познайомитися.

В мистецтво Фавст увійшов через драматичні оброблення. Найстарша драма про Фавста, написана двома студентами з Тібінґен. припадає на рік 1588, коли вийшла перша «народня книга» про нього, але виставляти цю драму було заборонено і вона десь запропастилась. Найстарша-же, що затрималась була до Ґете, це анґлійська: The Tragical History of Dr. Faustus. Written by Cl. Marl(ow), про яку ми вже згадували вище. Перший раз виставлено її около 1588 р. До 1663 р. вона видержала 6 накладів (виданнь); на німецьку мову перекладено її аж в 1818 р. В. Міллером. Хоч Лєссінґ її й згадує, але Ґете вона зісталась невідомою. За те Ґете бачив Фавста на «сценічних виставах» і «театрах кукольних» — марінетках, котрі й повстали на підвалині Марловської драми.

Зміст такого «кукольного представлення» життя Фавста в головнім такий: Насамперід прольоґ в пеклі. Духи скаржаться свому князеві, що в пеклі дуже мало нових мешканців. Князь посилає їх у світ ловити людей, а Мефістофелеві приказує попробувати спокусити Фавста, котрий, незадоволений собою і світом, вже на половину пропащий. Колиб йому попала в руки ніґромантична книга, то вона зробила би вже своє. — Фавст нарікає, що незадоволений зі всіх тих наук, які він знає, бо фільозофії, медицини, математики, астрольоґії, музики, юріспруденції, як громадянської так і церковної — для його прагнення, знати все і осягнути слави, не вистарчає. Отож хоче він стрібувати ще з маґією. Чути голоси доброго і злого ґенія, які його перестерігають і спокушують. Злий обіцяє зробити з нього найрозумнішого і найщасливійшого чоловіка. Ваґнер входить і заявляє, що прийшли два студенти; Фавст виходить приняти їх і застає в гостинній тільки трактат про чорну маґію і чорну науку; студенти зникли. Тепер він має те, чого шукав і радіє. По довгім роздумуванню береться за науку маґії і пробує заклинати духів. Зявляється цілий ряд чортів, але для Фавста вони не здаються досить швидкими. Фавст довідується, що Мефістофель найскорший зі всіх і викликує його: він скорший людської думки. На питання, чи хотів би він Фавстові служити, він обясняє, що мусить взяти на це дозвіл від пекельного князя. Він навмисне задержує справу, щоб викликати у Фавста гарячійше бажання. Фавст міркує, що зможе у всяку хвилинку чорта позбутися, як тільки цього сам захоче. Фавстові розходиться о те, щоб чорт заповнив порожнечу його душі і на всі його питання про таємниці, які для чоловіка запечатані, дав ясну відповідь, та ще дав йому нагоду пережити всі радощі світа. Знову добрий дух перестерігає. Мефістофель зявляється з дозволом князя пекельних духів і починається умова. Фавст вимагає у чорта 24 років служби, чорт повинен дати йому грошей і всякого багацтва подостатком, зробити його наймиліщим і найгарніщим зі всіх сучасників, носити його повітрям по всіх усюдах без всякої небезпеки для його особи. Чорт ви-

стакане знов свої [illegible] Тамт ж сміє жениться, митися чесно [illegible] зувати нотті і ходи[illegible] [illegible] Тілки [illegible] тіло хотів би Фа[illegible] чортові, а не й с[illegible] [illegible] На [illegible] бажання він все [illegible] на чортівські умови в [illegible] надії, що коли схоче, то зможе зірвати умо[illegible] з чортом. Ще раз добрий ґенія його не стерігає. Гроб, яку Фавст пусти[illegible] в своєї дуги для [illegible] винесуть, дома бужами F. F. що [illegible] Fauste Fuge! Чорт [illegible] і відлітає. Мефістофель радіє. В пекл ожидає його патерда і слава. — Фавст відразу вимагає від чорта, щоб той почав йому служити. Вони при[illegible] в двір [illegible] Парми, де якраз [illegible] Фавст за[illegible] придворне [illegible] і меланхолійного герцоґа [illegible] і [illegible] і [illegible] ласками молоду [illegible]. Він показує цілий ряд біблійських постатів, Ґоліята й Давида, Соломона й царицю Саабську, Самсона й Делілу, римську Люкрецію і т. и. Але ревнивість герцоґа проганяє його з двору. Герцоґ задумував отруїти Фавста і Мефістофель уводить Фавста. — В останньому акті бачимо Фавста, пересиченого насолодами, як він кається. Дванадцять років минуло, а других дванадцять Фавст хоче вжити для того, щоб вирватися з пазурів чорта. В цім настрою застає його Мефістофель. Фавст звертається до нього з питанням, щоб він зробив, щоб осягнути вічну щасливість, як би він був людиною; Мефістофель признається: колиб з землі до неба була драбинка, в якій кожна щабель складаласяб з тисячі острих ножів, так що при кожному ступні його тіло валосяб на дрібні шматочки, він все таки ліз би далі, щоб дістатися до неба. На дальше питання Фавста, чи він може ще осягнути вічний рай, Мефістофель відмовляється дати яку небудь відповідь і з жахом втікає. Фавст починає вірити в своє спасення і щиро молиться. Тут Мефістофель приводить до нього Єлену. Фавст, зачарований її красою, забуває про кляття і хоче її обняти, але вона під його дотиком обертається в фурію. Тоді Мефістофель скидає свою маску і заявляє, що [illegible] знає, бо він зобовязався служити тільки 24 роки, а що Фавст вимагав од нього праці цілий день і цілу ніч, то вже за 12 років він свої відслужив. Нічого не помагає Фавстові його крик і благання. Чотири голоси розлаються підчас його ридання: — Fauste, prepara te! — Fauste, accusatus es! — Fauste, judicatus es! — Fauste, damnatus es! — Вагнер устигає ще поставити Вагнера своїм спадкоємцем, після чого схоплює його фурії і під блискавицями, громом і вихром вкидають його в огняну безодню. Фігурою контрасту до Фавста є герої паралельної гри, яка тягнеться через цілу драму в антрактах (інтермедіях), — Касперле або Ганс Вуршт, який виступає веселим жартуном і копіює у всьому героя драми. Фавст приймає його за свого слугу. Його спокушує в паралельних сценах инший дух «Аверрана», але Ганс своїм простодушним розумом перехитрює свого спокусителя. Проти заборони Фавста Ганс за допомогою Аверрана дістається теж до Парми, зі злості Фавст при своїй утечі лишає його там, але Аверран в останню хвилину рятує його з рук придворних посіпак. Після того Ганс Вуршт стає нічним сторожем у Вітемберґу і є свідком останньої роспачливої сцени Фавста, котрий завидує йому його простоти і чистої совісті, що врятували Ганса від загибелі. — Як бачимо, підставою кукольної драми послужили народні книжки про Фавста, коли не брати під розвагу веселої особи. Ґете переняв з цього тільки те, що бачимо в прольоґу, який зрештою походить з т. зв. «Passionsspiele», і перші слова монольоґу Фавста.

Ми подали тут важнійший матеріял, яким покористувався Ґете для свого твору. В Ґетовім «Фавсті» дія починається прольоґом в небі, на який звернемо деяку увагу нашого читача. Тут починається вся драма Фавста тут її завязка і певні вказівки що до її розвязки. Змагання чорта з Богом над душею людини повинна рішити сама людина, чим призначена [illegible] бідна воля чоловіка. Тим самим тема стає не тільки загальнолюдською в повнім розумінні слова, але й найвищою і найстаршою, яка надає характер всім тим теософіям, що збудовані на людській моралі. Завязка

драми не нова. В книзі Йова читаємо, що коли сини Божі явилися перед Бога, між ними прийшов і сатана». «І сказав Господь сатані: Звідкіля ти прийшов?» «Сатана відповів: Я ходив по землі і всю обійшов її.» «І сказав Господь сатані: Чи звернув ти увагу на раба мого Йова? бо нема вже такого як він на землі: чоловік він непорочний, справедливий, побожний і віддаляється від зла і досі твердий в своїй непорочності.» «І відповів сатана Господеві і сказав: За життя своє оддасть людина все, що в неї є.» «І сказав Господь сатані: ось, він в твоїй волі», «дізнаєшся, чи благословить він тебе!» (Йов. 2, 1—7.)

І в драмі Ґете, як і в біблійному оповіданні, чорт нарешті мусить признати, що хоч людина й блукає в своїх стремліннях, але завше свідома того, що є добра дорога, якою треба йти і якої вона мусить шукати.

Фавст завжди лишиться одним з наймогутніщих предметів поезії, бо ідея його тісно звязана з внутрішнім життям людини, бо ми в більшій чи меншій мірі пережили хоч одну з барвистих сцен цього переказу. В історії Фавста бачимо історію цілого людства. Те змагання, те стремління до безумовного пізнання, та сила і та безпорадність та гордість Фавста знайдуть завше живий відгомін в серцях людей. Поет, розвиваючи ідею Фавста, ніколи не буде наслідувачем, бо він сам відібється в нім як у вірному дзеркалі. Ідея та сама, але в тисячі нових видів, в безконечній різнородності. Разом з Фавстом ми плачемо, боліємо і радіємо, ми не можемо відділить його від самого себе. Не дивно, що тема поширювалась і дальше, навіть після ґеніяльного твору Ґете. Ми маємо Байронового Манфреда, який в детайлях сходиться з Фавстом. Клінґеман опрацював Фавста для сцени; Ґраббе, нещасний, ґеніяльний поет, котрого згубила внутрішня боротьба, зєднав Фавста з Дон-Жуаном. Цей твір носить на собі відбиток сміливого мистця. Ленав, один з видатніщих поетів Німеччини, якого замучили ті самі страждання, видав «Фавста», що визначається оріґінальним поглядом і прекрасним опрацюванням. «Фавста» виставляють в опері, і, здається, нема такого місця на землі, де би імя Фавста було невідомим.

Розглядаючи ріжні поетичні твори, викликані переказами про Фавста, ми знаходимо в них завжди якийсь індивідуальний напрямок; ні один з тих творів не піднісся до загально-людського погляду. В творі Ґете ми бачимо щось зовсім протилежне. В цьому «Фавсті» відбивається напрямок загально-людського характеру, зі всією повністю правди, життя і сили. В нім висказана таємнича загадка буття, в нім захована фільозофія життя в повному її розвитку. Це глибока сповідь шістьдесятьлітнього досвіду, це безсмертна думка, що запала в таємні глибини великої душі, викохана умом і серцем, думка, яка дозріла в багатій скарбниці глибоко-думного споглядання. Ґете вивів героя переказу із темної сфери чарівника і альхеміка середніх віків. «Фавст» його — це не людина 16-ого віку. Він став символом сучасного духовного стремління і в своїй судьбі показав судьбу всього людського роду. Ґете зробив його відважним, завзятим борцем в страшній боротьбі віри і пізнання, в боротьбі, яка стала погубною не для одного з думаючих проводирів людства. «Фавст» Ґете стоїть на страшній грані земного знання, там, де вривається слабенька нитка науки, де сміливе слово найвідважніщих фільозофічних систем німіє, там, де завершується таємничий процес єднання душі і тіла, де одна тільки віра може дати нам якір спасення, а всякі мудрування безсилі, немічні, непотрібні. Стративши провідну нитку релігії, знаючи, що природа не дасть зняти з себе насильно її таємничого серпанку, не зрадить йому своїх найглибших таємниць, Фавст завзиває пекельні сили, стає спільником втілесненого зла і старається в бурливих, голосних оргіях заглушити невмовкаючий голос своєї душі, що рветься до добра, правди і краси. Ця умова була витвором хвилевого осліплення, безрадного одчаю. Перші поривання обурення остигнуть і Фавст прокинеться з гіркою свідомістю свого заблудження.

І. М.

ПОСВЯТА.

Ви знову близько, постаті похилі,
Що вже давно ввижалися в ві-сні!
Чи задержу́ я вас хоч цеї хвилі?
Чи вже тих мрій не хочеться мені?
Та ви вже тут! — Тож встаньте в повній силі.
Як і зро́дились в темряві й імлі!
Хай груди знов як за́молоду бються
Від чарів тих, що з вами враз несуться.
Ви принесли картини днів роскішних,
І скільки тіней встало з забуття!
Немов з казок пригаданих, колишніх,
Встає кохання першого чуття.
І знову біль і скарги слів невтишних,
І все життя, що бігло без пуття, —
І друзі ті, що щастя не зазнали,
І ще раніш од мене повмірали.
Не вчути їм пісень моїх майбутніх,
Котрим колись бренів мій перший спів.
Розбивсь гурток тих друзів незабутніх,

Як та луна прогомонілих слів.
Кому співати з цих людей приблудних?
Їх похвали доводять до жалів.
А решта, що моглаб пісням моїм радіти,
Як ще живе, розкидана по світі.
В душі росте давно забута туга,
В духовний світ зривається вона,
А з пісні зникла певність і потуга,
Вона тремтить як Еольська струна.
Збірає жах, сльоза... за нею друга....
В рішучім серці твердості нема.
Все, що я маю, в безвість віддалилось,
А що пропало, дійсністю зробилось.

ПРОЛЬОҐ У ТЕАТРІ.

Директор, поет і комік.

Директор: Обидва, ви мені нераз
Давали якор порятунку, —
Скажіть, чи все, на вашу думку,
В цій справі вийде на гаразд?
Бажав би я цій публиці вгодити,
Вона живе і иншим жить дає.
Вже поміст є, дошки вже всі прибиті,
І для народу свято настає.
Вони сидять підвівши вгору очі,
З них кождий тут надивуватись хоче.
Я знаю, як задовольняти їх,
А ще ні разу так не сумнівався.
Хоч все найкраще певно не для них.
Та кождий аж занадто начитався.
Як то зробить, щоб все було новим,
Змістовним, словом — до вподоби їм?
Я, знаєте, так тішуся юрбою,
Що в нашу буду сходиться нераз,
І суне галасливою рікою,
Як в райську браму до кватирок кас.
Ще до четвертої, як день буває гарний,
То вже народ всі входи позаймав,
І наче з голоду за хлібом до пекарні,
За тим квитком би й голову зламав.
З юрбою ти ці чудеса Господні,
Поете, робиш, — о, зроби й сьогодні!

Поет: Не говори про ту мізерну зграю,
Що вигляд їх полошить духа зір,
Про натовп той, схвильований до краю,
Що мимоволі тягне нас в свій вир.
Ні! ти веди мене в блаженний спокій раю,
Де для поета чиста втіха — мир.
Де дружба і любов, де благодать спокою
Росте, посіяна Всевишнього рукою.
Ах, те, що в серці родиться глибокім,
Що вимовлять несміливі уста,

Розвіється по світові широкім.
І проковтне єдина мить пуста
А дещо лиш міцніє з кождим роком
І в досконалу постать виросте.
Тэ, що блищить, родилось на хвилини,
А справжній хист в майбутнім не загине.
Комік: Вже хоч би я не чув про ту майбутність!
Хай я говорю про майбутню людність,
То хто сучасним дасть свій жарт?
А їм той жарт потрібний до могили
Такий як я, жартунчик милий,
Гадаю, в світі теж що-небудь варт.
Хто поділяє з другими свій сміх,
Його народня ласка не минає;
Він син юрби; чим більше їх,
Він тим певнійший доспіх має.
Тепер до діла! Станьте вище всіх,
Хай вся фантазія покажеться між люде,
І мудрість і чуття і пристрасть. — та крім сих —
Затямте добре! — блазнь повинна бути!
Директор: Доволі тільки руху перш за все!
Хай дивляться! — юрбі приємно це.
Розвийте ткань пригод перед очима,
Щоби товпа пороззявляла рот,
Це доспіху основа і причина.
За те й полюбить вас народ.
Бо маса тільки масі піддається,
І кождий щось для себе знайде в тім.
Для кождого що-небудь пригодиться
І всі вдоволені покинуть потім дім.
Що даєте, — поріжтэ на шматочки,
Що легче видумать, те й легче помістить.
А дати «цілість» їм — від точки та до точки, —
Все публіка сама похрабустить.
Поет: І нэ відчули ви, що ваше ремесло
Артиста справжнього негідне?
Отих писак марання непотрібне
У вас, як бачу, в правило ввійшло!
Директор: Цей закид ваш менэ і не вколов!
Хто хоче нарубати дров,
Шукає доброї сокири.
Подумайте! признатись тільки щиро, —
Для кого ви писали все?
Кого нудьга́ сюди несе,
А хто приліз по ситому бэнкеті,
А що найгірше вже, то це,

Що про мистецтво знають по ґазеті,
І йдуть без настрою немов на маскараді;
Цікавість тільки гнала їх до нас.
А дами — виставлять свої наряди
І грать безплатно з вами враз.
А вам щось иньше в вашім небі сниться?
Ви тішитесь, що стільки їх сидить?
Та ви до них гарненько придивіться:
Один глузує, другий спить.
Той підчас драми думає про карти,
А цей про буйну ніч при дівці молодій.
Скажіть, дурні, чи задля цього варто
Надокучать небесній музі тій?
Хоч що їм дай, а все перешумить,
Їх апетиту не обмежить.
Старайся лиш людей бентежить,
Їм дуже важко догодить.
Та щож це з вами? Біль чи ласка з неба?
Поет: Іди! шукай собі десь иньшого раба!
Щоби поет святі свої права,
Той дар, що з неба в грудях він леліє,
Промарнував злочинно задля тебе?
Чим він серцями володіє?
Що покоряє всі стихії?
Чи не гармонія, що проситься з грудей?
Що світ скорила і серця людей?
Коли природа дика та стихійна
Пряде байдужно ниточку життя,
А всіх творінь юрба негармонійна
З нескладним криком блудить без пуття,
То хто в пісні слова оті складає,
Щоби ритмічно билися вони?
Хто одиничні звуки в хор сплітає,
Щоби лились акордами з струни?
Хто вкаже бурю пристрастів кипучих
І захід сонця на блідім чолі?
Хто сипле пелюстки квіток пахучих,
Де ходять любки ніженьки малі?
І хто листки дрібні щодня складає
Заслуженим для чесного вінця?
Хто стереже Олімп? богів єднає?
То міць людини, що в словах співця!
Комік: Тож користайте з сил коштовних,
І так ловіть догідну мить,
Як в час кохання для пригод любовних.
Маленька зустріч, серце защемить,

І з кождим днем сплітаються події:
Признання, ревність, сни, надії.
То щастя мить, то біль сердечних ран.
Огляньтеся, — вже маєте роман.
От, і дамо ми драму їм на славу;
Сягайте тільки глибше в впр життя,
Ми всі живем, хоч дехто й без чуття.
Де схопите, там буде їм цікаво.
І хоч в картинах ясного нема.
Багато хиб, крихітка правди, —
А всеж найкращий трунок дав ти,
Що всіх людей до неба підійма.
А там збереться молодь, мов ті квіти,
Послухать «одкриття» і вам на славу
Так ссатиме ваш твір, як мамку діти;
Лиш дайте їм мелянхолійну страву!
Одних захопить те, а других знов оце,
Всі бачать тільки те, що їх за серце ссе.
Вони готові тут і плакати й сміятись,
Бо їх ще тішить блеск, дивує їх порив;
Хто виріс, той не може дивуватись,
А хто росте, той любить час вихрів.

Поет: Верни той час, що десь подівся,
Коли я й сам ще тільки цвів,
Коли з грудей моїх родився
Безперестанку свіжий спів.
Коли мій світ ще був в тумані,
Я бачив чудо на бруньках,
Коли зривав ще на полях
Ті пишні квітоньки весняні.
Як я без всього був багатий,
Втішавсь маною, рвавсь до правди.
Верни пориви ті чудові
І щастя першого огню,
Той жар ненависти й любови,
Верни всю молодість мою!

Комік: Вам молодість потрібна лиш тоді,
Як треба воювати з ворогами,
Або коли дівчата молоді
Біжать самі за вашими ногами.
Коли чекаєте побідного вінку,
Як що лиш до мети високої добігли,
Або коли по дикому танку
На цілу ніч за стіл засіли.
А щоб ті струни натягнуть,
Для цього сила непотрібна,

Вам ту мету не важко осягнуть,
Бо та мета поетам рідна.
Тут старість, друже, не пошкодить,
Бож тим не меньше маєте шанобу,
Ні, то не старість нас дітями робить,
Ми, друже мій, як діти аж до гробу.

Директор: Доволі слів перемололось,
Я хочу бачити й діла!
З розмов пуття нема й на волос,
А справа вжеб давно була.
Що про натхніння ви плетете?
Його в несміливих нема!
А коли справді ви поети,
Та мить прийде до вас сама.
Вам все, що треба, вже знайоме,
Міцненький трунок їй дамо ми,
Зготовте лиш його мені!
Не зробимо тепер, то потім зовсім ні.
Не можна й дня прогайнувати,
А що в цю мить можливе нам,
Те й треба тут за чуба брати,
А рішинець буде тримати
І діло поведе вже й сам.
Німецька сцена — всенародня,
Що може, ставить кождий біс;
Тож не шкодуйте на сьогодня
Ані машин, ані куліс.
Всі звірі й птахи в вашій волі,
Вживайте всіх небесних зір!
У мене всього є доволі:
Води, огню і скель і гір.
Весь світ на сцені помістіть,
Хоч низька в нашім домі стеля,
І певним кроком перейдіть
З небес крізь світ до підземелля!

ПРОЛЬОҐ НА НЕБІ.

(Господь, небесні сили, згодом Мефістофель.)
Три архангели виступають.

Рафаїл: Одвіку сонце по старому
Співає в хорі вічних сфер,
Вершить свій шлях під рокіт грому,
А з ним юрба його сестер.
Міцніють янголи небесні
Від їх незбагнутих пісень.
Діла Всевишнього чудесні —
Величні, як і в перший день.

Гавриїл: Він крутить землю цю безкраю,
І в мить зникає кожда річ;
І за чарівним блеском раю
Летить страшна, глибока ніч.
Ревуть моря, журчать потоки,
В проваллях скель збігають з гір;
Моря і скелі ті високі
Несуться з вихром вічних зір.

Михаїл: Гуркочуть бурі навзаводи
То з моря в степ, то знов назад;
Ланцюх потужних сил природи
Тримає в світі певний лад.
На промінь блискавки крівавий
Паде знад хмар погубний грім;
Твоїж післáнці, Боже правий,
Спокоєм тішаться твоїм.

Втрьох: Ти держиш ангельськії хори,
Хоч їм ті сили потайні,
І всі твої величні твори —
Прекрасні, як і в перші дні.

Мефістофель (наближаючись до престолу):
Ти знову, Господи, зійшов до нас,
Довідатись, чи все в нас так, як треба;
Зі мною ти ласкавий був нераз,
То з челяддю і я приліз до неба.
Пробач! Я в красномовство не вдавався,
Хоч ці мене і вхоплять на язик, —

Від фраз моїх ти певно розумієшся.
Як би давно від сміху не [illegible]ник.
Про сонце й світ у мене слів не буде.
Я бачу тільки, як бідують люде.
Маленький бог землі — мов задубілий [illegible] —
Він все такий дивак, як був і в перший день.
Йому жилось би й кр[illegible] [illegible]ка,
Колиб йому не дав ти промінь неба, Боже,
Що зветься розумом: — [illegible]вір!
Він гірший став як найшідлійший звір.
Бо він, за по[illegible]ліннням Пана Бога,
Мов сарана́ зелена, довгоногa,
Що скаче і летить без голови,
Стареньку пісеньку цвірінькає з трави.
Та хоч би вже в траві сидів, проноза!
Ні! в кождий гній він тиче сво́го носа.

Господь: На цім кінець, чи всього не сказав ще?
Ти тільки з скаргами сюди приходиш завше.
Все щось тобі недобре на землі?

Мефістофель: Ні, Пане, — справи там, як завше, дуже злі!
І між людьми я стільки лих знахо́жу,
Що навіть я їх мучити не можу.

Господь: А що там Фавст?

Мефістофель: Той доктор?

Господь: Мій слуга!

Мефістофель: І справді! Він вам служить особливо,
Бо не з землі бере той дурень хліб і пиво.
Його десь вабить на простори,
Він, несвідомий дурощів своїх,
З небес би позривав найкращі зорі,
А від землі він прагне вищих втіх.
Ні те, що там, ні те, що вго́рі,
Не вдовільнить грудей його палких.

Господь: А служить він мені, йому й не снилось те,
Та хутко я йому на все одкрию очі, —
Бо знає садівник, як дерево росте,
Що цвіт і овочі вже будуть в другім році.

Мефістофель: Ось вам рука! І цього в вас не стане!
Як право лиш мені дасьте,
Він піде нашими стежками.

Господь: Як довго він на цій землі,
Так довго він у вашій волі,
Людина блудить за всі дні свої.

Мефістофель: О, дякую! Мерцями я ніколи
Так дуже радо не займавсь.
Я, бачте, в свіжих, повних закохавсь.

Для трупа я занадто вже живий.
Я — кіт, що ловить лиш живих мишей.
Господь: Нехай! Тобі передаю це право:
Зіпхни його від правди джерела
І поведи, як зможеш, на лукаву
Доріжку тéмряви і зла.
І з соромом признаешся мені,
Що добрий чоловік дорогу правди знає,
Хоч деколи й блукає він у тьмі.
Мефістофель: Гаразд! Не довго це тріває!
Я певен, що за мною перемога!
Та як дійде воно до того, —
Хоч дайте ним натішитись мені!
Хай з болю він повзає по землі,
Як тіточка моя, гадюка славна.
Господь: До мене ти зявляйся як і здáвна!
Я не ненавижу таких як ти.
Бо з духів, заперечуючих явне,
Я з жартуном люблю і річ вести.
Бо чоловік нахильний до спокуси,
Він любить спокій, і тому
Дам неспокійного товариша йому,
Що дражнить і, як чорт, творити мусить.
А ви, правдиві Божі діти,
Красою раю можете радіти
І хай буття, що твóрить і живе
Обніме вас любовними руками,
А що в змінливій формі напливе,
Ви прикріпіть трівалими думками.

(Небо зачиняється, архангели розходяться.)

Мефістофель (сам): А деколи він милий дідуган,
І булоб шкода з ним зірвати!
Це гарно, що такий великий пан
Так чемно вміє й з чортом розмовляти.

ТРАҐЕДІЇ ПЕРША ЧАСТИНА.

Ніч.

Стародавня, вузька ґотицька кімната з високим [illegible] пінилем. Фавст в неспокійній позі сидить на своїм високім кріслі при столі.

Фавст: Я фільозофію пізнав
І медицину і права,
На жаль і богословіє читав,

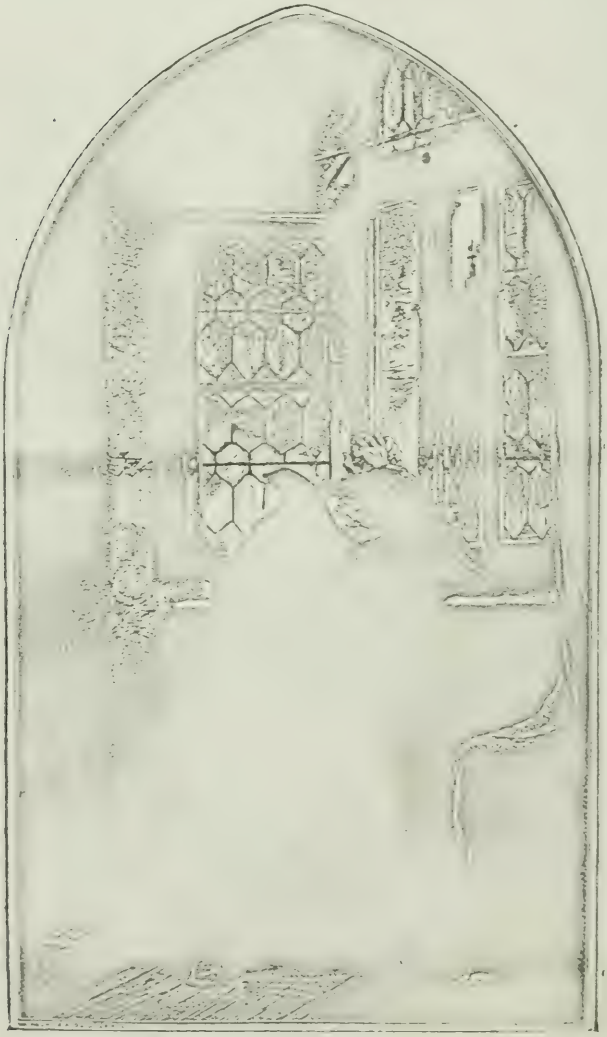

Аж прізна бідна голова.
А дурнем вийшов [illegible] одно
Таким, як був колись давно.
Маґістром, доктором прозвав мене цей світ,
І я вже більш як десять літ
То вверх, то вспід, то вбік, то вкісь,
Вожу своїх учеників за ніс, —
І бачу, що знання нам не дається.
Од цього серце мало що не рветься.
Хоч я й розумнійший, ніж всі дикарі.
Докторі, маґістри, попи й писарі,
Хоч я і не знаю страху, суєвірря,
Чортів не жахаюсь і в пекло не вірю, —
Але за те я радощів не маю: —
Не думаю, що я щось добре знаю.
Я знаю, що навчить нікого я не можу,
Людей не наверну на стежку хорошу.
Не маю я ні скарбів, ні майна
І світських почестів у мене теж нема.
Так жити — й пес би навіть відцурався.
І через те я маґії віддався,
Щоби хоч дух відкрив мені
Заґадки світу потайні,
Щоб я, потіючи, своїм ученикам
Про те не говорив, чого не знаю сам.
Щоб я пізнав таємну міць,
Всю суть і звязок таємниць
Між світом цим, а тим, що десь над нами, —
І більше не потів над бідними словами.

(Дивиться крізь вікно на місяць.)

О, ясний місяцю, хоч ти
Мені в останнє засвіти
На ціле пекло мук моїх!
Лиш ти, мій друже, знаєш їх.
Колись на мене ти нераз
Дивився з смутком в пізній час
О, як би я блукати міг
В проміннях радісних твоїх,
Мов ті примари над горою,
Що ген, окутана імлою, —
Цих мук пізнання відцуратись,
В росі поранковій скупатись...
Я все ще тут, в тюрмі старій,
Глухій і проклятій норі?
Де в замальованім вікні

Не видко й сонечка мені.
Аж до склепіння купи книг.
Покриті порохом, а ось
В диму папері: — скільки в них
Цвілі і гнилі завелось!
Склянок і банок довгий ряд.
І всякі прилади. Цей склад
Від давніх прадідів стоїть.
Отсе твій світ, і все це зветься світ!...
Ти ще питаєшся, чого
Стискає серце жаль і біль?
Ти сам заковуєш його,
Ти в ньому сам розводиш цвіль.
Здоровим, дужим, молодим
Ти вийшов з Божої руки,
А сам зарився в гниль і в дим
Між ці скелети й кістяки.
Геть, геть! далеко, на простір!
На волю з темної нори!
І тільки Нострадама твір
Собі товаришом бери!
Пізнаєш згодом льот світил,
І хто їм дав той вічний рух,
І знайдеш скарб душевних сил,
Як заговорить з духом дух.
Дарма! сухенький розум наш
Знаків небесних не збагне.
Ви духи, скрізь навколо нас, —
Скажіть: ви чуєте мене?

(Одкриває книгу і спостерігає знак макрокозма.)

Якіж величні, дивні почуття
Від цього образа в душі моїй ожили,
Неначе щастя давнього життя
Сповнило полумям всі нерви і всі жили!
Чи то не Бог писав оті знаки?
Що пал душі втихомиряють,
І серце втіхою сповняють, —
Під дотиком таємної руки
Мені всі тайни світу одкривають?
Хиба я Бог? Мені так ясно все!
Я бачу в рисах цих достоту
Всю творчу міць, живу природу.
Тепер я зрозумів премудре слово це:
«Світ духів кождому одкритий,
«Скинь тільки з серця пелену!

«Встань, учню, без вагань обмити
«В заграві ранку грудь земну!»

(Оглядає знак.)

Як гарно все в одно сплелось!
Одно життя з другим злилось!
Як сили неба з силами долини
Міняються відрами золотими!
З небес їх льот благословенний
Доходить аж на край підземний,
І гармонійно лине по вселенній!
Видовисько! та ба! видовисько одно!
Безмежної природи я не збагну!
Де вічного буття таємне джерело?
Де сили ті, що держать все і всюди?
До вас даремно рвуться хорі груди, —
Ви даєте життя . . . а я так довго прагну!

(Неохоче перегортає книгу і спостерігає знак мікрокозма. Духа Землі.)

Щось иньше каже другий знак мені.
Цей, Дух Землі, мені здається, ближче,
І я вже серцем піднімаюсь вище,
Неначе від вина, горю в огні.
Я чую міць, щоб кинуться в простори,
Нести всесвітні радощі і горе,
І проти бурі виплисти на море.
Здається, що ніщо мене би не зборoло.
Щось хмариться навколо —
Десь місяць заховавсь —
І світло гасне!
Димить! Бють блискавки червоні
Над головою, — жах
Зі стелі віє, він обняв
Мене кругом!
Бажаний духу, я чую, ти вже тут!
Зявись мені!
О, скільки в серці мук кипить!
І всі думки, всі поривання
Нового прагнуть почування.
Терпіти довше серце вже не в силі!
Ти мусиш! мусиш! хай і вмру в цій хвилі!

(Бере книгу і таємничо вимовляє знак духа. Спалахнуло червоне полумя, в якому зявляється Дух.)

Дух: Хто кличе?
Фавст (відвертаючись): О, страшне обличча!

Дух: Мене так довго кликав ти,
До сфер моїх бажав дійти.
І ось —

Фавст: Я погляду такого не знесу!
Дух: Ти так хотів мене пізнати ближче,
Почути голос мій, побачити обличча
І тільки й ждав бажаного часу, —
І ось, я тут! Що за нікчемний жах

Обняв тебе, великий чоловіче!
Де та душа, що світ в собі створила,
Носила і плекала, з радістю в очах
І з духами зрівнятися хотіла?
О, де той Фавст, що так мене благав,
Що всіми силами на мене напирав?
Це ти, — що подиху мого не перенесши,
Мов той червяк, — пощади просиш?
Ти боягуз, подоба червяка!
Фавст: Я не вступлюсь тобі, палаюча примаро!
Це я! я Фавст! тобі під пару!
Дух: У вирі дій,
У вихрі життя
Я пливу, я лечу,
І вічно тчу.
Життя і смерть —
Безмежне море;
Сповняю вщерть
Усі простори,
Творю за шумливим варстатом часу,
І богові вбрання живе я несу.
Фавст: Діяльний Духу, що в просторах вієш,
Тобі я рівний, близький я тобі!
Дух: Ти рівний духові, якого розумієш,
А не мені! (Зникає.)
Фавст (знесилений): Як? не тобі?
Комуж?
Я, божества подоба —
І навіть не тобі? (Стук у двері.)
Так, знаю, — це прийшов мій помішник.
Пропало! рій привиддів дивних зник!
Мойому щастю перешкодив
Отсей сухий плазун природи.

Ваґнер в нічному халаті і клобуці з свічкою в руках. **Фавст** неохоче повертається до нього.

Ваґнер: Даруйте, я почув, як ви деклямували.
Напевне, грецьку драму прочитали?
А з цього й нам якась користь прибуде.
Сьогодня й це багато вже значить.
Я чув нераз, як говорили люде: —
«Комедіянт, той і попа навчить!»
Фавст: Як тільки піп є сам комедіянтом,
Як це нераз буває поміж нас.
Ваґнер: Як день-у-день сидиш за фоліянтом,
І бачиш світ на тиждень тільки раз,

Та й то крізь телєскоп, отак, здалека,
То красномовність, друже, річ [illegible]тка.
Фавст: Без почуття його й [illegible]нути!
Словами, що не виплили з груд
Ніхто не в стані зворухнути
Серця і душі всіх людей.
Сидіть! окрушини збіраите
З чужої мисочки в свою,
Холодний попіл роздувайте
Тай сподівайтеся огню!
Малпи та діти будуть подивляти!
Коли для того ваша голова.
А серця з серцем вам ніколи не зєднати,
Як не від серця ваші всі слова.
Ваґнер: А всеж промовці зазнають утіх!
Я це відчув, хоч сам позáду всіх.
Фавст: Ви чесного шукайте заробітку!
А бути сміхуном — вам рації нема.
Як маєте пізнання хоч крихітку,
Розмова плавно попливе й сама.
Як хочете сказати щось без жарту,
То за словами гнатися не варто.
Промови ваші з відлиском краси,
Що їх перед юрбою розвелисьте, —
То вітер в осени, без теплої роси,
Що шелестить і рве пожовкле листє.
Ваґнер: Ах, Боже мій! Мистецтво те без краю.
А в нас життя таке коротке!
Я все критично в думці розбіраю,
А почування в серці не солодке.
Як важко тільки засоби знайти,
Та до джерел добратися помалу, —
І ледві став на стежку до мети,
Приходить смерть — і все пропало!
Фавст: Не в перґаменті ті цілющі води,
Яких твій дух напитися бажа;
Ні в чім не знайдеш насолоди,
Коли її не дасть твоя душа.
Ваґнер: Ні, вибачте! А скільки в тому щастя,
Як дух часу пізнати нам удасться,
Як думали розумні в давній час, —
І порівнать, куди дійшло то в нас!
Фавст: О, так! Лиш що не до зірниць!
Мій друже! ті часи то хмара таємниць!
Минуле — книга вся під печаткáми.
Той дух часу, — ваш власний дух, якраз,

В якому ви сучасними думками
Відбили те, що тичиться до вас.
Від цього деколи заломиш тільки руки,
Тікав би в світ за очі зперед вас.
То смітники, не висліди науки, —
Не «правди», про які говорите нераз.
Засади ваші, правила, методи —
Хиба для кукол сталиби в пригоді.

Ваґнер: А світ!? Всі тайни духа й серця —
Про це хотів би кождий щось узнати!

Фавст: А щож то в вас пізнанням зветься?
Хто міг би немовля йогож імям назвати?
Тих декілька, що дещо з цього знали,
Та з дурноти сердець не берегли
І все до крихти другим розказали, —
Тих вже давно побили, розпяли.
Вже пізна ніч... Тому даруйте, друже,
Що ми розмову перервем цей раз.

Ваґнер: А я би й ніч не спав. До серця дуже
Мені припала ця розмова в вас.
А завтра, перший день Великодня, час вільний, —
Позвольте вас про дещо розпитати!
До всіх наук я дуже вже прихильний.
Хоч знаю не одно, та все хотів би знати. (Виходить).

Фавст (сам): Як цеї голови ще держаться надії,
Що над обгризками куняє по куткам,
Жадібною рукою шукає скарбів там, —
А знайде червяка, — Бог знає, як зрадіє!
Чогож слова нікчемні та слабі
Лунали тут, де дух зявивсь мені?
А в тім, — на цей раз дякую тобі,
Наймізерніщий зміж синів землі!
Мене ти вирвав з рук одчаю,
Я мало що без памяти не впав.
Який величній привид! відчуваю,
Що перед ним я карликом стояв.
Я, образ Бога, що в думках ясних
Вже долітав до світлої мети,
До правди вічної вже думав був дійти,
Що збувся всіх пересудів земних,
Я, вищий янгола, котрого вільна сила,
Здавалося, до вічности пливе,
Що в собі зародки безсмертності носила,
Покараний за все! — Мене мов підкосило
Одно могутнє слово громове.
Не смію я рівнятися з тобою.
Хоч міг тебе прикликати душою,

Та сил не мав. затримати тебе.
В ту незабутню хвилину
Я був таким великим і малим:
А ти зіпхнув мене в долину
На гру непевностям земним.
Хто відповість мені, якої ждать долі?
Чи йти за покликом чуття?
Ах, наші вчинки всі, так само як і болі
Гальмують тільки хід життя!
До кращого, що з неба ми дістали,
Мізерію свою додаємо.
Як на добрі отсего світу стали,
То все найкраще блудом ми звемо.
А дивні почуття, що дали нам життя,
В суєтності землі пропадуть без пуття.
Коли фантазія лиш силами надій
До вічности орлиним льотом лине,
То хутко тут не стане місця їй,
Як вир життя рожеві мрії скине.
Журба засяде в серці, аж на дні,
І викликає там страждання потайні.
Відгонить радощі і не дає спокою,
Що-дня ховається під маскою новою.
То в дім обернеться, то в жінку, то в дитину,
В огонь, чи в воду, труту, ніж; —
Чого нема, ти перед тим тремтиш,
А те, що в тебе є, оплакуєш невпинно.
Не рівний я Богам! Нема чого й тужить...
Я той червяк, що в поросі лежить,
І глину їсть і глини не покине,
Аж доки від пяти мандрівника не згине.
Хибаж не порох стіни ці мої,
Ці сотні поличок навколо мене?
Цей стародавній хлам, де стільки гнилі, тлі, —
Де я прожив життя своє нужденне?
Чи тут я знайду те, чого так прагнуть груди?
Що прочитаю я в оцих стосотнях книг?
Що вічно люди мучилися всюди,
І що щасливих крапля серед них?
Смієшся з мене, черепе порожній!
Колись і в тобі може тліли ці думки.
До правди мав і ти порив непереможний.
А завертав на блудні стежечки?!
Ви, прилади з колесами й вальцями,
Глузуєте зі всіх моїх думок.
Я був під брамою, а ви були ключами, —
Не відчинили ви, бо добрий був замок.

Природа таємнича в сяйві дня,
Серпанку з себе здерти не дозволить. —
Що не відкриє твому духові вона,
Того не видереш знаряддями ніколи.
Ти, приладе старий, лежиш отут тому,
Що батько мій орудував тобою.
Ти, звитку, був вже стільки раз в диму,
Як лямпа блимала вечірньою добою.
Ох, краще змарнувать мізерію дрібну,
Чим з тягаром її тут радощів не знати.
Що від батьків дістав ти в спадщину,
Придбай його, щоб з нього користати.
Що без ужитку, те камінням хоч кому;
Лиш те, що мить дає, в пригоді може стати.
А щож це погляд мій на місці тім спинило?
Чи та фляшина там моїм очам магніт?
Чого мені нараз зробилося так мило,
Як би в лісах в ночі засяв небесний світ?

(Приступає до полички і бере пляшку).

Витаю я тебе, мій скарбе одинокий!
Тебе в пошані я беру глибокій —
Весь ум людей, весь дотеп тут на дні.
Ти суть і зміст найкращих сонних соків,
Ти витяг смертних сил. За стільки років
Зроби услугу хоч одну мені.
Дивлюсь на тебе — лекшають страждання,
Візьму тебе — зникають всі бажання,
В душі бурливій дивна тишина.
Я, вигнаний, пливу посеред моря,
А під ногами глибина прозора.
Так вабить день новий, далека сторона.
Горюча колісниця, мов той вітер,
До мене злинула. Готовий я
Новим шляхом пробитися крізь етер
До инших сфер чистійшого буття.
Чи заслужив ти цього щастя в Бога?
Ти, що родився червяком колись.
О так! від сонця ясного земного
Ти сам рішучо відвернись!
Не бійся розломити тої брами,
Яку з тремтінням кожен омина.
Ще слушна хвиля — доказать ділами.
Що честь людська і Божій дорівна, —
Не задрожати перед тою тьмою,
Якій фантазія придала пекло мук,
Вступити в неї брамою німою

І не жахатися невиданих тварюк.
З утіхою зроби цей крок останній,
Хоч би і мав ти там розвіятись в нірвані.
Тепер до тебе, кришталева чаро!
Виходь з старого дивного футляру!
Про тебе я й не згадував давно, —
Ти на бенькетах прадідів блищала,
Гостей поважних звеселяла,
Навкруг стола кружляла ти вино.
Твоя оздоба — все мистецька річ;
А звичай — віршом різьбу обясняти,
Одним ковтком тебе опорожняти —
Згадали не одну мені веселу ніч.
Тепер не передам тебе другому,
Не скажу дотепу на вигляд твій нікому,
Бо тут на дні — занадто хмільний сок.
Брунатна барва — плід мого старання,
Її я вибрав без вагання.
І від душі останнє привітання
Новому ранкові — останній мій ковток.

(Притуляє чашу до уст. В ту мить чути голос дзвонів і хоровий спів).

Хор янголів: Христос воскрес!
Мир вам, невтішнії,
Смертники грішнії,
Скорби колишнії,
В сяйві небес!

Фавст (остановившись): О, що за звуки, дивні, чарівні
Мене спинили — від напитку того?
Невжеж ви, дзвони, кажете мені
Про першу мить Великодня святого?
Я чую, ніжні хори, ваш веселий спів,
Що то колись в ночі з уст янголів летів,
Про кращий заповіт від Бога.

Хор мироносиць: Чистою мирою
Тіло обмили ми,
Господа з вірою
В гробі зложили ми.
Над плащаницею
Й хустами плачемо,
Ах, ми Спасителя
В гробі не бачимо.

Хор янголів: Христос воскрес!
Зло сокрушилося,
Пекло розбилося,
Гляньте, звершилося
Чудо чудес.

Фавст: О ні! не тут лунати вам.
Небесні звуки, де склепіння сіре!
Лунайте там, де люде з почуттям. —
Я звістку чую, так, — але не маю віри.
А чудо — віри вдюбленим дитям.
Не смію я летіти до тих сфер.
Звідкіль лунає звістка славна. —
А всеж до звуків цих душа привикла здавна.
На землю би вернулась і тепер.
Нераз до мене в тихий час суботній
Небесний поцілунок прилітав;
Тоді я так любив ці дзвони великодні,
І з насолодою молитву я читав;
Якась незрозуміла, дивня сила
Мене вела то в гай, то в луг, то в ліс.
І кращий світ з собою приносила
З дощем гарячих чистих сліз.
Цей спів згадав мені про молодість діточу:
Весна, веселе свято свят,
Відраює мене зробити те, що хочу.
Останній крок відтягує назад.
Лиш довше, янголи! Я чую вашу мову!
Сльоза тремтить, на землю став я знову.

Хор учеників: Тління не знаючий
З гробу підвівся,
В славі сіяючий
В гору вознісся.
З вічними зорями
Все засміялося.
Тільки для горя ми
В долі зісталися.
Ти між спокусами
Оставив свій люд,
Любий Ісусе, ми
Плачемо тут.

Хор янголів: Христос воскрес!
Ми його славим.
Візьме небавом
І вас до небес.
Мир вам, страждаючим,
Всіх утішаючим,
Правду кохаючим,
Ближніх навчаючим,
Рай обіцяючим.
Близько Учитель ваш,
Близько до вас.

ПЕРЕД МІСЬКОЮ БРАМОЮ.

Городяне виходять з міста на прохідку.

Кілька челядників: Чогож це ви туди?
Инші: На лісничівку вийдемо сюди.
Перші: А ми якраз хотіли до млина.
Один з челядників: Я раджу вам поглянути на став.
Другий: Туди дороги гарної нема.
Кілька инших (до третього): До когоб ти пристав?
Третій: Де більшість, там і я.
Четвертий: До Бурґдорфу ходім! Там знайдете на диво
Дівчат найкращих і найкраще пиво;
Там метушня! Не буде без біди.
Пятий: Весела в тебе, братіку, натура!
Здається в тебе засвербіла шкура.
Мені чогось не хочеться туди.
Служниця: Ні, краще вернуся до-дому.
Друга: Він буде під тополями напевне!
Перша: Цеж не велике щастя вже для мене.
Перешкоджать не хочу я нікому.
З тобою він танцює, з тобою тільки й ходить.
Мене чужа утіха не обходить!
Друга: Сьогодня буде він гуляти не одним,
Бо й кучерявий має бути з ним.
Школяр: А хай їм грім! тай жвавіж бо дівчата!
Колеґо! швидче! треба їх догнати!
Міцненьке пиво, дівчина як мак,
Та лютий тютюнець — отсе мій смак!
Міщаночка: Тай гарніж бо ті хлопці наші!
Чиж це не сором тай не гріх?
Хиба для них би не знайшлися кращі?
Чи може служниці до них?
Другий школяр: Чого біжиш! По заду йдуть ще дві,
І причепурені, в оздобі.
Одна з між них, сусідочка, мені
Давно припала до вподоби.
Ідуть помалу, тихою ходою,
А врешті й нас візьмуть вони з собою.
Перший школяр: Ні, друже, кинь! До них нема охоти!
Мерщій! бо дичина від нас втіче!
Рука, що віником махає що-суботи,
В неділю й обнімає горяче.
Міщанин: Ні, наш новий бурмістр мені не до вподоби!
Він з дня на день дере все вище ніс.
Що він для міста доброго приніс?
Нові лиш примхи та нові хвороби:

Все кланяйся йому, а тут добра немає.
Чим раз то більше плати вимагає...

Жебрак (співає): Панове добрі, гарні дами!
На злидні зглянуться мої,
В цей день щасливими руками
Подайте поміч ви мені!
Господь поверне вам багато.
Лиш той веселий, хто дає.
В цей день — для всіх веселе свято —
Хай буде свято і моє.

Другий міщанин: Нічого кращого нема для мене в свято,
Як слухати про битви на війні,
Як десь в Туреччині, в далекій стороні,
Народи ріжуться завзято.
Стою перед вікном та з шклянки попиваю,
Дивлюсь, як по ріці гуляють кораблі,
А в вечері безжурно до дому повертаю,
Благословляю мир на батьківській землі.

Третій міщанин: Сусідо! так і я міркую, як і ви!
Хай косять голови один другому,
Хоч там і будуть всі без голови;
Щоб тільки дома було по старому.

Стара (до міщаночок): Бач, як прибралися! Мов квіти запашні!
Хто міг би в вас не закохатись? —
Не так лиш згорда! Роскажіть мені,
Чого душа бажа, — я можу постаратись.

Міщаночка: Агато, геть! це небезпечна річ,
З такою відьмою прилюдно розмовляти.
Хоч раз вона мені перед Андрієм в ніч
Вказала, хто мене за жінку має взяти.

Друга: Я в неї бачила його недавно крізь кришталь.
Військовий він, і постать мав хорошу.
Шукала я його вже скрізь, але, на жаль,
Ніде зустрінути не можу.

Вояки: Любимо брати
Мури і замки,
Горді дівчата —
Наші коханки.
Все нам удасться; —
Смілива праця,
Плата — то рай.
Маємо всі ми
Свахою сурму,
Як на весілля,
Так і до штурму,
Так і до смерти; —
Що то за щастя!

Мури і с[illegible]
В[illegible] нам [illegible]дається.
Смілива [illegible]ця,
Плата — [illegible]о рай.
Гей же, в похід нам,
Сурмо, заграй!

Фавст і Вагнер:

Фавст: Вже кригу з п[illegible]в і рік позносило,
Від погляду сонц[illegible] струм[illegible] забренів,
Чарівно гай зазеленів,
А сива зіма заховалась безсила
Десь у проваллях диких верхів.
А деколи сипле вона звідтіля
Крупинками снігу, і трави морозить,
Та в інэй вбірає зелені поля.
Та білої барви сонце не зносить.
Скрізь родиться нове життя й змагання,
Все прагне барв живих, нового вбрання.
А хоч квіток нема ще тут, — зате,
Диви, як наш народ красується, цвіте.
Лиш обернись, з високого горба
Поглянь назад до городської брами,
Як суне з неї на простір юрба
І розсівається полями.
Любо їм грітись на сонці сьогодні,
Вони святкують свята великодні,
Бо з Господом воскресли і самі.
З домів низеньких та глухих кімнат,
Покинувши крамничку чи варстат,
Де довго пробували як в тюрмі,
З під тягару домів та вузьких вулиць,
З святочної пітьми старих церквів
На світло вийшли після довгих днів
І глянь, як скрізь юрбами розвернулись!
По всіх садках, городах, близь гаїв.
А скільки по ріці пливе човнів,
Що від людей аж перегнулись!
Ось, навантажений до краю,
Зникає цэй, останній вже човен.
А бачиш ти он-ту барвисту зграю,
Що на горі стоїть, на стежці, там, ген-ген?!
Я чую гамір вже по селах,
Тут справді рай для всіх веселих.
Радіють всі, здаються всі ріднею.
Тут я людина! можу бути нею.

Ваґнер: Проходка з вами, докторе, на полі
Чимало може чести принести.
Хоч сам сюди не вийшов би ніколи,
Я не люблю такої простоти.
Ці крутлі, скрипка, гомін, крики —
Такі ненависні мені;
Кричать мов божевільні, танцюють наче дикі,
І це в них радощі й пісні!

Селяне під липою. Танок і спів.

Вівчар зібрався йти в танок,
На ньому стрічка тай вінок,
Гарненько він прибрався,
Танок під липою кипів,
Далеко нісся дужий спів.
А гей-же, гей!
Та гей-же, гей-же, гей!
А смик аж розгулявся.

Він хутко в вир самий пірнув,
І ліктем дівчину штовхнув,
Узявшися за боки.
З під лоба глянула вона:
«Чи в тебе розуму нема?»
Гей-гей! а-гей!
Та гей-же, гей-же, гей!
«Уважив би хоч трохи!»

А там, скажено попливло;
Навколо весело гуло,
Спідниці підлітали.
Аж піт котився по лиці,
Плече з плечем, рука в руці.
Гей-гей! а-гей!
Та гей-же, гей-же, гей!
Червоні поставали.

«Не вірю, знаємо ми вас!
Дівчат дурили ви нераз,
Дурна, котра попалась!».
А всеж за ним пішла вона,
З під липи линула луна:
Гей-гей! а-гей!
Та гей-же, гей-же, гей!
То скрипка, спів і галас.

Старий селянин: Це гарно, пане доктор, з вас,
Що нас не відцурались ви,
Такий учений ви у нас,

Прийшли до темної корчми.
Прийміть за те найкращий ковбан
Напитку свіжого від нас.
Всього добра віншую вам.
Здоровля й сил на всякий час;
А скільки крапель в цім питтю,
Прожийте стільки гарних літ!
Фавст: Я за здоровля ваше пю,
І дякую за ваш привіт.

(Народ збірається навколо них).

Старий селянин: І справді, паноньку, гаразд,
Що ви прийшли в веселий час;
Колись за злигоднів нераз
Ходили з батьком ви до нас.
Та чи один живий ще тут,
Котрого знову до життя
Вернули ви із цупких пут
Чуми, нехай їй забуття!
Тоді ще хлопцем молодим
Ви забігали з дому в дім.
О, скільки трупів було в нас,
А ви здорові серед нас.
Хоч натерпілись де й не треба, —
Та вам поміг сам Бог із неба.
Гуртом: Здоровля жичимо ми вам,
Щоб завше помогали нам!
Фавст: Схиліться, краще, перед Тим,
Хто вчить давати поміч всім.
Ваґнер: Великий мужу, що за почуття
При цій шанобі грудь твою проймає!
Щасливий, хто з дарів своїх придбав
Таку користь для власного життя.
Батьки синам показують тебе,
Юрба біжить, розпитує про тебе,
Ти всіх їх тут зібрав навколо себе.
Затих танок і скрипка не гуде.
Чи йдеш, чи станеш серед них,
Шапки летять угору з їх голів;
Ще мить — і впалиб тут тобі до ніг,
Неначе до святих дарів.
Фавст: Ще пару кроків! Гень, під каменем оптим
Присядемо і відпочину з вами.
Отут нераз молився я один
І мучився постами та думками.
В надії й вірі я зітхав,
З сльозами скаржився до Бога,

Що дня кінця чумі благав.
І щож? — не виблагав нічого!
Подяка їх — для мене глум один.
О, як би ти хоч знав той жаль кровавий!
Як мало батько мій і син
Є гідними такої слави!
Мій батько тихий, чесний чоловік,
Що над природою і всім, що так чудесно,
Хоч і по свому, але завше чесно, —
Даремно бився цілий вік;
В гурті замислених адептів,
У чорній кухні працював,
І після довгих там рецептів
Одно до другого зливав.
Був тут червоний лев і князь охочий,
Що в теплій купіллі на лілії женивсь,
Горіли у вогні на постелі дівочій,
Їх шлюб з одних світлиць до других виносивсь,
А там зявлялася помалу
Цариця молода в напитках трав;
Ось тут був лік; а хорі умірали,
А чи хто видужав, ніхтоб не роспитав.
Отак то ми на цих лугах та горах
За пільгою чортів вилічували хорих,
І тратили ще гірше від чуми.
Я сам — то тисячам давав цієї трути,
Вони погибли всі. І я тут мушу чути,
Як ще своїх катів вихвалюють вони.

Ваґнер: Чиж це вас має турбувати?
Для чесної людини вже доволі,
Коли вона з своєї волі,
Завдання батька зможе виповняти.
Як свого батька тільки поважаєш,
То мусиш сам його слідами йти;
А потім, як і сам знання придбаєш, —
Твій син дійде до вищої мети.

Фавст: Щасливий ти, як є надія в тебе,
У морі блудів правду віднайти.
Чого не знаєш, того власне й треба,
А що пізнав, не потребуєш ти.
Та годі нам оцю роскішну мить
Затроювать скорботніми думками!
Поглянь, вечірнє сонце вже горить
Над зеленю повитими хатками.
Вже хилиться, і день згасає в млі.
Нове життя чекає свого ранку.
Колиб я крила мав та від землі

Летіти міг за сонцем безустанку.
Колиб з гори поглянути мені
На тихий мир, розкинутий на споді,
На шпилі гір в вечірньому вогні.
На срібні ручаї та ріки в позолоті.
Не стрималиб тих крил моїх прудких
Ні скелі дикі, ні стрімкі провалля.
Здивованоб дививсь, колиб захвилювало
Десь підо мною плесо хвиль морських.
Останній промінь згасне за хвилину,
Але в душі горить новий огень,
Я вічне сяйво пю, за ясним сонцем лину;
За мною ніч, передо мною день.
В горі блакить небес, а підо мною хвилі...
Чарівний сон, між тим і сонце вже зайшло.
Ах, ніодно опірене крило
Не лине так, як мрії легкокрилі!
Та ми вже з роду те стремління маєм,
Що кождий з нас все в гору би летів,
Коли в просторі синім та безкраїм
Десь розіллється жайворонків спів.
Чи як орел розправить дужі крила
Над кручами дрімучих скель,
Чи то через степи, озера, села —
В свій рідний край вертає журавель.

Ваґнер: І в мене були всякі поривання,
Але такого я не мав бажання.
Набридне скоро в полі та в гаях.
Не заздрив я ніколи пташим крилам,
Мені одно здається тільки милим:
Перегортать сторінки по книжках.
Зімові ночі гарно так пливуть;
Яке життя бурлить на серці в тебе!
А як коштовний перґамент отут, —
Здається, що ти сам на семім небі.

Фавст: Тобі відомий лиш один порив,
А другого — і не бажай пізнати!
Ах, дві душі я в грудях цих зогрів,
Яких не в силі я зєднати.
Одна прилипла до низин землі,
Приссалася до щастя цього світу,
А друга рветься геть з грудей мені
В країну духів, тайнами сповиту.
О, духи, що в повітрі живете,
Поміж землею і престолом Бога,
Хоч раз покиньте царство золоте
І поведіть мене на шлях життя нового!

Колиб я десь чарівний плащ дістав,
Щоб з ним в чужі краї літати,
Його би я за найдорожчі шати,
І за порфіру царську не віддав.
Ваґнер: Не закликай знайомий рій істот.
Які в повітрі темному кружляють
І людям тисячі пригод
Та небезпек приготовляють.
Одні з півночі, острий зуб у них.
Від язиків їх не втічеш нікуди.
А ті зі сходу, від пустель німих,
Висушують змарнілі груди.
То спекою з полудня розіллють
На голову твою нестерпні муки,
То з заходу громами заревуть,
Щоби залить тебе, луги і луки.
Летять на поклик, та на шкоду нам.
Слухняні, та за нами вічно стежуть.
Подібні робляться небесним вістунам.
І бубонять, мов янголи, як брешуть.
Та вже ходім, бо холодно стає.
Лягла імла, навколо ніч встає
Ми тільки ввечері шануєм дім.
Чогож ти став? Чи щось очам твоїм
Привиділось в тумані та в пітьмі?
Фавст: Ти бачиш? Чорний пес блукає по стерні.
Ваґнер: Я бачу вже давно, — та щож такого в тім?
Фавст: Приглянься краще! Знаєшся на нім?
Ваґнер: Звичайний пудель, що шукає пана.
Відбився десь, рознюхує сліди.
Фавст: Він крутиться навколо нас від давна,
І колесом приближуєсь сюди.
Коли не помиляюсь, позад його,
Неначе хвіст, біжить горючий вир.
Ваґнер: Я бачу тільки пудля, більш нічого;
Тебе мабудь обманює твій зір.
Фавст: Мені здається, він маґічні кола
Росписує навколо наших ніг.
Ваґнер: Та ні! він, боязко кружляє доокола,
Бо замісць пана инших спостеріг.
Фавст: Вже близько він. Приглянутись пора.
Ваґнер: Тиж бачиш: пес, а не якась мара.
Гарчить, то гавкне, — на живіт приліг,
Вертить хвостом, собача звичка їх!
Фавст: Ходи сюди! Та підем разом!
Ваґнер: Комедія, з цим псом багато втіх!
Стоїш, а він упаде плазом.

А заговорщик, прибежкам до ніг.
Загубить плоть, він знайде нікоду.
За палицю кинеться і в воду.
Фавст: Ти правду мав; дрессовка тут сама,
А духа в нім ні крихточки нема.
Ваґнер: Собаці, що дрессовку має,
І мудрий чоловік сміється.
Цей пес твоєї ласки заслужив.
Якийсь студент цих штук його навчив.
(Вони входять в міську браму.)

КАБІНЕТ ФАВСТА.

Фавст з пудлем входить.

Покинув я поля і луки,
Що вснули в темряві нічній,
І знов святі колишні муки
В душі збудилися моїй
І дикі прагнення заснули,
І не бурлить по жилах кров,
Думки про Бога зворухнули
В душі до ближнього любов.
Будь тихо, пудлю! Не бігай там і тут!
Не нишпори! Чого ти на порозі?
Приляж за печею! Отам твій кут.
Такої подушки не було на дорозі,
Де ми зустрілися. За втіху,
Яку ти дав мені, я взяв тебе сюди.
Прийми як слід мою опіку!
Будь чемний гість! Тихесенько сиди!
Як тільки в келії заблима
Лямпадки сяєво слабе,
Витає радісна хвилина
В душі, що знає вже себе.
І знов думки мої снуються,
Надія знову зацвіла,
І до життя всі мрії рвуться,
І прагнуть щастя джерела.
Пудлю, не гаркай! До звуків роскішних,
Що душу мою обступили так щільно,
Звукам собачим мішатись не вільно.
Ми вже привикли, що людям є смішно
З того, чого не зрозуміли;
Краси й добра вони збагнуть не вміли,
Їм важко це, тож брешуть з переляку.
Чи не на теж і ти гарчиш, собако?

Так щож, замало ще моєї волі!
Не знають радощів ці груди кволі.
Чогож ви висохли, спокою тихі ріки?
Щоб я не мав його во віки?
Мене переконало вже життя.
Та нам не страшно цеї втрати,
Як навчимось надземне шанувати.
Ми прагнемо якогось одкриття; —
Його не знайдемо, хоч сходимо цей світ,
Коли не дасть його Новий Завіт.
Я візьмуся за нього знову,
Розгорну перший текст і книгу цю святу
З первопису перекладу
На дорогу мені німецьку мову.

(Одкриває книжку і заходиться перекладати).

Написано: «В началі слово бі!»
Вже й тут не йде! — Хто поміч дасть тобі?
На «слово» яб не міг ваги такої класти.
Інакше мушу перекласти,
Дух осінив думки мої слабі.
Написано: «в началі разум бі».
Обдумай добре першу стрічку,
Не квапся, забувай колишню звичку!
Чиж розум пан всесвітніх таємниць?
Повинноб так: В почині була міць.
Але й тепер, коли це слово пишу,
Я знаю вже, що так його не лишу.
Господь поміг! Відразу просвітліло;
Напишу сміливо: «В почині було діло».
Щоб я тебе не вигнав з хати,
Пудлю, перестань брехати!
Покинь гарчати зараз!
Негречний ти товариш;
Мені через твій галас —
Не можна й працювати.
Один з нас геть з кімнати!
На жаль розійдемся з тобою, —
Одчинено! біжи на вольну волю!
Що бачу я? Це чудо!
Щось незвичайного тут буде.
Може мене обманює мій зір?
Росте мій пудель вздовж і вшир.
Як виріс він! Ще більше дмесь:
О ні! Це справді вже не пес!
Що за мару до дому я привів!
Вже виглядає ніби носоріг.

І зуби вишкірив, і очі звів.
Він прискає огнем з очей своїх.
О, ти в руках моїх!
Для роду бісового лона
Я маю ключик Соломона.
Духи (в коридорі): В неволю дістався один!
Лишіться тут, не йдіть за ним!
У путах лис старий
Сидить коло дверий.
І в грудях дух зпер.
Ну, злітайтеся навколо,
Лиш уважно! Тут є коло!
Гляньте, вирвався тепер.
Треба рятувати,
Не дамо пропадати!
Він нераз і сам
Помагав нимало нам.
Фавст: Для першого початку я йому
Прокльоном чотирьох почну:
Салямандра хай тліє,
Ундіна хай вється,
Сільфіда змарніє,
Домовик зігнеться.
Хто розуміє
Сили стихії,
Чари їх,
Прикмети всіх,
Той буде править
Духами навіть.
Огнем покрийся,
Салямандро!
З шумом в хвилях розлийся
Ундіно!
Метеором світи,
Сільфідо!
Пільгу домашнім давай,
Incubus, incubus, виходи!
І швидко кінчай!
Нічого з чотирьох немає в нім;
Його я словом не вразив своїм.
Лежить спокійно, підняв пащеку.
І легковажить небезпеку.
Ти ще не узнаєш?
Зараз почуєш! (бере хрест).
Може ти з аду,
Виродок чаду?
Знак цей, то сила,

Що покорила
Чорні отари!
Ага! насупився, боїться кари!
Кляте творіння!
Знаєш ти імя
Несотвореного,
Неізреченного,
І вічнім небом обнятого,
Злочинно роспятого?
Росте за грубою проклята сатана,
Здається більшим від слона.
Туманом можеб розпливлась,
До стелі вється від підлоги.
Ні, ні! Крізь стелю не вилазь!
Ложися панови під ноги!
Моє закляття буде недаремним.
Я обіллю тебе огнем свяченим!
Не жди, не жди
Сім раз свяченої води!
О ні, не жди
Від мене більшої потуги!

Мефістофель виходить ізза печі, зодягнений як мандрівний схоляст в той час, як туман спадає.

Мефістофель: Чого кричать? Чим стану до послуги?
Фавст: Так, ось хто в пуделі сидів!
Мандруючий схоляст? Є з чого реземіятись.
Мефістофель: Поздоровляю вас! Бо я, признатись.
Від ваших слів гарнесенько зіпрів.
Фавст: Як звешся ти?
Мефістофель: Питання це — дурниці
Для того, хто ненавидить слова,
Кого зовнішний вигляд не збива,
Хто в глибині шукає таємниці.
Фавст: Звичайно вашу суть точнісько
Рисує вже одно назвисько.
Бо ясніж ваші імена:
Лихий, брехун, губитель, сатана.
Хтож ти такий?
Мефістофель: Частина тої сили я,
Що чинить лиш добро, хоч вічно хоче зла.
Фавст: Якеж значіння цих неясних слів?
Мефістофель: Я дух, що все перечить від віків!
І справедливо це! Бо всі діла Господні
Лиш того варт, щоб згинути в безодні.
Тож краще, як би все пропало.
Отож те все, що ви прозвали

Гріхом, загибіллю, чи злом, —
Буде якраз моїм єством.
Фавст: Ти часткою себе назвав, а весь передо мною.
Мефістофель: Я чисту правду вам говорю.
Звичайно, світ оцей дурний
Здається цілістю в одних лише людий.
Я частка тої частки, що була все колись.
Частина тої тьми, з котрої світ родивсь,
Зухвалий світ, що в мирі пітьми
Забрати хоче почесть і простір. —
Але того не допустим ми.
Він на тілах зостанеться, повір!
Від тіл пливе і світить на тіла,
І кожне тіло хід його спиняє;
І довго це не потріває.
Не стане тіл, то й світла їх нема.
Фавст: Так це твій обовязок, ось для чого
Берешся ти маленьке руйнувать.
Бо більшого не зможеш ти нічого.
Мефістофель: Алеж бо й це не вийшло. Що й казать!
Нікчемне Дещо, цей незграбний світ,
Що в боротьбі з Нічим від давніх літ, —
Мені ніяк не піддається.
І непорушливим здається.
Ні труси, повіні, ні бурі ні огні
Не знищують ні моря ні землі!
А клятих виплідків: людей, як і звірів
Я й досі ще не поборов.
Хоч скільки в землю з них зарив,
А всеж тече нова, жива і свіжа кров.
І так весь час. І як тут не здуріти?
З повітря, та з води, з землі,
З тепла і холоду, зі всього, що на світі.
Вилазять вічно паростки нові.
І як би я не мав хоч захисту в огні,
То щоб тоді робить зісталося мені?
Фавст: То ти одвічній творчій силі
На перешкоді, чорте, став;
Кулак холодний і безсилий
Даремно злісно ти стискав.
А тиб до иншого узявся,
Нащадку хаосу і тьми!
Мефістофель: Та я вже й сам опамятався:
Про це ще побалакаємо ми.
А зараз можна розпрощатись?
Фавст: Чого це в мене запитався ти?
Ми мали щастя тут пізнатись;

Як можеш, то заходь сюди.
Ось двері, он вікно, — якаж турбота?
Крім того й комин в мене є.

Мефістофель: Признаюсь вам! Маленька перешкода
Мені за двері вийти не дає,
Оце той знак коло порога.

Фавст: То в пентаґрамі суть біди?
Коли це так, нащадку злого,
То роскажи, як ти ввійшов сюди?
І як же дух зловився в сітку?

Мефістофель: Бо знак невірний, гляньте на крихітку;
Один з кутів, он-той, що до дверий,
Не дорисований, як треба.

Фавст: Випадок цей — дарунок з неба.
Виходить, ти невільник мій?
Я цьому щастю дуже вдячний!

Мефістофель: Бо пудель недобачив, проскочив необачний,
А зараз справа вже не та;
Тут чортові заперті ворота.

Фавст: А крізь вікно? — не маєж заборони!

Мефістофель: В чортів і всіх примар такі закони:
Куди вони ввійшли, туди повинні й вийти.
Вступ вільний нам, а вихід — це наш пан.

Фавст: І в пеклі навіть є законний стан?
Це гарно; з вами можнаб заключити
Якийсь контракт, панове? Це чудово!

Мефістофель: Що обіцяємо, додержуємо слово.
І все сумлінно виконаєм вам.
Але про це тепер доволі,
Ми все це обговоримо небавом,
А зараз, будьте так ласкавим,
І відпустіть мене на волю.

Фавст: Зістанься ще хоч на короткий час.
Та роскажи мені якої казки.

Мефістофель: Тепер пусти. Я скоро буду в вас,
Тоді й питай з своєї ласки.

Фавст: Я за тобою не ходив,
Ти сам запутався в цю нитку.
Хай держить чорта, хто його зловив!
Бо в друге він не попадеться швидко.

Мефістофель: Як хочеш, я зістануся з тобою
Для товариства на короткий час,
Та тільки знай, з умовою одною,
Я покажу тобі, яке мистецтво в нас.

Фавст: Роби, що вмієш, говори, чи ні, —
Щоб тільки все сподобалось мені!
Мефістофель: Для свого серця, друже милий,
Придбаєш більше цеї хвилі.
Аніж за всі свої мізерні дні.
Про що співають духи ніжні.
І всі картинки їх роскішні —
Це не чарівна гра пуста.
Там будуть пахощі весняні,
Зомліє серце в почуванні,
Наллються нектаром уста.
Ніяких проб немає в нас;
Ми всі при купі. Нумо враз!

Духи: Зникніть зі стелі
Сірі склепіння!
Гляньте, веселі
Сонця проміння,
З неба до нас!
Хай розлетяться
Хмари темненькі!
Хай загоряться
Сонця маленькі
З зорями враз!
Дітям небесним.
Духам чудесним
Любо літати.
Лине за ними
З цеї долини
Тута крилата.
Сонця проміння
В ясне одіння
Вбрало країни,
Вкрило альтанки,
Там, де до серця
Пташкою бється
Серце коханки.
Овочі в листі
Сповнені соком,
Хвилі перлисті
Ллються потоком
Через долини,
Через камінні,
Наче ті вина
Дорогоцінні.
Кинули гори,
Кинули скелі,
Кинули бори.

Линуть у море.
Люблять простори
Хвилі веселі.
Вільні пташини
Ринуть за вітром,
Радісно дишуть
Чистим повітрям.
Хвилі колишуть
Острови сині.
В синім просторі
Радісні хори
Пісню про щастя
Ніжно співають,
Сонце вітають.
То розлетяться,
Хто куди знає.
Перші літають
В лузі та в гаї,
То понад гори,
Иньші черкають
Хвилі на морі.
Прагнуть на волі
Кращої долі,
Сонце та зорі
Радощі їх.

Мефістофель: Він спить! Отак, ви дітоньки в повітрю
Його заколихали певно й хитро.
За цей концерт я вдячний вам во вік.
Ти ще не пан над духами, о ні ще!
Солодким сном його окутайте щільніще.
Хай в морі мрій він спить на дні!
Щоби цей знак з порога зняти,
Потрібен зуб щура мені.
Та довго я не буду заклинати.
Он щур один біжить серед кімнати.
Владика жаб, щурів, мишей,
Блощиць і блох і мух, вушей
Тобі приказує сюди прилізти
І цей поріг як слід обгризти,
В тім місці, де засох олій —
Та ти вже тут, берись мерщій
За обовязок свій! Той кут заклятий
Як раз на канті, його потрібно зняти.
Ще раз! отак, чудово! —
Ну, Фавсте, спи! ми хутко побачимося знову!

Фавст: (прокидаючись): Невжеж я в дурні знов пошився?
І так зникає всяких духів рій,

Що в сні мені десь чорт самий приснився,
І втік від мене пудель мій?

КАБІНЕТ. (робітня).
Фавст, через хвильку **Мефістофель.**

Фавст: Хто там? Будь ласка! Знов хтось носа тиче?
Мефістофель: Це я.
Фавст: Будь ласка!
Мефістофель: Нас прохають тричі.
Фавст: Та прошуж бо!

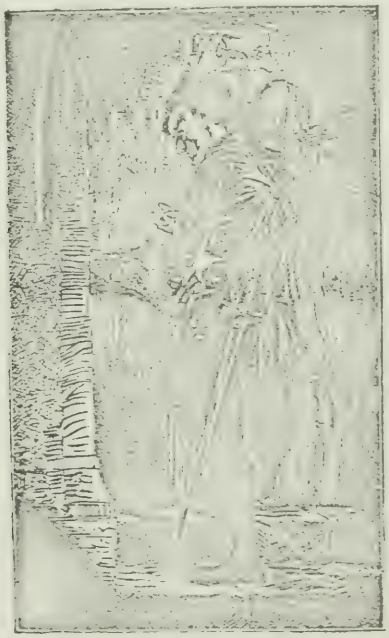

Мефістофель (входить): Отсе то так!
Ми, поладнаємо з тобою!
І тут розстанемся з журбою.
Поглянь, не жвавий я юнак?
В одінні золотом обшитім,
Червоний плащ під оксамитом,
Перо звисає на брилі,

При боці шабелька; так само
Я раджу вбратися й тобі.
Покинь нікчемними думками
Троїти в серці почуття.
То взнаєш, що таке життя.

Фавст: Хоч як не здягнусь, а пекло тих страждань
Життя тісного мушу відчувати.
Я за старий, щоб лицаря вдавати,
За молодий, щоб жити без бажань.
Чого від світа сподіватись?
«Ти мусиш всього відрікатись» —
Отсе його відвічний спів,
Що все мені в ухах бренить —
І все життя від перших днів
Його співає кожна мить.
Всю ніч гіренькі сльози лить
І з жахом ждати ранку золотого,
Побачить день, який не вдовільнить
Ні-одного бажання, ні одного,
Що навіть сподівання втіх
В зарозумілій критиці зменьшає,
І творчості грудей моїх живих
Він дрантям життєвим перешкоджає.
А спуститься на землю ніч німа,
Я боязко на постелі качаюсь,
Спочинку й тут мені нема;
Я диких снів її лякаюсь.
Той Бог, що в грудях цих живе,
І в глибині душі нуртує,
Він над моїми силами панує
Але з грудей їм вийти не дає.
Життя мені тягар; — йому на злість
Я прагну смерти; смерть приємна вість.

Мефістофель: А все таки та смерть не дуже милий гість.

Фавст: Щасливий той, кому вона віночком
Кровавих лаврів обвиває скрані,
Чи то, заставши за таночком,
В обійми кине дівчині коханій.
О, чом же я в той радісний часок
Від сили Духа вищого не згинув?!

Мефістофель: А хтось таки в ту ніч брунатний сок
Отак, не випитим закинув.

Фавст: Шпигунство, бачу, в тебе ремество!

Мефістофель: Хоч не всезнайко я, та знаю не одно.

Фавст: Як від страшного поривання
Мене відбив солодкий звук,

Колишні дітські почування
Зробились пеклом свіжих мук.
Тож проклинаю я від нині
Всі чари, що тримають тут
Життя, неначе в павутинні,
Щоб ми не кинули цей кут.
Прокляття тій жадобі слави,
Що в путах держить вічний дух;
Прокляття всій красі лукавій.
Дурману всіх очей та вух!
Прокляття снам, прокляття мріям,
Маєткам, почестям людей!
Прокляття й нам, коли радієм
В обіймах жінки та дітей!
Прокляття золоту, мамоні,
Що родить наші вчинки злі,
І всім достаткам в кожнім домі.
Прокляття щастю на землі!
Прокляття сокам винограду.
Коханню, вірі, а в кінець
Надіям проклятим за зраду. —
А перш за все, — тобі, — терпець!

Хор духів: Горе! горе!
Нащо ти розбив
Найкращий світ
Гнівною рукою?
В руїнах він лежить,
Пів-боже, під тобою.
Ми носимо
Румовища в Нірвану,
Голосимо
Над минулою красою.
О, сильніщий
Між земними синами!
Коли гарніщий
Ти в грудях світ відбудуєш.
Почнеш життя новітній біг.
То ти в той день
Зазнаєш втіх,
А потім почуєш
Нових пісень!

Мефістофель: Це голос моїх
Друзів малих!
Чуєш, що вони кажуть?
До життя нового раджуть.
Кинь цей кут!
Ти сохнеш тут.

Тут думка гасне.
Духи кличуть в світ прекрасний.
Та годі вже тобі своїм одчаєм гратись.
Що мов той крук п[illegible]ров тобі з грудей!
В найгіршім товаристві буде[illegible] ти здаватись
Людиною, не гіршим від [illegible]й.
Лиш не бери за зле оці слова мої!
Тебеж не ставлю я поміж півдиких.
А хоч і сам я не з панів великих, —
Як тільки ти довіришся мені,
Щоби зі мною в згоді жити,
То вірно буду вже служити;
Все дам тобі, про що ти мариш,
Як щирий твій товариш, —
Яка там справа не булаб, —
Я твій слуга, покірний раб!

Фавст: А що за це попросиш ти для себе?

Мефістофель: До цього ще мин[illegible] чималий піст!

Фавст: Ні, ні! Чорт хитрий еґоїст,
Не служить за спасибі в небі. —
У нього єсть своя користь.
Скажи ясніш, не заходи з далека!
Такий слуга для дому небезпека.

Мефістофель: Я буду тут тобі слугою.
Годити всім забаганкам твоїм,
А як ми там зустрінемся з тобою,
То ти мені одслужиш цим самим.

Фавст: Що буде там, для мене це дурниця:
Як тільки цей світ провалиться,
То хай собі десь инший настає!
На цій землі росли мої бажання,
Тут сонце світить на мої страждання,
А як в душі не буде почування,
То все майбутнє більше не моє.
Про це й балакати не треба.
Навіщо цих других розмов.
Чи є в глухих просторах неба, —
Як тут, — ненависть і любов.

Мефістофель: Як так, то не вагайся й хвильки!
Небавом, як умовимося тільки,
Своїм мистецтвом я тебе розвеселю.
Ніхто не бачив того, що тобі даю.

Фавст: Та що ти даш мені, нікчемний чорте?
Чи дух людський, його стремління горде
Такі, як ти, збагнули в цім віці?
Ти маєш страву, що не дасть пожитку,

Ти маєш золото, яке так швидко,
Мов ртуть, зникає в мене в кулаці.
Ти маєш гру, в якій прибутку не буває,
І дівчину, що в мене на руці,
В моїх обіймах иньшому моргає.
А може й славу, що за дві — три хвильці
Мов метеор засвітить і погасне.
Дай плід мені такий, який би гнив на гильці,
І цвіт дерев, який не жовкне передчасно!

Мефістофель: Завдання це — мені байдуже.
Добра такого в мене є досить;
Та прийде час такий, мій друже,
Що схочеш і смачнійшим закусить.

Фавст: Як я на ліжко ляжу в супокою,
Хай буде тут кінець мого життя!
Коли скажу, одурений тобою,
Що вже не прагну кращого буття,
Коли мене захопить насолода,
Хай буде це моїм останнім днем!
Я бюсь об заклад. Згода?

Мефістофель: Згода!

Фавст: Дай руку, ми прибєм!
Коли промовлю до хвилини,
Чарівна мить! не відлітай!
Хай тут душа моя загине,
А ти кайдани накладай!
Як загудуть посмертні дзвони,
Ти вільний! — Перестане час,
І в грудях серце захолоне,
Тоді мій вік на віки згас!

Мефістофель: Обдумай ще раз! Я не забуваю!

Фавст: Я твого права не займаю,
Коли тобі належиться воно.
Коли я раб, то все одно:
Чи твій, чи чий, — про це я не питаю.

Мефістофель: Я ще сьогодні при вечері
Прислугувати буду вам весь час, —
Але, про всяке, я попрошу в вас
Кілька рядочків на папері.

Фавст: Як бачу, ти педант; без підпису не йде!
Людини чесної не бачив ти ніде?
Чиж не доволі ще, що слово з уст моїх
Лунатиме до дня страшного суду?
Міняються віки, непевний вигляд їх,
А я обітниці додержувати буду.
Та щож? ці дурощі в серцях від роду вже;

Позбутись їх — не в силі ми до смерти.
Щасливий, хто в душі ще вірність береже!
Йому не жаль ніякої пожертви.
Та перґамент з письмом це та мара,
Яку жахливо кожен з нас обходить,
Бо слово завміра під дотиком пера,
А далі віск і шкура верховодить.
Ну, чорте, а який бажав би ти утвір?
Чи сніж, чи перґамент, чи мармор, чи папір?
А чим писати? — вибірай, що хочеш:
Пером, різцем чи ґрифлем? — говори!

Мефістофель: Дощем падуть слова твої з гори, —
Ти й сам не тямиш, що торочиш.
Один листок — і все готове;
Та ще для підпису одну краплину крови.

Фавст: Коли це так потрібне для умови,
Хай буде й так, як ти вже хочеш!

Мефістофель: Бо кров — це особливий сок.

Фавст: Не май страху, що згоду я зламаю!
Бажання всіх моїх думок
Це саме те, що обіцяю.
На гордощах я вже попікся;
Такі, як ти, мені рідня.
Великий Дух мене відрікся,
До тайн природи — не мої знання.
Пірвалась міркування нитка,
Від тих наук мені вже бридко.
Тепер в безодні всіх земних утіх
Я хочу пристрасть погасить гарячу.
В тумані чарів тих, які побачу,
Готовий я до всіх чудес твоїх.
Я кинуся в шумливий вир часу,
Втону в бурливій грі пригод!
І біль і втіху насолод —
Я все перенесу.
Лиш хочу вічно бачить переміну.
Хто хоче діяти, не матиме спочину.

Мефістофель: Нема для вас ні міри, ні мети.
Де схочете, там воля побувати,
А на льоту ви можете хапати
Все, в чому втіху зможете знайти.
Та тільки сміливо, бо все для вас готове!

Фавст: Тиж чув: про втіху тут не може бути й мови!
Дурману прагну я, найболючіщих втіх,
Ненависти кохання, насолод гірких.
Душа, загоєна від пориваннів знання,

Приймати мусить всі майбутні болі.
Все пережити — ось моє бажання. —
На собі понести тягар людської долі;
Глибінь і височінь, всі радощі, все горе
Я візьму сам на власне серце хоре:
Свій виднокруг до меж її розкину,
Аж доки й сам, як і вона, не згину.

Мефістофель: Повір мені! Я цю сухеньку страву
Вже кілька тисяч років гриз!
А хто з людей цю вічно-темну справу
З колиски до могили вже доніс?
Ти нам повір! Цей світ величній
Для Бога тільки, — все йому!
Він сам сидить у славі вічній,
А нас прогнав у вічну тьму.
А вам дає то день, то ніч.

Фавст: Яж хочу знать!

Мефістофель: Це дуже гарно!
Та я жалкую за одніську річ:
Короткий час, — мистецтво без кінця.
Здається, я навчаю вас не марно.
Ви уявіть собі славетного співця,
Який би мріями до неба долітав, —
(Звичайно цим займаються поети)
І всі найкращі, золоті прикмети
На вашу чесну голову складав:
Відвагу льва,
Та прудкість оленя,
Та Італійця кров гарячу,
Норвежця витревалу вдачу, —
Як би хтось міг його навчити,
Як гордість з хитрістю злучити,
Щоб ви, своєю молодістю пяні,
По плянові його запутались в коханні.
Я сам, як лиш такого пана знав би,
То мікрокозмом я його назвав би.

Фавст: А щож я варт, коли життя моє
Ніяк вінка людського не осягне,
Якого серце і душа так прагне?

Мефістофель: Ти вартий того, чим ти є.
Хоч міліон перук на голову натягнеш,
Хоч ти й які високі чоботи зодягнеш,
А всеж зістанешся таким, яким ти є.

Фавст: Я зрозумів, що всі людські науки,
Ті скарби духа, я збірав дарма.
Як тільки з горя я заламлю руки,

В моїй душі ніяких сил нема.
Бож ні на волос я не вище
І до безмежного не ближче.

Мефістофель: Мій пане! ви трактуєте всі річі,
Як люде звикли трактувати їх:
Ми зробимо хоч трошки розумніще
І візьмем від життя як можна більше втіх.
До ката! Бож як руки так і ноги
Твої, — так само й зад і голова.
А їх вживати вже не вільно мати змоги?
Хіба на них вже не мої права?
Коли шість коней я купити міг,
То їхні сили може не для мене?
О, ні! Я їду ними так шалено,
Як би і сам я мав три парі ніг.
Отож, сміліш! а міркування кинь
І враз зі мною в світ широкий линь!
Кажуж тобі, що фільозоф дурний —
Мов худобина на землі без паші,
Де привязав його до місця дух лихий,
Хоч навкруги пасовиська найкращі.

Фавст: Та з чогож ми почнем?

Мефістофель: Покинемо цей кут!
Таж це тюрма! Що нам робити тут?
Яке життя: між цими кістяками
Висотувать себе перед учениками?
Облиш сусідові цю честь!
Навіщо молотить пусту солому?
Знання, що в тебе може єсть,
Ти з цих дітей не передаш нікому.
Один з них вже сюди, здається, йде.

Фавст: Не можу я тепер його приймати!

Мефістофель: Не гарно так! Хлопчина довго жде,
Як тут його прогнати без розради?
Твій плащ і шапку! — зодягнусь як стій: (переодягається).
Здається, маска до лиця припаде.
Ти покладись на дотеп мій!
Я чверть годинки. Ти не гайся
Та в подорож тим часом прибірайся. (Фавст виходить).

Мефістофель (переодягнений в одіж Фавста):
Ненавидь тільки розум свій, який
Найвища сила у людей,
Вір чарівництву лиш та чуду.
Хай дух брехні тебе введе в облуду.
То ти вже певно будеш мій! —
Ти маєш духа буйного від долі.

Що неприборканий до вічности летить,
І над земними втіхами ніколи
В стремлінні тім не спинеться й на мить.
Та крізь мілкоьину мізерну
Я потягну тебе в вир дикого життя.
І перед душу ненажерну
Поставлю тільки приманки страви і пиття.
І як би ти не млів, не бився, не поривався,
Спокою вже во-вік не знайдеш ти!
А зрештою, колиб і чортові не здався,
В безодню все одно ти мусів би піти!

(**Ученик** входить).

Ученик: Я в місті цім це тільки перший раз.
І прихожу з шанобою до вас;
Мені приємно розмовляти буде
З людиною, яку шанують люде.

Мефістофель: Я вашу чемність вислухаю радо!
А на землі таких, як я, багато.
Де-небудь ви вже вчилися, чи ні?

Ученик: Ви будьте першим вчителем мені!
Наука — це бажання все моє!
І свіжа голова і гроші в мене є;
Матуся не хотіла відпускати:
Та я вже так хотів щось путнього пізнати!

Мефістофель: То ви й потрапили якраз!

Ученик: По правді, я би вже пішов собі від вас:
Ці стіни, залі, їх оздоби —
Мені не зовсім до вподоби.
Занадто вже тісна кімната ця.
Ні зелені нема, не видко деревця.
А в залях цих поміж лавками
Прощайсь хоч зараз з серцем і з думками.

Мефістофель: На все привичка є в людей.
Дитинка навіть матірних грудей
Не візьме добровільно на початку,
А там — дивись, — приссалось немовлятко.
Оттак і ви до мудрости грудей
Прилипните, що-день — то жадібніще.

Ученик: Я з радістю, хоч я ще й молодий, —
Але скажіть мені, як це зробить зручніще?

Мефістофель: Скажіть мені на сам перед,
Який би ви хотіли факультет?

Ученик: Бажав би я, як слід — ученим бути;
Всі речі на землі, всі таємниці неба,
Природу всю, всі мудрощі збагнути.

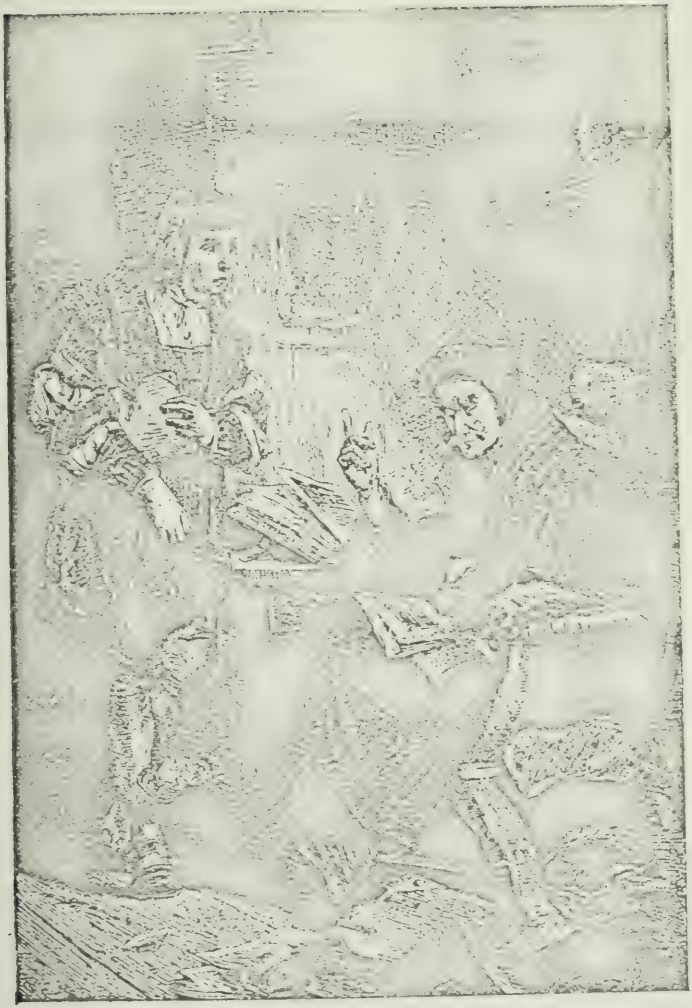

Мефістофель: То ви й попали там, де треба.
Та треба тільки пильним бути
І не шукати зайвої розради.

Ученик: Я й сам за тим, душею як і тілом;
Та деколи хотілося би мати
Хоч трошки відпочинку, хоч у свято,
Та погулять на волі, по неділям.

Мефістофель: Шануйте час, бо хутко він минає;
Та вже порядок нас навчає
Розмірювать його. На перший час
Курс льоґіки корисний є для вас.
Тут духа добре намуштрують,
Прикрутять гарно, зашнурують
Щоб він ніколи ні на крок
Не збився з правильних думок,
Щоби навчився твердо йти
До певної, постійної мети.
А потім навчимось за деякий там час,
Щоб те, що зразу робиться у вас, —
Чи їжа, чи пиття, чи то звичайне слово, —
Як по команді йшло: раз-два-а три — готово!
Що правда, фабрика думок
Варстатом ткацьким виглядає,
Де рух один аж тисячі ниток
Порушує і ткані виробляє;
Сюди-туди той човничок снує,
Один удар всі ниточки сплітає.
І фільозоф отак висновує своє,
Все мусить бути так — отверто, —
«Як перше є, як друге є,
«То мусить бути третє і четверте.
«Як першого та другого нема,
«То третє і четверте — теж дарма.
Ученики захоплені його річами, —
А все таки не стали ще ткачами.
Хто хоче щось живе пізнати,
Той мусить духа з нього виганяти,
Тоді в його руках вже всі частини;
На жаль, духовний звязок їх загине.
«Encheiresin naturae» це в хемії зоветься.
Тут хемія сама вже з себе, знай, сміється.

Ученик: Та я щось тут не добре розумію.

Мефістофель: На другий раз, я маю вже надію.
Лиш треба вивчитись редукувати,
А потім добре клясифікувати.

Ученик: Від цього зараз в голові мені
Так закрутилося, мов колесо в млині.

Мефістофель: А далі перш за все візьміться
До метафізики; навчіться
Глибоко думати про те,
Що в голову ніяк не увійде.
Дурниця: вмістите, чи там не вмістите.
А влучне слово знайдеться на те.

Та в перший піврік для початку
Навчіться точного порядку!
Щодня навчання пять годин:
Вже будьте тут, як тільки вдарить дзвін.
І дома часу не марнуйте.
Всі параґрафи затвердіть:
Уважно слухайте, пильнуйте,
Щоб не сказать того, що в книжці не стоїть.
Та все записуйте у зшиток свій,
Мов це би диктував сам дух святий!
Ученик: То вже про це й не говоріть подвійно.
Я знаю й сам, як добре це;
Як на папері мається вже все,
До дому можна понести спокійно.
Мефістофель: Ще факультет мені скажіть!
Ученик: До правознавства я прихильности не чую...
Мефістофель: Я це за зло не поміркую.
Бо з правом, пане, справа зле стоїть.
Закони та права, мов ту хворобу,
Що в спадку нам досталась від дідів,
Ми тягнемо від роду та до роду
І поширяємо від нас до всіх країв.
Тут розум — дурощі, а добре — злом зробилось:
А ти терпи за те, що ти вже внук!
Про право-ж те, що з нами народилось,
Нема ні слова в книгах цих наук.
Ученик: Я їх ще більш ненавиджу в цей час:
Щасливий той, хто вчиться в вас!
До богословія я щось охоту маю.
Мефістофель: Я вас туманити не дуже то бажаю.
І цю науку можна залишить.
Тут важко ложну стежку оминути,
В науці тій на дні багато трути,
Якої від ліків не легко відріжнить.
І в ній найкраще слухати одного,
За всі слова клястись, що вчули ви од нього.
І взагалі тримайтесь тільки слів!
Тоді ввійдете через певну браму
В притвор обіцяного храму.
Ученик: Та без понять нема, здається, слів?
Мефістофель: І щож? Не треба вам жахатись,
Бо де забракне нам понять,
Там можна зручно слово підібрать.
Словами легко сперечатись
І з них сістеми будувать.
На слово вірять всі прихильно,
Від слова йоти відібрать не вільно.

Ученик: Даруйте, що допитуюсь весь час!
Я ще побуду тут хвилину;
Цікаво, що про медицину
Почую я тепер від вас?
Три роки — за короткий час,
А поле це таке широке — Боже!
Вказівка правильна як-раз
Мені вже дальше допоможе.
Мефістофель (про себе): Набрид мені цей тон сухих розмов:
Я мушу чорта грати знов (голосно).
Дух медицини зрозуміть — це легче всього.
Ви все проштудіруєте, велике і мале,
Щоби нарешті здатися на Бога,
Як він пошле.
За всім знанням ганятись не потрібно.
Хто знає, в чім найкращий лік!
Хто зловить тільки мить догідну,
Той мудрий чоловік.
У вас, я бачу, гарний стан,
Лиш будьте сміливі та дужі!
Повірте тільки в себе сам, а там
Повірять вам ще й иньші душі!
Та до жінок беріться особливо;
Їх вічне ох та ах
В сто-тисячних разах
В чудовий спосіб вилічить можливо.
Лиш треба мати такт, не падать духом,
То будуть всі вони у вас під капелюхом.
Вони титулам віри ймуть,
Що в вас найкращі висліди науки,
А потім візьметесь за всякі хитрі штуки,
Яких роками иньші ждуть.
Навчіться живчика, як треба, потиснути,
А там жагучим поглядом блиснути,
А потім вільно обійміть за стан,
Мовляв — шнурівка може шкодить вам?
Ученик: Це звісно, як і де! Це краще вже мені!
Мефістофель: Молодче! всі теорії сухі,
Зелене тільки дерево життя.
Ученик: Клянусь, у мене дивне почуття;
Чи я ще раз прийти до вас не можу?
Щоб вашу мудрість до кінця почути.
Мефістофель: В чім тільки зможу, я вам допоможу.
Ученик: Піти від вас ні з чим для мене важко буде;
Я свій альбом подати вам хотів...
Будь ласка, напишить хоч пару слів!
Мефістофель: Гаразд! (пише і віддає).

Ученик (читає): Eritis sicut Deus scientes bonum et malum.
(З пошаною згортає книгу і виходячи кланяється).

Мефістофель (йому вслід): Слідкуй старим словам моєї тітки-гадюки.
То певне образ Божий твій тебе приведе до розпуки.

Фавст входить.

Фавст: Кудиж тепер іти?
Мефістофель: Куди захочеш ти.
Великі і малі побачимо світи.
З яким захопленням, з цікавістю якою
Відбудеш ти мандрівку цю зі мною!
Фавст: Та чи ця довга борода моя
Привикне до безжурного життя?
Ця спроба нам не пощаститься.
До світу я не вмів приноровиться.
Між людом я здаюсь таким малим,
Я не рішучим буду перед ним.
Мефістофель: Мій друже! Швидко це минеться;
Повіриш сам собі і взнаєш, як живеться.
Фавст: А як ми з дому виберемся в путь?
Візник, карета, коні — єсть у тебе?
Мефістофель: Потрібно тільки плащ мій розгорнуть,
І він нас понесе аж попід-небо.
Та тільки в подорож свою
Ніяких тлумків не бери!
Одна крихітка доброго вогню
Нас від землі підійме до гори.
Чим легше, тим скоріш полинемо, гадаю.
Ну, я з новим життям тебе поздоровляю!

ПИВНИЦЯ АВЕРБАХА В ЛИПСЬКУ.

За столом кумпанія веселих гультаїв.

Фрош: Ніхто не пє? Не весело нікому?
Чого похнюпились і мовчки сидите?
Не слід вам удавать намочену солому;
Звичайно як огонь ви горите!
Брандер: Твоя вина, бо ти сидиш дарма;
Ні свинства, ні дурниць нема.
Фрош (виливає йому склянку вина на голову): На маєш: перше й друге!
Брандер: Та що це ти, свине?
Фрош: А так! Таж ти просив мене!

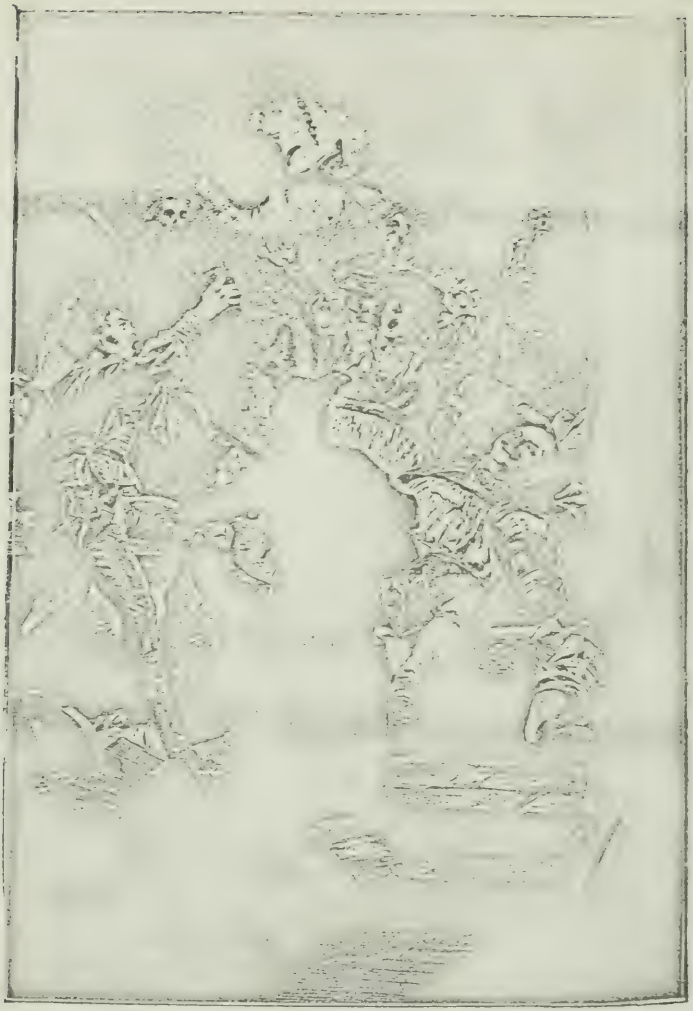

Зібель: На двір, хто тут веде сварню!
А нумо враз! піддайте лиш огню!
Гоп! голла, го!
Альтмаєр: Ой, пробі! що за мука!
Де вата? Цей мені вже роздирає вуха!
Зібель: Як задрожить склепіння поверх нас,
Тоді аж чується густий, ґрунтовний бас.
Фрош: На двір, хто сердиться! А нумо, тільки враз!
Трам-та-ра-ляра-ра!

Альтмаєр: Тра-ля, тра-ля, ра-ра!
Фрош: Гортанки всі настроєні якраз!
(співає): Державо римська і свята,
Як держишся при куні?
Брандер: Погана пісня! Тьфу, — це пісня політична!
Паршива! помоліться Богу нелукаво,
Що вам не треба дбать про цю святу державу!
Я думаю: щаслива доленька моя,
Що канцлєром і кайзером не я.
А голову і ми таки повинні мати.
Давайте, будем вибірати!
Ви знаєте, які прикмети тут потрібні, —
Вирішуйте, хто здібний?!
Фрош (співає): В гору, в гору, жайворонки враз!
Поклоніться милій сто тисяч раз!
Зібель: Поклони їй? о ні! про це й не хочу чути!
Фрош: Поклін ще й поцілунок мусить бути!
(співає): Одчини! в тиші нічній.
Одчини! то милий твій!
Зачини! вже білий день!
Зібель: Так, так хвали та слав! виспівуй їй пісень!
Та буде ще колись утіха в мене.
Звела вона мене, зведе й тебе напевне.
Хай домовик коханком буде їй.
На роздоріжжі заздриться на неї!
А з Лисої гори хай цап хіба старий,
Тікаючи, «добраніч» їй заблеє!
А хлопець чесний, молодий
Занадто добрий задля неї!
Про привітання я не хочу й знати,
Хіба би шиби їй повибивати.
Брандер (бє кулаком в стіл): Послухайте мене! Мовчать! Мовчать!
Признайте це, я знаю жить, панове!
Раз тут закохані сидять,
Я мушу їм нове щось заспівать,
Щось на «добра-ніч» гарне та чудове!
Ця пісенька нового крою, —
А ви гуртом підтягуйте за мною!
(співає):
В пивниці була миш колись,
Що їла сала й масла,
Як доктор Лютер черевце
Чималеньке запасла.
Кухарка дала їй мишак,
Їй стало в світі тісно так, —
Невжеж то від кохання?

Хор (весело): «Невжеж то від кохання».
Брандер: Біжить сюди, біжить туди,
Не з кождої [illegible]кі.
Як не збуд[illegible]ся біди,
болить її ще й дуже.
Скакала. — дикий то танець.
Та хутко їй прийшов кінець,
Невжеж то від кохання?
Хор: Невжеж то від кохання?
Брандер: Прибігла в кухню в білий день,
І впала на підлогу,
Стогнала важко цілий день
І душу дала Богу.
Сміється кухня тай двірня,
Ага! Сказилася дурна.
Невжеж то від кохання?
Хор: Невжеж то від кохання?
Зібель: І справді втіха для дурних!
Це в них мистецтвом має бути!
Щурам та мишам підсипать отрути!
Брандер: А відколи ласкавий ти до них?
Альтмаєр: Ах, лисоголовий пузачу!
Тобі мишей нещасних жаль стає, —
В роспухлій миші справді бачу
Якраз подобіє твоє.

(Фавст і Мефістофель приходять).

Мефістофель (до Фавста): Передовсім нам треба завитати
В веселе товариство. Цей народ
Навчить тебе, як жити без турбот.
У них щодня, як бачиш, свято.
З безжурністю та дрібкою ума —
Танцює, крутиться кумпанія завзята,
Мов за хвостом малі котята.
Як тільки болю голови нема,
Та ще шинкар боргує їм вина,
То їм на цілий світ начхати!
Брандер (вказуючи на Фавста і Мефістофеля):
Ці тільки що приїхали мабуть;
По їх манєрах незвичайних знати.
Вони й годинки не пробули тут.
Фрош: Що правда, міста вже над Липськ не відшукати!
Це наш малий Париж, а в нім окремий люд.
Зібель: За кого ти вважаєш їх?
Фрош: Це ви лишіть мені! При повній склянці трунку
Я хутко випробую в них,
Як тільки схочу, що найтоньшу струнку.

Вони, здається, з роду шляхтичі, —
Бундючні та сердиті паничі.
Брандер: Напевне шарлятани ці людиська.
Альтмаєр: Мабуть.
Фрош: Увага! Я беруєсь за їх!
Мефістофель (до Фавста): Не чує цей народ, що чорт так близько,
Хоч ти за обшивку бери їх всіх!
Фавст: Уклін, панове, всім!
Зібель: Спасибі за поклін.
(Міряє нишком Мефістофеля збоку.)

Чогож це трошки шкутильгає він?
Мефістофель: Дозвольте коло себе й нам присісти!
Хоч побалакаєм в гурті! Вина і пива
Порядного немає в вашім місті.
Альтмаєр: У вас натура надто вибаглива.
Фрош: Ви в Ріпаху не ночували часом?
Пан Іванко приймав, напевне, вас?
Мефістофель: До його не звертались ми цей раз;
Та він чимало нам останнім разом
Росказував про землячків своїх,
І через нас поздоровляє їх!
(Кланяється в бік Фроша.)

Альтмаєр (тихо до Фроша): От, маєш! Цей не з тих!
Зібель: Та й хитрий з біса!
Фрош: Пострівай! Покажу я тобі!
Мефістофель: Коли не помиляюсь, чули ми,
Як ваше товариство тут співало.
Тут гармонійно голос від стіни
Та стелі, нам здається, відбивало.
Фрош: То ви мабуть співак?
Мефістофель: О, ні: охота є, та сили брак.
Альтмаєр: Так заспівайте щось!
Мефістофель: Як воля, заспіваю.
Зібель: Щоб тільки пісенька нова!
Мефістофель: Ми тут з Еспанії, а в тому краю
Багато єсть пісень і доброго вина!
(співає): Жив раз король преславний,
А в його була блоха, —
Фрош: Ви чуєте? Блоха! Новенька вість!
Блоха — це дійсно чистий гість!
Мефістофель (співає):
Жив раз король преславний,
А в його була блоха;
І ту блоху кохав він,
Як рідного синка.

Кравецтво поскликав він
Всієї сторони.
Блосі пошити сказав він
І мундір і штани.

Брандер: Та не забудьте тим кравцям згадати,
Щоби гаразд приміряли вони, —
Бо як на лихо скорчуться штани,
То, певне, їм голов своїх не мати!

Мефістофель: В єдваби й оксамити
Блоху ту зодягли,
На ленточці пришитий
Ще й хрест їй припняли.
Блоха міністром стала,
На грудях дві зорі;
Рідня її дістала
Прихильність при дворі.
Як завелися блохи
В достатках тай добрі,
Намучилось не трохи
Все панство при дворі.
Не сміли ті панове
Тягнути блох під суд,
А ми, як тільки зловим,
На ніготь і капут!

Всі (весело): А ми, хто тільки злове,
На ніготь тай капут!

Фрош: Браво! Браво! Це нового крою!

Зібель: Хай буде так зі всякою блохою!

Брандер: Хто тільки кусає, на ніготь його!

Альтмаєр: Хай живе свобода! Хай живе вино!

Мефістофель: В честь волі яб і сам хотів хоч раз ковтнути,
Колиб у вас вино хоч трохи було краще.

Зібель: Не зовсім це приємно чути!

Мефістофель: Боюся образити шинкаря.
А то шановне товариство наше
З пивниці нашої могло би щось хильнути!

Зібель: Сюди його! Відповідаю я!

Фрош: Щож, доброго вина ми випємо для вашої шаноби,
Та тільки щоб не так маленькі були спроби,
Бо, знаєте, щоб правильно судить,
Потрібно повну пельку нам налить.

Альтмаєр: (тихцем): Вони знад Райну, там добірні вина!

Мефістофель: А свердель єсть у вас?

Брандер: Навіщо свердель вам?
Хибаж у вас бочки перед дверима?

Альтмаєр: Он кошик, свердель певне буде там!

Мефістофель (бере свердель і звертається до Фроша):
Тепер скажіть, яке вино вам любе?
Фрош: Цэ як? Хіба у вас всіляке є?
Мефістофель: Та вибірайте, хто що пє!
Альтмаєр (до Фроша): Ага! Ти вже почав облизувати губи!
Фрош: Гаразд! Як вибірать, то вже надрайнське, наше!
Отчизна нам вино дарує як найкраще!
Мефістофель (просверлюючи діру на краю стола, де сидить Фрош):
Давайте воску, щоб діру заткнути!
Альтмаєр: Ах, це одна комедія дурна!
Мефістофель (до Брандера): А вам?
Брандер: Мэні шампанського вина!
Міцного тільки, прошу не забути!
Мефістофель (проверчує діру, тимчасом инші затикають воском.)
Брандер: Чуже не завше можна оминути,
Нераз і в нас смачного не стає.
Француза Німець стерпіти не може,
А все таки вино французьке пє.
Зібель (в той час, як Мефістофель наближується до його):
Я завше пю що-найсолодше, —
Признатися, квасненьке не моє.
Мефістофель (робить діру): Токайського вточити би для вас!
Альтмаєр: Панове, а чи ви не смієтеся з нас?
Погляньте в вічі нам, хіба це гречно?
Мефістофель: Ай, ай! з панами жартувать —
Для нас занадто небезпечно.
Скажіть, якого вам подать?
Альтмаєр: Яке лиш є! Щоб довго не питать!

(Потім, як всі діри проверчено і заткано.)

Мефістофель (з чудацькими жестами):
Виноград дає лоза,
А роги має і коза, —
Вино, це сок, що з дерева спливає,
Стіл деревляний теж вино має,
В природу поглядом пірнуть!
Повірте тільки, чудо тут!
Ну, наточіть тепер і пийте!
Всі (витягають корки, а бажане вино натікає кождому в шклянку):
О, дивне джерело! О чудо з чуд!
Мефістофель: Та обережно! й краплі не розлийте!
Всі (пють в друге і співають):

По канібальськи любо нам,
Немов пятьсот свиням!

Мефістофель: Ось, вільний люд! Як весело йому!
Фавст: А я хотів би звідсіля забратись.

Мефістофель: Чекай, їх свинство в шир і в глибину,
У всій красі повинно показатись.

Зібель (не необережно, вино виливається на землю і стає полумям):
Огонь! Рятуйте! Пекло тут горить!

Мефістофель (заклинає полумя): Будь тихо, приязна стихіє!
цить!
(до товариства): Огню на цей раз тільки пара крапель.

Зібель: Що це таке? Дивись! Не на таких потрапив!
За це вам дорого прийдеться заплатить!

Фрош: Хай тільки він відважиться ще раз!

Альтмаєр: Хай забірається в цій хвилі з перед нас!

Зібель: Ви що задумали, наш панцю дорогенький?
Вам тут дістанеться за ваші витребеньки!

Мефістофель: Мовчи, старий бурдюгу! Перестанеш?

Зібель: Ах, ти мітло!
То ти ще нам грубяниш?

Брандер: Стрівай! ти вже своє дістанеш!

Альтмаєр (витягає корок зі стола, на нього паше огнем):
Горю! горю!

Зібель: То чарівник!
Ножем його! Немає прав для них!

(Витягають ножі і кидаються на Мефістофеля).

Мефістофель (з поважною міною на лиці):
Хай облудний звук
Замінить кожен кут. —
Будьте там — то тут!

(Вони стоять здивовані і дивляться один на другого.)

Альтмаєр: Де я? Який роскішний сад!

Фрош: Це виноградник? — може сниться?

Зібель: І під руками виноград!

Брандер: А осьде серед листя —
Зелений кущ! Поглянь, яка китиця!

(Ловить Зібеля за ніс. Другі роблять те саме і підносять ножі.)

Мефістофель (як перше): Хай спаде блуд з очей!
Затямте, як то чорт жартує!

(Зникає з Фавстом, приятелі випускають один одного.)

Зібель: Це що?

Альтмаєр: Як?

Фрош: То твій був ніс, чи чий?

Брандер (до Зібеля): То це твій ніс в руці держу я?

Альтмаєр: То був удар! Я ніг своїх не чую!
Стільця сюди, а то впаду я!

Фрош: Та ні, — скажіть, що сталось тут?

Зібель: Де харцизяка той? Як здиблю де в куточку,
То вбю! І там йому капут!

Альтмаєр: Я бачив, як він сів на бочку
І вилетів крізь двері, що з дороги. —
Мов олова налив мені хто в ноги.

(Обертається до стола.)

Хто знає, чи вина в столі нема...
Зібель: Дарма! Те все облуда і мана.
Фрош: А всеж, здається, пили ми вина.
Брандер: А з виноградом — що то за облуда?
Альтмаєр: Хай скаже хто тепер, що вже не має чуда!

КУХНЯ ВІДЬМИ.

На низькому огнищі стоїть на триніжках великий казан. В парі, що здіймається з казана в гору, показуються ріжні постаті. Стара малпа сидить при казані і шумує його, пильнуючи, щоб він не збігав. Коло неї сидить малпа—самець з молодими малпенятами і гріється. Як стіни так і стеля кімнати оздоблені дивовижним домашнім знаряддям відьми.

Фавст і Мефістофель.

Фавст: До чарівництва чую я відразу;
Невжеж ці дурощі з одного разу
Загоють рани всі мої?
Чи в баби я шукатиму порад?
Невжеж безмисле вариво мені
Заверне тридцять літ назад?
Як ти не знаєш кращого за це,
Тоді пропала вся моя надія!
Природа й мудрий дух не принесе
Бальзаму кращого од цього зілля?
Мефістофель: Мій друже, ти сказав премудрії слова!
Щоб ти відмолоднів, — є засіб і нескладний.
Єсть инша книжка — в ній одна глава —
Та засіб цей для тебе непринадний.
Фавст: Скажи, який?
Мефістофель: Гаразд! Цей засіб — без грошей,
Без лікаря, без чарів можна мати:
Виходь раненько в поле, або в луг,
Почни рубати та копати,
Себе, свій розум і свавільний дух
Заворожи в те колесо закляте,
Живися тільки стравою пісною,
З худобою будь худобина й сам,
Не бійся на ріллю носити гною, —
Оце, мій друже, — вір моїм словам —
Найкращий спосіб без чудацьких соків
Відмолодніть на вісімдесять років.

Фавст: На жаль, я не привик до плуга тай лопати,
Я навіть їх по рук не вмію взяти,
Таке життя [illegible] дто тісний кут.
Мефістоф[illegible]: Як так, то відьма необхідна тут.
Фавст: І [illegible] щож баба та якраз?
Хіба тобі [illegible]ок зварити важко?
Мефістоф[illegible]ль: О цеб то раз провів я гарно час!
В той час [illegible] сот мостів побудувать не тяжко.
Не стільки штуки та знання,
Як того терпцю треба в тім що-дня.
Тут тихий дух чимало років висне,
Аж докіль все як слід не перекисне.
А скільки речей ще потрібно там,
І кожна річ окремого ґатунку!
Хоч цього чорт їх вивчив сам,
Та не змайструє й чорт такого трунку.
(Показує на малп.) Поглянь, що за народ коло огню!
Тут маєш пару слуг і їх рідню. (До звірів.)
А господиня з дому відлетіла?

Малпи: На весілля.
На мітлу сіла
І полетіла
З дому крізь комин.

Мефістофель: А довго дома не буває баби?
Малпи: Аж доки не нагрієм лапи.
Мефістофель (до Фавста): Сподобалась тобі оця худібка чемна?
Фавст: Таких плюгавих важко вже й знайти.
Мефістофель: О, ні! в розмову з ними краще увійди,
А потім говори, що неприємно! (До звірів.)
Скажіть мені, прокляті кукли,
Що робите ви там коло кітла?
Малпи: Для бідних борщ, щоб з голоду не пухли.
Фавст: Громада їх, як видно, не мала.

Самець (підповзує до Мефістофеля і підлещується до його):
Заграємо в двох!
Хай я хоч разок
Щось маю в кишені!
Горює сімя, —
Розумний і я,
Як гроші є в мене.

Мефістофель: Як дуже малпа би тоді раділа,
Колиб вона в лото ще грати вміла!

(Тим часом малпенята забавляються великою кулею і прикочують її перед Мефістофеля.)

Самець: Ця куля — світ.
Що з давніх літ
Летить безбожний!
Як скло дзвенить,
Пропаде в мить. —
В нутрі порожний.
Він тут блищить,
А там горить.
Я жить спроможний.
Ти, синку мій,
Поодаль стій,
Бо тут твій гріб є!
Все глина в ній —
Буде черіпє.

Мефістофель: А решето?

Самець (здіймає його): Як злодій хто,
Я міг би в нім пізнати.
(Біжить до самки і силує її поглянути в решето.)
Глянь в решето!
Пізнала — злодій хто? (До Фавста.)
Можна сказати?

Мефістофель (підходить до огню): А нащо горшка?

Самець і Самка: Знайшли дурачка,
Не знає горшка,
Не зна, що котел це.

Мефістофель: Негречні звірюки!

Самець: На віника в руки,
Сідай на кріселце!

(Силує Мефістофеля сідати на крісло і подає йому віник.)

Фавст: (що цілий той час стояв перед дзеркалом і приближався, то віддалявся від нього.)

Що бачу я? В цім чарівничім склі
Що за красуня появилась мила!
Кохання! дай мені як найпрудкіші крила
І поведи мене в її краї!
Колиб я тут не гаявсь ні хвилинки,
Колиб я міг побачити її!
Бо тут я бачу тільки як в імлі
Чарівний образ дорогої жінки!
Чи може бути де така краса?
Чи може всю свою красу що до крихітки
В це дивне тіло склали небеса?
Невжеж на цій землі таке буває чудо?

Мефістофель: Звичайно, як творець над ним шість днів потів,

А при кінці аж сам собі зрадів.
То, певне, вже щось гарне мусить бути!
Тепер ти тут надивишся доволі;
Я скарб такий придбаю вже тобі!
Щасливий той, хто має ласку в долі,
Дістать його за жіночку собі.

(Фавст дивиться й далі в дзеркало. Мефістофель витягується в кріслі і продовжує, забавляючись віником, що в його в руках.)

Я тут сиджу, мов цар який на троні,
Оце мій скиптр, а як би ще в короні...

Малпи: (які досі робили ріжні дивовижні рухи, приносять з великим криком Мефістофелеві корону).

Ти з крови зроби,
Сльозами зліпи
Корону незгіршу!

(Ступають незграбно з короною і розривають її на дві частині, з якими скачуть навколо Мефістофеля.)

Пропало! Ми йдем
І з криком ведем
Розмову для віршу.

Фавст (перед дзеркалом): Здається, я здурію тут за мить!

Мефістофель (вказуючи на малпи): А в мене в голові щось робиться те саме. .

Малпи: Як нам пощастить,
То й ми говорить
Потрапим думками.

Фавст (як перше): А в грудях в мене полумя горить!
Ходімо звідсіля скоріше!

Мефістофель (в тому самому положенні):
Бодай одно, а треба похвалить,
Що це поети найщиріші.

(Котел, на який самка до цієї хвилі перестала звертати увагу, починає збігати; повстає велике полумя, яке вилітає крізь комин. Відьма прилітає крізь комин в полумі з страшним криком.)

Відьма: Ай! ай! ай! ай!
Дурний осел,
Проклята свине!
Прогавив котел,
Попарив мене!
Нікчемний лінтяй! (Побачивши Мефістофеля й Фавста.)
А хто це тут?
Ви що за люд?
Чого ви тут?
Мені на злість?

Огонь розїсть
Всю вашу кість!

(Черпає ополонником з кітла і виливає на Мефістофеля, Фавста і малп, малпи скавулять.)

Мефістофель (обертає віник і бє ним по шклянках та горшках):
Я бю! побю!
Твій борщ проллю!
Пропало шкло!
Цей жарт, сово,
Мій такт на всю
Мельодію твою! (Відьма відступає в злості і жаху.)

Мефістофель: Ах, костомахо! пóгана, свине!
Ще не пізнала свого пана?
Хто має право стримати мене?
Пропадеш ти і челядь вся погана!
Червоного плаша вже не завважиш!
Не пізнаєш, хто з курячим пером?
Хіба обличча я закрив рядном?
Чи може ти мені назвать себе прикажеш?

Відьма: Даруйте, паноньку, за мій лихий привіт!
Не бачуж я кобилячих копит.
А ворони оба куди сховались?

Мефістофель: На цей раз можна ще простить.
Бо вже чимало проминуло літ,
Як ми з тобою зустрічались.
Культура по світах тепер цвіте,
А проти неї й чорт не має змоги,
Фантому півночі не страшно вже ніде,
Томуж закинув я: хвіст, пазурі і роги.
А що до ніг — я їх повинен мати,
Та між людьми пошкодилиб вони.
І як сучасна молодь, так і ми
В лидках фальшивих мусимо гуляти.

Відьма (танцює): З утіхи в мене голова дурна,
Що знову в мене любчик сатана!

Мефістофель: Не згадуй, бабо, тут його імя!

Відьма: Чому? Хібаж воно не ваше?

Мефістофель: Його давно вже в байку записали;
Хоч для людей від цього і не краще:
Лихого збулися, лихими поставали.
Я в тебе «пан барон» — без всяких передмов,
Бо лицар я — не менше других — благородний.
Хібаж у мене не шляхетна кров?
А це мій герб, пошанування годний.

(Робить непристойний рух.)

Відьма (регочеться на весь рот): Ха! ха! Про себе не забули! Ви все такий жартун, як завше були.

Мефістофель (до Фавста): Мій друже, тут тобі не шкодилоб навчитись,
Як з відьмою потрібно обходитись.

Відьма: Скажіть, панове, чим служити можу?

Мефістофель: Дай шкляночку відомого пиття,
І то старенького, попрошу;
Чим старше сок, тим більше в нім життя.

Відьма: Я зараз! Тут я маю пляшку,
З якої часом нюхаю й сама.
І смроду в ній ніякого нема.
Вам шкляночку налить — мені не важко.
(Тихцем до Мефістофеля): Та перше я його до цього приготовлю.
А то й годинки він не проживе.

Мефістофель: Цей приятель; він випе на здоровля
Найкращий сок твоєї кухні так, як є.
Рисуй лиш коло, примовляй, замовлюй,
А потім подавай йому вино своє!

(Відьма з дивовижними рухами та виразами на обличчі рисує коло і ставить серед його всякі дивовижні речі; між тим починають шклянки дзвонити, а казан гудіти і складають концерт. Наприкінці відьма приносить величезну книгу, ставить мали в коло і кладе на одну з них свою книгу, як на пульт. Малпенята держать смолоскипи. Відьма киває до Фавста головою, щоб він підходив до неї.)

Фавст (до Мефістофеля): Ні, ти скажи: навіщо ці дурниці?
В скажених руках, в дрантю чарівниці
Я бачу найпростісіньку брехню.
Ненавижу цю всю бридню!

Мефістофель: Дивак бо ти, тай годі! Це тільки так, для [сміху.
Не будь таким критичним до всіх справ!
Вона, як лікар—має в тому втіху.
Без цього сок тебе, як слід би не пробрав.

(Силує Фавста увійти в коло.)

Відьма (починає дуже уважно деклямувати з книжки):

На ум бери!
Бо десять — раз,
А два зітри,
То три якраз.
І все гаразд!
Чотири змий,
А шість і пять
В лічбі моїй
Порахувать

Як вісім — сім.
І вже по всім.
Бо девять раз.
Десять ні — раз.
Так лічить відьма кождий раз.

Фавст: Стара, здається, має лихорадку.

Мефістофель: Це тільки перше слово на початку.
А далі так звучить вся книга до кінця.
Часу чимало я на ній просурмив.
Бо цілковита суперечність ця
Таємна для мудрця так само, як для дурнів.
Слова ті, друже, і нові й старі.
Цим способом користуються всюди,
Що три — це бач — одно, одно — то три.
Щоб замісць правди підсувать облуди.
Отак базікають всі люде всіх віків.
Та хто з дурними сперечатись буде?
Звичайно чоловік, як вчує пару слів,
Міркує, що і в них повинна думка бути.

Відьма (продовжує): Всі сили всіх
Наук отсих
Для всіх світів таємні.
А хто й не гадав,
Той їх дістав
Без труду задаремне.

Фавст: Що за безглуздя нам вона говорить?
Боюсь, що хутко трісне голова.
Я тут, здається, чую цілі хори
Стотисяч дурнів, не її слова.

Мефістофель: Ну годі! годі мудра чарівниця!
Давай лишень хутенько свій напій,
По вінця повну шкляночку налий;
Мій друг без вади вже напється.
Чимало ступнів має він у нас,
І всяких соків випивав нераз.

Відьма: (З усякими церемоніями наливає шклянку; в ту хвилю, як Фавст притулює шклянку до губ, повстає маленьке полумя.)
Мерщій ковтай! Не дилькоти!
За хвильку весь перемінишся.
Тепер ти з чортом «ти на ти»
А все ще полумя боїшся?

(Фавст випиває чарку. Відьма розриває коло. Фавст виходить з його.)

Мефістофель: Тепер на двір! Не вільно спочивати!

Відьма (до Фавста): Хай вам ковток пожитку принесе!

Мефістофель (до відьми): Я вже тобі віддячуся за все,
В Вальпургієву ніч ти можеш пригадати!

Відьма (до Фавста): Ось пісенька! Співайте ви її
Час від часу, щоб сок не впав на силі!
Мефістофель (до Фавста): Ну, підемо! та виходи в цій хвилі!
Щоб сок пройшов крізь члени всі твої,
Потрібно буде трохи пропотіти.
А потім зможеш сам безжурно походити. —
Через якийсь там час, почуєш ти огонь,
Як зворухнеться в серці купідон.
Фавст: Я ще хоч раз в те дзеркало загляну.
Якаж краса — жіночний образ там!
Мефістофель: Ні, ні! Небавом цю красу кохану,
Цей зразок всіх жінок побачиш сам.
(До себе): З цим трунком ти побачиш в мене
І в кождій бабі всю красу Єлени.

ВУЛИЦЯ.

Фавст і Маргарета проходять.

Фавст: Прекрасна панночко, не буде злого в тому,
Що буду вас супровожать до дому?
Маргарета: Не панна я, краси в мене нема;
До дому я потраплю вже й сама.

(Виривається і швидко відходить.)

Фавст: Мій Боже! Я це в перший раз
Таку красу роскішну бачу!
А скільки в ній душевних є прикрас,
Ще й трохи хитру має вдачу.
Уста рожеві, личко золоте, —
Здається, не забуду їх во вік.
Як сяють очі зпід повік!
Той погляд в глибину душі паде.
Що за дотепна відповідь її!
Це просто — радощі одні!

Мефістофель входить.

Фавст (до його): Щоб ти мені цю дівчину зладнав!
Мефістофель: Яку?
Фавст: Та цю, що перейшла повз нас!
Мефістофель: Он-ту? Вона в попа була якраз,
Він з неї всі гріхи зігнав.
Я в сповідальні підслухавсь весь час.
Вона з невинністю дитини
Йшла сповідатися без жадної провини.
На неї в мене прав нема!

Фавст: Штирнадцять років має вже вона?!
Мефістофель: Ти так говориш ніби Дон-Жуан,
Що кожну квітку рвав би тільки сам,
Гадаючи, що чести тай імя,
Я[illegible] комуб не вільно рвать, нема.
Але не все буває так, мій пане!
Фавст: Магістре мій, шановний та коханий!
З мора[illegible]ми лишіть мене в спокою!

По доброму я скажу тільки те:
Що як цієї ночі не буде
В моїх руках це тіло молоде,
То в північ ми розстанемся з тобою.
Мефістофель: Та розміркуй, чого ти захотів!
Принаймні треба чотирнадцять днів,
Щоби придумати якусь нагоду!
Фавст: Колиб я спокій мав хоч сім хвилин,
То я й без чорта зміг би сам-один
Звести з розуму цю чарівну вроду.
Мефістофель: Говориш справді, як Француз який!
Як тільки сердишся, то дуже шкода.
Навіщо зараз насолода?
Чиж більше втіхи в насолоді тій,
Аніж водить її сюди й туди,
Всі стадії кохання перейти,
Аж доки пупянок за вами не зівяне,
Як мудро пишуть деякі романи.
Фавст: Мій апетит і без кохання зріс.
Мефістофель: Тепер без жартів, без погріз!
Говорю вам, що гарне це дитя
Не так то легко збити вам з пуття.
Де сила може лиш програти,
Там треба хитрощами брати.
Фавст: Що-небудь хоч мені від неї принеси!
Веди мене в покої райської краси, —
Хустинку хоч дістать з її грудей,
Підвязку милої, шнурочок хоч малий.
Мефістофель: Щоб знали ви, що я ваш біль
Бажаю щиро з серця зняти,
То ми не тратьмо тут і пари хвиль;
Я зараз вас веду в її кімнати.
Фавст: Її побачить? мати?
Мефістофель: Ні!
Вона в сусідки буде пробувати,
А ви в той час, в самотині,
В надії насолод майбутніх
Зазнаєте хвилин до віку незабутніх.
Фавст: Вже можна йти?
Мефістофель: Це ще за-рано; ні!
Фавст: Ти подарунчик роздобудь мені! (виходить).
Мефістофель: Вже й дарувать? Не кепсько на початку!
Як так, то справа піде гладко.
Чимало знаю скарбів я в землі,
Та требаж їх відвідати мені. (виходить).

Маленька чистенька кімнатка.

Маргарета заплітає і завязує коси.

Маргарета: Я вже би дала щось, колиб узнать мені,
Що то сьогодня був за пан.
У нього дійсно гарний стан.
Мабуть з шляхетської сімї;
Це вже з обличча можна прочитати, —
А тоб і не посмів так сміливо займати. (виходить).

Мефістофель і Фавст.

Мефістофель: Ввіходь! тихесенько, — сюди!
Фавст (по деякому мовчанні): Я буду сам, а ти вже йди!
Мефістофель (озираючись): Не всі з дівчат такі до чистоти.
(виходить).

Фавст (оглядуючи кімнату): Витай, о сутінку святий!
Ти тут живеш, як в Божім храмі.
Солодкий біль, що серце рве з грудей,
Я заспокою мріями, думками.
Тут віє духом супокою,
Порядку, миру, простоти.
Таке багацтво з бідністю такою!
В такій вязниці — скільки красоти!
(Кидається в старе шкурятяне крісло коло постелі.)
Прийми й мене, так як колись дідів
Чи в щасті чи в журбі приймало ти в спокою!
Нераз немов на троні батько тут сидів,
Окружений дітей веселою юрбою.
Тут може й ти, в подяці за «христа»,
Моє кохання, з повними щічками
Нераз тулила дорогі уста
До рук сухих дідусевих так само.
Я чую дух твій, дівчино моя,
Він наді мною в повноті й порядку.
Мов матінка навчає він що-дня,
Щоб ти на стіл послала скатерть гладку,
Та щоб піском була посипана земля.
Кохана ручка янгольська твоя
Домівку цю на рай переробляє,
А тут — (піднімає заслонку над ліжком)
Мені якийсь святий, небесний жах
Всю душу солодко проймає!
Природо! ти створила в легких снах
Тут янгола, що кращого немає;
Отут в теплі ховалося дитя,
Отут здіймались груди ніжні,

В цім місці виріс до життя
Небесний образ той роскішний.
А ти? Що треба тут тобі?
Як серце зворухнулося слабе!
Чогож ти тут? Чом хилишся в журбі?
Нещасний Фавст! не впізнаю тебе.
Чи чари тут розлито в цім повітрю?
Я йшов сюди у пристрасті гріховній,
А тут вже марю я про сон любовний...
Невжеж ми хилимось за подувами вітру?
Колиб вона ввійшла в оцю хвилину,
Як стало би ніяково мені!
Зухвалий Дон-Жуан за цю провину
Отут би зараз впав до ніг її.

Мефістофель (входить з скринькою в руках):
Скоріш! вона вже йде; я в брамі спостеріг.

Фавст: Геть, геть звідсіль! вже не вернусь ніколи!

Мефістофель: А ось-де скринька, ще й важка доволі.
Її набив я, чим лиш міг.
Ми в шафу запремо ці скарби.
Здуріє, як побачить тут його!
Багато дечого я всюди понагарбав;
Цей скарб підюдить хоч кого.
Вонаж дитина! Гра для неї все.

Фавст: Чиж можна так?

Мефістофель: Що за питання це?
Ви хочете його собі забрати?
Як так, то прошу вас на другий раз
Не красти в мене гарний час
І зайвих заходів не завдавати!
Я й не гадав, що скупиндряга з вас...
Ти чухрай голову та три долоню,
А він — (кладе скриньку в шафу і замикає на ключ).
Ну, геть! Мерщій!
Я тій дитині молодій
І серце й волю вже якось наклоню;
А ви дивіться так байдужно,
Мов слухаєте лекцію яку
І бачите суху та осуружну
Всю фізику та метафізику!
На двір! (виходить).

Маргарета (входить з лямпою в руці):
Так душно тут і важко так! (одчиняє вікно)
А на дворі не зовсім тепла ніч.
Мені якось — сама не знаю як —
Коби хоч ненька вже прийшла скоріш!

Чогось боюся, щось мене ляка' —
Дурненька я і ббязка така!

(Починає роздягатись і співає):

Жив в Тулі король, що дружині
До гробу був вірний такий,
Від неї в останній хвилині
Він келих дістав золотий.
Той келих йому найдорожчий,
Він пив тільки з його вина;
Сльозами вмивалися очі,
Як висушить келих до-дна.
А як довелося вмірати,
Почав він ділить спадщину,
Роздав свої землі багаті,
Лиш келих зостався йому.
В той час перед лицарським збором
Король при бенкеті сидів,
В роскішному замку над морем,
В світлиці славетних дідів.
Він стоячи випив останній
Ковток, при погаслім житті,
І викинув келих коханий
В розбуркані хвилі морські.
І бачив, як келих водою
Налився і зринув на дно,
І очі покрились пітьмою, —
Не пє вже ні краплі давно.

(Одчиняє шафу, щоб сховати одіж і спостерігає скриньку.)

Ах! скринька тут! Не знати, звідкіля,
А шафу, ще й на ключ, сама заперла я.
Це справді диво! Хтоб сказати міг?
Що в ній таке? Чи може як заліг
Цю скриньку взяла ненечка моя?
Та тут і ключик на шнурку висить!
Щож, як би взять і скриньку одчинить? (одчиняє)
Та що це! Боже, справді чудеса!
Такого скарбу я не бачила ще з роду!
Це й пані зодяглаб, та ще й з якого роду!
В найбільше свято навіть! Цеж краса!
А ланцюшок мені не до лиця?
Чияж оця пишнота вся?

(Натягає на себе [illegible] і підходить до дзеркала.)

Як би це все добро — та було наше!
Я виглядаю в цім якось інакше.
Що там краса та молодість моя!

Хоч добре й з тим, та з цим ще краще.
Говорять люде, що вродлива я,
Але в людей ми тільки жалю гідні!
Всі злота ждуть,
І всі біжуть
За злотом. Ах, ми бідні!

ГУЛЯННЯ.

Фавст в задумі проходжується. До його підходить **Мефістофель.**

Мефістофель: На прокляту любов! На всю пекельную стихію!
Я би прокляв ще гірш, але на жаль не вмію!
Фавст: Та що? Чого ти так завзявся?
Чого так міцно зуби ти стиснув?
Мефістофель: Я тут би зараз чортови віддався,
Коли б я чортом сам не був!
Фавст: А з глузду ти не зсунувся, мій друже?
Чиж до лиця тобі так бісітися дуже?
Мефістофель: Тиж поміркуй! ту скриньку повну скарбів,
Що була в Ґретхен, піп загарбав. —
Як ненці це дійшло до вух,
Вона зжахнулася спокус гріховних; —
А в тої жінки гострий нюх,
Що-дня щось шепче в молитовник,
І кожну річ вона сто раз на день обнюха',
Чи то свята вона, чи то від злого духа;
А що до скриньки, — зараз відгадала,
Що в ній святого дуже мало.
Дитинко! — скрикнула вона —
Чуже добро підкинув сатана!
Ми Божій Матері його віднесемо,
То з неба може й манни діждемо.
А Ґретхен десь подумала, віддувши губи:
Дарованим коням не дивляться ще в зуби.
Невжеж це справді тому гріх,
Хто скриньку цю подарувати міг?
А мати до попа в туж ніч.
А він довідавшись, як була річ,
Коли його в долонях засвербіло,
Говорить їм: це дуже гарне діло!
Блажен, хто соблазнь переможе!
А в церкви черево хороше,
Вже скільки тих земель воно пожерло,
А всеж його [illegible] досі не розперло.

Бо тільки церкви черево одно
Перетравить неправедне майно.
Фавст: Це в них така вже звичка взагалі;
Це можуть і жиди і королі.
Мефістофель: Перстені, ланцюшки той піп
Без церемонії загріб,
Забрав — спасибі не сказав,
Якби горішків жмінку взяв.
Приобіцяв їм скарби неземні,
А ті стоять і тішаться, дурні.
Фавст: А Ґретхен?
Мефістофель: Щож, сумна сидить,
Не знає, що його робить, —
Той скарб їй дуже в голову заліз,
Ще більше той, хто скарб приніс.
Фавст: Нещасна! жаль мені її!
А ти придбай ще другий скарб мені!
Бо той нічого був не варт.
Мефістофель: Для вас, мій панцю, все те жарт!...
Фавст: Зроби, як я тобі звелів!
Та тиб сусідку ще підвів! —
Будь чорт як чорт, — не розмазня, —
І скарб новий придбай ще цього дня!
Мефістофель: Так, паноньку, я все зроблю в покорі!
(Фавст виходить.)
Закоханий — цеж гірше ніж дурний;
Такий віддасть і місяць, сонце й зорі
На радощі коханочці своїй! (виходить.)

ДІМ СУСІДКИ.

Марта сама.

Мій любий муж, — хай Бог простить йому! —
Зробив мені він кривду не одну;
Погнався десь у світ із дому,
Мені лишив хіба одну солому.
А яж йому журби не завдавала...
Та знає Бог, як я його кохала (плаче)
А може вмер? в далекій стороні...
Хоч би хто звістку дав мені!

Маргарета входить.

Маргарета: Ах, пані Марто!
Марта: Ґретхен, що тобі?
Маргарета: Мене вже й ноги вдержати не годні.
Я в шафі знов найшла сьогодні

І скриньку й речі в ній нові.
Такі вже гарні, певне-золоті.
Дорожче ніж тамті.
Марта: Ти матері не говори про це,
А то ще знов на сповідь понесе.
Маргарета: Погляньте тільки, що це за краса!
Марта (прибірає її): Тобі післали щастя небеса.
Маргарета (з жалем): Та щож, це щастя не для мене.
Яж ні на вулицю ні в церкву в цім не піду.
Марта: А ти частіше забігай до мене,
Тут можеш любуватись до обіду;
Хоч перед дзеркалом пройдешся кілька раз,
І це вже буде втіха за-для нас.
А потім при якійсь нагоді — прийдуть свята —
То можна дещо й людям показати:
То ланцюшок, то перли, потім брошки;
Матуся й не спостереже, а врешті збрешем трошки.
Маргарета: Хто міг би принести ці скриньці дві?
Тут вже щось є, здається так мені. (Стук в двері.)
Ах, лишенько, то може мама там?
Марта (виглянувши крізь заслонку): То незнайомий пан!
Будь ласка! (одчиняє двері).

Мефістофель входить.

Мефістофель: Я прошу, панства, вибачте мені,
Що сміливо до вас захожу.

(Відступається з пошаною перед Маргаретою.)

А пані Марта Швердтляйн тут, чи ні?
Марта: Це я! Чим панови служити можу?
Мефістофель (тихцем до неї): Я познайомився і цього вже доволі,
Та зараз тут вельможна гостя в вас;
Даруйте вже моїй сваволі,
Я пополудні буду тут ще раз.
Марта (голосно): Подумай лиш, моя кохана!
Цей пан гадав, що ти бо й справді панна.
Маргарета: Ах, Боже! Як ласкаві пан! Таж я
Простенька дівчина, ще й бідна;
А ця оздоба не моя.
Мефістофель: Та ви й без тих прикрас до панночки подібна.
Ваш стан! а погляд аж пече!
Як радий я, що зостаюся ще!
Марта: Якіж ви вісти принесли мені?
Мефістофель: Я був би радий, як би не сумні.

А в них, на жаль, веселого немає.
Ваш муж умер і вас поздоровляє!
Марта: Умер? Мій муж? Надія вся моя!
Ох, лишенько! Якаж нещасна я! (Плаче.)
Маргарета: Та не вдавайтесь в туту, панічко моя!
Мефістофель: Послухайте — історія сумна.
Маргарета: Та краще вже нікого не кохати,
Аніж отак до смерти смуткувати.
Мефістофель: Немає сліз без втіх, як і добра без злого.
Марта: Скажіть, який кінець його життя?
Мефістофель: У Падуї, в Антонія святого
Лежить він; там земля свята,
І там він має гріб глибокий...
Святий та тихий вічний спокій.
Марта: А більш не передав нічого він мені?
Мефістофель: Одно важне прохання передати мушу;
Відправте триста панахид за грішну душу!
А зрештою, у мене тут порожні кишені.
Марта: Як? Ні дарунку, ні гроша?
Що мав кождий тут челядник,
На памятку, на дні свого мішка,
І краще в жебри йде...
Мефістофель: Мене за вас болить душа.
Але ваш муж не був і марнотратник.
Він за гріхи зносив до Бога каяття,
Та все оплакував талан свого життя.
Маргарета: Ох, нещасливе все людське буття!
За його я вже піду помолитись.
Мефістофель: Та вам пора хоч зараз одружитись,
Таке прекрасне ви дитя.
Маргарета: Ах, ні! для цього ще не час!
Мефістофель: Коли не муж, так любчик єсть у вас;
Бо справді щастя вже небесне —
В обійми взять таке єство чудесне.
Маргарета: Та звичаю такого в нас нема.
Мефістофель: Звичай, чи ні; а правда річ сама.
Марта: Розказуйтеж тепер!
Мефістофель: Я був при йому, як його знайомий,
А він лежав не то в гнилій соломі,
Не то в [illegible]; та він по християнськи вмер.
Я, кажу, [illegible] ненавидку себе!
Я ремество лишив у власнім домі,
Без мене десь горює жінка мила...
Ах, згадка мучить так мене!
Хоч би вона мені ще за життя простила!

Марта (плачучи): Ах, добрий муж! Я вже давно йому простила!

Мефістофель (продовжує): Та свідок Бог! вина її, а не моя!

Марта: Та бреше він! Брехати майже вже в могилі! —

Мефістофель: Це він з гарячки так в останній хвилі,
Наскільки маю в тім знання.
Я, каже, днів своїх не марнував на світі,
Я заробляв на хліб, на жінку та на діти,
Їв тільки черствий хліб що-дня,
Але й шматка не проковтнув я в мирі...

Марта: Та він забув мою любов і сльози щирі,
Як день і ніч ми працювали враз?!

Мефістофель: О ні! він завше памятав про вас.
Він говорив: Як Мальту я минав,
Молився я в душі за жінку та дітей;
І вислухав мене Господь святий:
Наш корабель турецького догнав,
Що віз великий скарб турецького султана.
Напали ми, відвага помогла...
Й мені припала частка не погана
При розділі поганського добра.

Марта: Та як? та де? Десь заховав так хитро?

Мефістофель: Хто зна, куди воно розвіялось по вітру!
Гарненька панночка запіклувалась їм,
Як він в Неаполі блудив чужім:
Вони одно другого так любили;
Не забував ваш муж про неї до могили.

Марта: Негідник! так обкрадувать родину!...
Ні злигодні, ні горе наше все
Плюгавця не діткнули й на хвилину.

Мефістофель: От, бачите, і згинув він за це.
Будь я на вашім місці, пані, чесне слово,
То я посмуткував би може рік,
А далі би почав пошуткувати знову.

Марта: Ах, Боже мій! чи є десь чоловік
Такий, як перший був, та що й казати!
Миленький дуренько! та тільки хибу мав,
Що полюбив собі далеко мандрувати;
Любив чуже вино, чужих жінок кохав,
Та гри проклятої закинути не міг!

Мефістофель: І тільки всього? Цеж не гріх!
Хіба заборонив він вам
Робити так, як це він робить сам?
Даю вам слово, при такій умові
І ми би теж побралися, здорові.

Марта: Та щож це ви? жартуєте, мій пане!

Мефістофель (до себе): Тепер би треба завчасу втікти.
Ця баба й чорта може підійти! (до Маргарети)
А ваше серце ще не вяне?
Маргарета: Що кажете, мій пане?
Мефістофель (до себе): Невинна ти дитинка! (Голосно.)
Здорові зоставайтесь, панство!
Маргарета: Бажаємо вам щастя!
Марта: Стрівайте на хвилинку!
Посвідчення хотіла би я мати,
Де вмер мій скарб, де гріб його шукати.
Порядок я люблю, це друге, а по третє, —
Я хочу прочитать про смерть його в газеті.
Мефістофель: Так, пані, в світі правда не нова,
Що в правди свідків тільки два.
Я маю тут товариша одного,
Він не додасть до слів моїх нічого.
Я приведу його сюди!
Марта: О, приведіть!
Мефістофель: А ви, паннунцю, теж прийдіть!
Він славний хлопець, мудрий, вчений,
А до паннів вже аж занадто чемний.
Маргарета: Я перед ним лиш буду червоніти.
Мефістофель: Ні перед яким королем на світі!
Марта: Он-там, за домом у моїм саду,
Я з нею вас сьогодні ввечер жду.

(**Мефістофель** виходить.)

ВУЛИЦЯ.

Фавст і Мефістофель.

Фавст: Ну, що? Як справа? Буде лад?
Мефістофель: О, славно! Я знаходжу вас гарячим!
Небавом Ґретхен буде ваша!
Ми ввечері йдемо у Мартин сад,
А там і Ґретхен ми побачим.
Алеж добірна та сусідка наша!
Вона якраз найкращий сват.
Фавст: Чудово!
Мефістофель: Та за те ми щось повинні й Марті.
Фавст: Ну, щож! Одні услуги других варті!
Мефістофель: Ми їй дамо посвідчення одно:
Що в Падуї, в Антонія святого,
Її коханий муж в могилі вже давно.
Фавст: Розумно! Требаж нам ще й їздити туди!

Мефістофель: Sancta simplicitas! Не малиб ми біди!
Ви посвідчіть, не знаючи нічого!
Фавст: Як в тебе кращого нема, то все пропало в нас!
Мефістофель: Якіж бо справді ви побожні!
Хіба в житті це тільки перший раз
Вам довелось давать свідоцтва ложні?
Хіба про Бога й світ, про таємниці їх,
Що сховано в серцях і головах людських,
Брехливих доводів ви подавали мало?
І то ще як безсоромно й зухвало!
А глибше посягнуть, чи так воно, чи ні,
То ви про те, — признайтеся мені, —
Не знали більше, милий друже,
Як і про смерть сусідки Марти мужа.
Фавст: Ти завше був і є брехун, софіст.
Мефістофель: Ой, знаю я, який в цій правді зміст!
Хібаж ти завтра чести не забудеш,
Як тільки Ґретхен підмовляти будеш
І присягатися, що щиро, вірно любиш?
Фавст: І то всім серцем!
Мефістофель: Так! авжеж!
А потім про свої страждання,
Про вічну вірність і кохання —,
Чи це від серця буде теж?
Фавст: Лиши вже! Так! — Коли я відчуваю,
Як для бажань і поривань
Названня дарма я шукаю,
Як цілий світ охоплюю думками,
І як-найвищими словами
Цей пал душі, в якому я горю,
Коханням вічним називаю, —
То й це ти маєш за чортівську гру?
Мефістофель: По правді, так!
Фавст: Послухай і затям!
Бо шкода нам псувати груди, —
Хто хоче в правді жить, той пан своїм словам
І чесним завше буде.
Ходім! базікання мені вже вілись в душу:
А правда тут твоя тому, що я вже мушу.

САД.

Маргарета з Фавстом попід руки, а Марта з Мефістофелем проходжують по садові.

Маргарета: Вам, пане, тільки жаль мене напевне,
На скором мій схилилися до мене.

Всі подорожні звикли вже до того,
Влюблятися з одної доброти.
Яж знаю: для бувалого такого
В моїх словах розради не знайти.

Фавст: Один твій погляд, слово з уст твоїх
Мені миліш від мудрощів земних. (Цілує її в руку.)

Маргарета: Та щож це ви? Ще й руку цілувать мою!
Вона шорстка, неделікатна.
Чого я тільки дома не роблю!
Бо мама дуже акуратна! (Проходять.)

Марта: Ви, пане, так і їздите весь час?

Мефістофель: Цеж наше ремество! Нічого не подієш!
Хоч де в якому місті жаль бере нераз,
Та щож, коли зістатися не смієш!

Марта: Ну, з молоду ще хочеться нераз
По світові широкому тинятись, —
А як настане прикрий час,
То як тоді одним над гробом нахилятись?
Не дуже це приємно вже для вас.

Мефістофель: О, з жахом я це все передбачаю!

Марта: А я для вас пораду добру маю. (Проходять.)

Маргарета: Так! — геть з очей, а з серця тогож дня!
Ви вже навчились обходитись гречно,
Знайомств у вас багато, безперечно...
Та й розумніщіж ви ніж я.

Фавст: Кохана! вір, що розум і знання,
По більшій части пиха лиш одна.

Маргарета: Як?

Фавст: Ах, та чомуж невинність, простота
Не знають, як святе те імя.
Покора, скромність — ці дари між нас
Природа щедро розділяє всюди.

Маргарета: Як би про мене ви подумали хоч раз!
Мені ця мить нераз пригадуватись буде.

Фавст: Частенько ти одна?

Маргарета: Великого хазяйства в нас нема,
А всеж таки робота в нім трудна.
В нас служниці нема, а я сама
Що дня працюю коло печі,
Плету, то шию, то мету, від ранку на ногах;
Моя матуся в кождій речі
Така вже акуратна, страх!
Не так і бідно в нас при тім,
І кращий, ніж у других, наш пожиток;
Мій батько залишив чималий маєток,
За містом є в нас і садок і дім.

А зараз дні мої минають трохи тихо;
Мій братік військовим,
Сестричка вмерла в нас...
Кохала я її, хоч мучилась нераз;
Та я ще раз перенеслаб те лихо,
Таке вже любе було те дитятко!

Фавст: Коли таке як ти, то справді янголятко.

Маргарета: Її зростила я, вона мене й кохала.
Вродилася вона по смерті батька.
Ми думали — матуся вмре на ліжку,
Бо довго щось нездужала, лежала.
Та через місяць піднялась вона.
Деж було їй ще й думати про «крішку»!
Тому її плекала я сама
Водою, молоком; і так вона моя!
Її я вічно на руках несла,
І в мене на руках вона
Пестилася, сміялась і зросла.

Фавст: Тоді ти дійсне щастя відчувала.

Маргарета: Хоч, правда, деколи я з нею й бідувала.
Колиска, було, цілу ніч стоїть
При ліжку в мене. Лиш поворухнеться,
Прокинуся в ту мить.
Годую я її, тулю її до серця,
А не замовкне, з постелі встаю,
Танцюю з нею, доки не присплю.
А вранці над цебром з білизною стою;
А потім на базар, на кухню за хвилинку
І так що-дня не маєш відпочинку.
Це, пане мій, не так то легко йде!
Та смачно їш і смачно спиш за те. (Проходять.)

Марта: Старі соколики не всі без голови;
Жінкам таких нагнути вже найважче.

Мефістофель: Натрапиш тільки на таку, як ви,
Та вже навчить, як поступати краще.

Марта: Признайтеся: у вас вже є хтось на прикметі?
Чи ваше серце ще не кидалось в тенеті?

Мефістофель: Говорять: власне огнище — то щастя [джерело,
А славна жіночка дорожче як срібло.

Марта: Я думаю, чи ви бажання ще не мали?

Мефістофель: Мене прихильно всюди вже приймали.

Марта: Та ні! не те! Чи з серцем ви не думали поважно?

Мефістофель: З панями жартувать — це булоб нероз- [важно.

Марта: Ах, ви мене не зрозуміли!

Мефістофель: Жаль мені!
Я зрозумів одно, — які ласкаві ви! (Проходять.)

Фавст: Так ти мене, мій янголе, пізнала,
Як тільки в сад я увійшов, в туж мить?

Маргарета: А виж не бачили? Я погляд свій ховала.

Фавст: Чи зможеш ти мені нечемність ту простить.
З якою я пристав тоді зухвало,
Як ти недавно з храму вихожала.

Маргарета: Та я й не стямилась. Це в мене перший раз.
Ніхтоб не міг про мене щось сказати злого.
Ах, думаю, він щось знайшов в мені такого
Нечемного, негарного в той час,
Бо певне так собі не міг би він посміти
До дівчини без цього приступити.
Я лиш одного в серці не збагнула,
Чого воно змінилося в той час.
На себе я тоді така сердита була,
А не могла щось сердитись на вас.

Фавст: Кохана!

Маргарета: Залишіть! (Зриває айстру і обриває з неї пелюстки.)

Фавст: Це що? Віночок з їх:

Маргарета: О ні! Це забавка.

Фавст: Яка?

Маргарета: Підіть! Для вас це сміх. (Зриває пелюстки і шепоче.)

Фавст: Що ти шепочеш там?

Маргарета (тихцем): Кохає — ні, кохає — ні!

Фавст: Мій раю! Ну, скажи мені!

Маргарета (продовжує): Кохає — ні, кохає — ні — (Зриваючи останню пелюстку з втіхою.) Кохає він!

Фавст: О, так, дитинко, слово пелюстків
Хай буде вироком богів! Кохає він тебе!
Ти знаєш правду щирих слів? Кохає він тебе! (Бере її за обидві руці.)

Маргарета: Я [illegible]я тремчу!

Фавст: Ти не жахайсь! Хай погляд мій
Хай утиск рук моїх тобі про все розкаже,
Для чого й слів нема.
Віддайся вся коханню; в чарах мрій
Відчуєш вічне щастя ти сама.
Кохання — вік. Кінець був би одчай...
О ні! нема кінця! нема «прощай»!
Кохання — вічний рай.

Маргарета (стискає йо[illegible] руки, виривається і відбігає. Він стоїть одну хвилину [illegible]мі, а потім йде за нею).

Марта ([illegible]): За[illegible]ла ніч!

Мефістофель: О, так! Нам час до дому.
Марта: Я би просила вас, побути в нас ще мить,
Та люде тут такі! що й не кажи нікому!
Здається, їм нема вже що робить,
Як тільки обмовляти
Та за сусідами що хвильки наглядати.
Щоб не зробили ви, все буде на приміті!
А наша парочка?
Мефістофель: Сховалася в імлі —
Безжурні ластівки!
Марта: Він покохав її.
Мефістофель: Але й вона його! Таке то вже на світі!

АЛЬТАНКА.

Маргарета вбігає, ховається за дверці і з пальцем на устах визирає крізь щілинку.

Маргарета: Вже йде!
Фавст (входить): Пустійко! тут ти вже?
Ти дрочишся? Зловлюж тебе! (Цілує її.)
Маргарета (обнімає його і віддає поцілунок): Коханий мій!
Я так люблю тебе!

(Мефістофель стукає в дверці.)

Фавст (тупає ногою): Там хто?
Мефістофель: Товариш твій.
Фавст: Ти звір!
Мефістофель: Пора прощатись!
Марта (входить): Так пізно, пане мій!
Фавст: А вас я можу провожати? (До Маргарети.)
Маргарета: Та матінка-б мене — Прощайте!
Фавст: Так треба йти?
Здорові зоставайтесь!
Марта: Адіє!
Маргарета: До скорого побачення!

(Фавст і Мефістофель виходять.)

(Сама.) Про що цей чоловік не може
Подумати собі, мій Боже!
Я перед ним червона мов той мак,
На всі його слова говорю тільки: так.
Яж бідна і дурна. Не тямлю тих розмов.
Не знаю, що він на мені знайшов! (Виходить.)

ЛІС І ПЕЧЕРА.

Фавст один.

Фавст: Ти всього дав мені, великий Духу,
Про що прохав я. Не даремно ти
Мені в огні одкрив своє обличча.
Природу дивну в царство дав мені,
Дав силу відчувать і розуміть її;
Я в ній не гість, що з подивом стоїть,
Ні, я в глибінь грудей її затлянув,
Як в серце свого друга дорогого.
Ти показав мені живучий світ істот,
Навчив мене братами називати
Кущі і воду, вітер і повітря.
А як по лісі буря грюкотить,
А велитень-сосна сусідні гильки ломить,
І бє сусідні пні, як падає сама, —
Як глухо гай з її падінням стогне, —
То ти ведеш мене в печеру певну, де
Я бачу сам себе; і в грудях ти моїх
Показуєш глибокі дивні дива.
Як зійде ясний місяць в тишині
Спокійний, сумовитий наді мною, —
Навколо мене, зпоза скель, дерев
Виходять срібні постаті колишні,
І заспокоюють бажання всіх чудес.
Що совершенства між людьми нема,
Я це тепер відчув. Ти дав до тої втіхи, —
Що до богів мене несе все ближче, —
Товариша мені; без нього я тепер
Не обійдусь: хоч він холодний і зухвалий
В моїх очах принижує мене,
Що подихом своїм твої дари змітає,
У грудях він моїх роздмухує що-дня
До образа чарівного шалений пал.
Я в пристрастях бажаю насолод,
А в насолодах пристрасти я прагну.

Мефістофель входить.

Мефістофель: Хіба доволі вже життя для вас?
Що може вас цікавити в цій хащі?
Не кепсько цього спробувати раз,
А потім [illegible] нове та краще!
Фавст: То ти би міг щось кращого знайти,
Ніж тут мені сьогодні заважати!
Мефістофель: Ну, ну! Мені не важко відійти,
Не потрібуєш цього ще й казати.

Товариш з тебе грубий і лихий;
Без тебе я не так багато страчу.
Працюю цілий день як сам не свій,
Стараюсь догоджать, мов раб який,
А ласки в пана все таки не бачу.
Фавст: Цей тон за все сподобався мені!
Ти надокучив, ще й подяки ждеш.
Мефістофель: А як ти, нещасний син землі,
Своє життя без мене доживеш?
Хто вилічив тебе від клятої хвороби
Безмислих прагнень тай уяв?
Не будь мене, то ти давно би
Зі світу в гріб повандрував.
Чого тікаєш в ці печери й скелі,
Мов ті сичі та сови невеселі?
Чого з каміння, з моху пєш росу,
Як жаба щось шукаєш по траві?
Чудове тут проведення часу!
Сидить ще доктор в тебе в голові.
Фавст: А чи ти знаєш, скільки сил нових
Я набіраюсь в захистах природи?
Колиб ти тільки це пізнати міг,
То ти не чорт, як би мені не шкодив.
Мефістофель: І справді! скільки насолоди!
В росі, в траві що-дня куняти,
Душею небо й землю обіймати
Та надуватись аж до Божества природи,
В глибінь землі закопувать стремління,
І в грудях відчувати всі шість днів творіння
Та в гордощах давать собі, не знаю, що за імя,
Свій дух зі всесвітом любовно сполучити,
А зникне зовсім син землі,
Тоді фантазії свої,
Не скажу навіть як, — скінчити.
Фавст: Тьфу на таких!
Мефістофель: Вас правда в очі коле;
Казати: тьфу! — ніхто вам не закаже.
А чисте вухо не знесе ніколи
Тих слів, що «чисте» серце скаже.
А врешті, це ще не велика шкода!
Брешіть самі собі, як добра є нагода;
Хоч хутко вам набридне й те!
Ти знову трошечки протерся, —
Не стане сил у твого серця,
Як божевілля й жах прийде.
Ну, годі вже! Забув ти про коханку?

Сидить сама, замислена, сумна,
Про тебе тільки снить безперестанку, —
Та й любить бо тебе вона!
Мов потік з під снігів в час повіні весняний,
Так полилась, було, твоя любов;
Її ти в серце перелляв коханій,
А потік твій сухенький знов.
Гадаю, — краще було би для пана,
Ніж тут бродить серед дібров,
Ту молоденьку, свіжу кров
Нагородити за її кохання.
Їй невиносно довгий день,
Сидить сама коло вікна,
На хмари вічно дивиться вона,
Колиб я пташкою була! таких пісень
Співає кожду ніч і кождий день.
Весела часом, та більше сумна,
То в сльози, то в тугу вдається,
То знов спокійна, як здається, —
А всеж закохана!

Фавст: Гадюко! змію!

Мефістофель (до себе): Гаразд, що я кусати вмію!

Фавст: Мерзото! геть від мене!
Не називай мені жіночої краси!
І в божевільне серце не вноси
До того тіла прагнення мерзенне!

Мефістофель: Щож? Їй здається вже, що ти її забув,
Чи втік, — і це вже майже так!

Фавст: Я все при ній, хоч би й далеко був,
Її забути я не можу вже ніяк;
Я навіть заздрісний святим дарам,
Як лиш її уста до них діткнуться.

Мефістофель: Це так! А я вже завидую вам
Отих близнят, що в ліліях пасуться.

Фавст: Геть! зводник!

Мефістофель: Гарно! Ти сваришся —, смішно!
Той Бог, що хлопця й дівчину создав,
Він їм призначення як найдобірне дав,
Ще й їм нагоду винайшов роскішну.
Ходім! Нещастя тут з тобою!
Тиж до коханки йдеш, на ліжко до покою,
А не на страту там якусь!

Фавст: В її обіймах що за втіха буде?
Та хай мене зогріють білі груди!
Чиж я її стражданням не проймусь?
Хібаж я не втікач оцей бездомний, —

Не нелюд, що без цілі тай пуття,
Мов водоспад шалений, непритомний,
Летить в безодню дикого чуття?
А з боку десь вона, невинна мов дитинка,
В хатинці на прогалині малій,
І праця вся її, а з нею й та хатинка
Маленьким світом стала їй.
А я, проклятий Богом, ще не мав
Доволі того, що розрушив скелі? —
Веселий спокій в неї я відняв,
І скаламутив мир її оселі!
Ти ще й цієї жертви хочеш, підземелля!
О, чорте! поможи страшний цей час минути!
Що має статися, хай буде цього дня!
Хай весь її тягар впаде мені на груди
І враз зі мною згине і вона!

Мефістофель: Як знов палає, знов кипить!
Та йдиж, потіш її, дурний!
Як лиш така головонька не знає, що робить,
То зараз і кінець на думці їй.
Хай той живе, хто твердо ще стоїть!
А зрештою, чортисько ти порядний,
Ніщо мене так дуже не млоїть,
Як чорт в одчаї безпорадний.

КІМНАТА ҐРЕТХЕН.

Ґретхен сама в кімнаті за кужіллю.

На серці тягар,
Мій спокій зник;
Його вже не знайду
Ніяк, во вік.
Без милого я
Що-дня сумна,
І вся земля
Мені труна.
В моїй голові
Страшні думки,
І рветься серце
На шматки.
На серці тягар,
Мій спокій зник;
Його вже не знайду
Ніде, во-вік.

Дивлюсь за ним
Крізь віконце що-дня,

Зза нього й дім
Покинулаб я.
Той гордий крок,
Високий зріст,
Від усмішки губок
На серці млість.

Солодких розмов
Чи ще діждусь?
Чи поцілуюсь,
Та обнімусь?
На серці тягар,
Мій спокій зник;
Його вже не знайду
Ніде, во-вік.
За ним так тужить
Душа моя,
Його обняти
Так прагну я.
Зацілувалаб
Огнем палким
І в поцілунках
Померла з ним.

САД МАРТИ.

Маргарета: Дай слово, Гайнріх!
Фавст: Все, що можу!
Маргарета: Скажи, яка релігія твоя?
Ти добрий, так, це знаю я,
Та, певне, ти вже кинув віру Божу?
Фавст: Навіщо це, дитинко? Тиж моя любов,
За тебе яб віддав і тіло й кров;
Я в тебе не беру ні церкви ані неба.
Маргарета: Не гарно це, бо вірувати треба.
Фавст: Треба?
Маргарета: Ах, як би я могла знайти для тебе слів!
Ти не шануєш і святих дарів?
Фавст: Шаную їх.
Маргарета: Але їх не приймаєш.
До сповіди ходить бажання ти не маєш...
А віруєш ти в Бога?
Фавст: Кохання, хто би міг сказати,
Я вірую в Бога?
Ти можеш мудрих чи попів спитати,
Їх відповідь на запити твої
Здається глум, а більш нічого.
Маргарета: То ти не віруєш, ні?
Фавст: Красо моя, дай висказать мені!
Хтоб міг його назвати
І хто би міг признати:
Я вірую в Його?

Що відчують груди,
Як хто твердити буде,
Що він не вірує в Бога?
Він Вседержитель
І Всехранитель;
Чи не хранить і не тримає Він
Тебе, мене, себе самого?
Бо чи не вічне небо в горі?
Чи не під нами ця земля?
І чи не сяють нам одвічні зорі,
Веселі і тремтючі, без числа?
Чи не дивлюсь тобі я ніжно в очі?
Моє кохання, що огнем пече,
До твого серця не шепоче?
Чи вічні таємниці хтось не тче
Навколо тебе, хоч не бачать очі?
Сповни великим почуванням груди,
І як тобі здаватись щастя буде,
То називай його, як хочеш, —
Чи Бог, чи щастя, чи любов, кохання,
Бо певного названня
Нема! Все тільки почування;
Імя — порожній звук і дим,
Що сяйво, неба заслоняє всім.

Маргарета: Це все гаразд і гарно, бо колись
Нам пан-отець росказував те саме,
Та тільки трошки иншими словами.

Фавст: Таж так говорить скрізь
Всяке серце, що під сонцем бється,
Своєю мовою про правди ці одні.
Чомуж би власними словами не сказать мені?

Маргарета: Послухаєш, все правдою здається, —
А справді ні, я бачу вже й сама:
Що в тебе християнського нема.

Фавст: Дитинко!

Маргарета: Жаль мені до сліз,
Бо бачу, в тебе злі товариші.

Фавст: Які?

Маргарета: Той, що з тобою ходить скрізь,
Мені ненависний до глибини душі.
За все життя мене ніколи
Ніякі речі в серце не кололи
Так дуже, як товариш той.

Фавст: Кохана дівлечко, не бійся ти його!

Маргарета: Його присутність так бентежить кров мою.
Хоч зрештою я всіх людей люблю.
Наскільки прагну я тебе побачить, друже,
Так перед ним чогось жахаюсь дуже.
Він баламуть, як мало де таких.
Хай Бог простить, коли сказала гріх!

Фавст: Але й такі повинні животіти!

Маргарета: З таким не жилаб я ні за що в світі!
Як тільки він покажеться з дверий, —
Такий глумливий, злобний, злий
Здається він в ту мить!
Як, видко, тут його ніщо не вдовільнить;
Написано і на обличчу в його,
Що він не може тут любить нікого.
Мені приємно так в твоїх руках,
Так гарно й вільно, — тільки — ах!
При нім так важко на душі моїй.

Фавст: О, віщий янголе ти мій!

Маргарета: Це душу так пригнічує мою;
От, як би він мав зараз появитись, —
Здається, що й тебе вже не люблю.
Як він тут є, не можу я молитись,
І в серці холод, ніби ртуть.
Так Гайнріх, і тобі мабуть.

Фавст: Це в тебе антіпатія!

Маргарета: Я мушу йти.

Фавст: Ах, чи не можу я
Хоч би годинку бути в двох з тобою,
Так — серце з серцем і душа з душою?

Маргарета: О, як би спала я сама!
Я на-ніч би й дверий не зачиняла.
Та дуже чуло мама спить моя,
Колиб вона обох застала,
То я би згинула в ту мить!

Фавст: Про смерть, мій янголе, нема що говорить!
Ось фляшечка: три краплі тільки треба
Ввілляти з неї мамі в шклянку,
То міцно спатиме до ранку.

Маргарета: Чогоб я не зробила ще для тебе?
Здоровлю цілі ні крихти не завадить?

Фавст: Чим міг би я тебе на це порадить?

Маргарета: Не знаю, через віщо я твоя, —
Коханий мій! я вся тобі віддалась;
Для тебе стільки вже зробила я,
Що більше вже й нічого не зосталось. (Виходить.)

Мефістофель входить.

Мефістофель: Та малпочка пішла?
Фавст: Ти знов шпіонував?
Мефістофель: Я чув, мій паноньку, докладно,
Пан доктор іспит з катехизму здав;
Гадаю, вам дісталося порядно.
Бо дуже це цікаво для дівчат,
Хто чесний та побожний, бо такий,
Що церкві вірний, вірним буде й їй,
Хилитися, коритись і мовчать.
Фавст: Потворо, чиж не бачиш ти,
Як ця душа свята і вірна
В тій вірі, що одна
Моглаб її спасти,
За мене побивається безмірно?
Мене ще врятувать бажала би вона.
Мефістофель: Коханку божевільний, що з тобою!
Тебе звела вже дівчина дурна!
Фавст: Ти, виродку огню і гною!
Мефістофель: А на лиці майстерно знається вона
Зі мною їй, сама не знає, як,
На масці цій моїй таємний бачить знак.
Відчула вже, що ґеній я, безпечно!
А коли ні, то чорт я безперечно.
А щож ця ніч —?
Фавст: Для чого це тобі?
Мефістофель: Та в тому радощі й мені!

КОЛО КРИНИЦІ.

Ґретхен і Лізхен з відрами.

Лізхен: Ти чула щось про Варочку, чи ні?
Ґретхен: Ні слова. Між людей показувалась мало.
Лізхен: Мені сьогодні відьма розказала!
Нарешті не минуло вже її.
Ото, побожна вже!
Ґретхен: Та що таке?
Лізхен: Щось є!
На двох вона тепер і їсть і пє.
Ґретхен: Ах!
Лізхен: Їй тільки й треба було того.
Сама так довго вішалась на нього,
Бувало, з ним лиш ходить,
А він її на всі забави водить...

І скрізь вона перед вела,
Любила тісточка, хапалась до вина.
Ну, знаєш, — сорому ні крихточки не мати,
І подарунчики приймати!
Він обнімав та цілував,
Нарешті й квіточку зірвав.
Ґретхен: Нещасна!
Лізхен: Що? тобі ще й жаль її?
Ми над куделею куняли довгі дні,
А ввечір мама не пускала нас.
А та з коханком проводила час
На лавці під дверми що-дня,
І ще за мало було їй; то хай вона
Соромиться тепер, ховається від всіх,
В сорочці згрібній хай покутує свій гріх!
Ґретхен: Та, певне, він ожениться на ній.
Лізхен: Ага, ожениться! він не дурний, —
Не стільки світа, що вікні!
Його й нема вже.
Ґретхен: Цеж нечесно! ні!
Лізхен: А хоч би й так! Всеж лихо жде її.
Бо хлопці їй зірвуть вінок,
А ми їй під поріг насиплемо трісок. (Виходить.)
Ґретхен (вертається до дому).
Колись і я так сміливо судила,
Як дівчина нещасна согрішила!
І як могла я для чужих гріхів
Вишукувать що-найлютіщих слів?
Що було чорним, я ще гірш чорнила,
І все здавалося — за мало наганьбила.
Невинністю хвалилась більше всіх,
Тепер я і сама вже впала в гріх.
Та-хвиля та, коли я согрішила,
Така солодка була, ах, так мила!

МІСЬКА СТІНА.

В заглибленні муру образ Mater dolorosa, перед нею квіти.

Ґретхен (втикає свіжі квіти в вазонки).

Поглянь на мене,
Скорботня нене,
Який на серці жаль і біль!
Бо й ти страждала,
І ти ридала,
Як згинув син коханий твій,

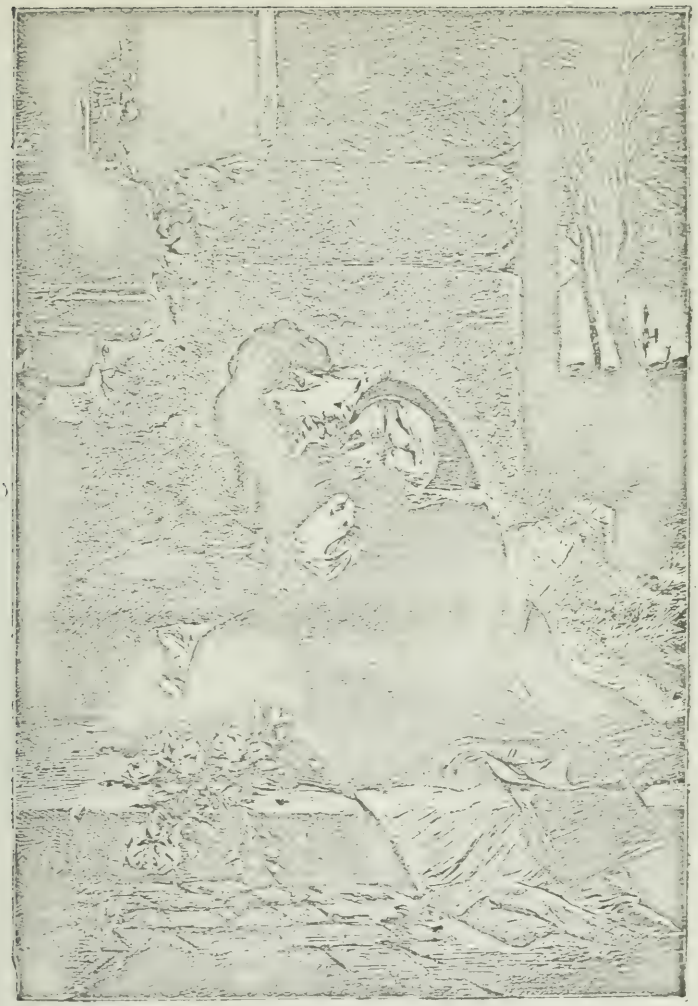

В сльозах зітхала,
Отця благала,
Щоби злегшив твій жаль і біль.
Ах, нене,
І в мене
На серці біль що-дня,
Хто пізнаєть, чого так бється?
Чом тремтить, чого так рветься,
Знаєш ти, лиш ти одна!

Де стану, де погляну,
Я вяну, вяну, вяну,
І в грудях жаль важкий.
Я вічно сльози трачу,
Я плачу, плачу, плачу,
Не сходить сум гіркий.
Черіпя під віконцем
Вмивали слізоньки,
Як рано до-схід сонця
Я рвала ці квітки.
В ту мить, коли в коморі
Засяло світло дня,
В німім, бездоннім горі
Сижу на ліжку я.
Врятуй від смерти і ганьби!
На мене,
Скорботня нене,
Поглянь в час горя і журби!

НІЧ.

Вулиця перед домом Ґретхен.

Валєнтін, брат Ґретхен у військовім одінні.

Валєнтін: Сидиш, бувало, за столом,
Твоя кумпанія кругом
При повній чарочці сидить,
Своїх дівчат хвалить, кричить,
І заливає їх вином,
То знову меле язиком.
А я ні словом не подам,
Спокійно кручу тільки ус,
Та гладжу бороду, а там
Наллю вина та засміюсь
І скажу: Кождий за свою!
Але чи є де в цім краю
Подібна Ґретельхен моїй,
Щоб хоч води подала їй?
Стук! стук! чок, чок! з усіх сторін,
Одні кричать: це правду він!
Вона окраса всіх дівчат!
І хвалуни вже всі мовчать.
А зараз — хоч волосся вирви,
Дерись на стіни, скокни в прірви! —
Бо перший злодій і негідник

Глумитись буде, як побідник.
Сидиш, мов винен, кожде слово
Хоч не до тебе, випадково,
І серце коле, та болить.
І хоч погрожуй кулаками,
Та не назвеш їх брехунами.
Та хто там ходить, гомонить?
Здається, два сюди ідуть.
Як він, то попадеться тут,
В цю мить зроблю йому капут!

Фавст і Мефістофель.

Фавст: Поглянь, як там з церковного вікна
Маленьке світло лямпочки миготе,
Одно однісіньке в тумані ночі,
А скрізь навколо його тьма.
І в мене на душі так само.
Мефістофель: Ну, а мені на серці не погано.
Я мов та кітка на даху,
Що то крадеться без страху
Між димяниками. Щож робить, —
Злодійська жилочка, чи ще щось там свербить.
Мене сьогодні вже проймає
Вальпургія чарівна ніч,
Що після завтра наступає, —
Вже знаєш тут, чого не стулиш віч.
Фавст: Тимчасом скарб той витягни з землі,
Що онде жевріє в імлі!
Мефістофель: Та не журись! небавом ти
Той скарб коштовний будеш мати.
Недавно сам я зазирнув туди,
Там чисті золоті дукати.
Фавст: Обручки, бранзолєтки там нема,
На подарунчик дівчині коханій?
Мефістофель: Я бачив: єсть там річ одна —
Мов на шнурочок перли нанизані.
Фавст: Так це гаразд! Ніяково мені
Отак з нічим відвідувать її.
Мефістофель: Та всеж таки не треба забувати,
Що можна декели щось і даремно мати.
В цю мить, як повно зір у вишині ясній,
Мистецтво дійсне я вам дам почути:
Моральну пісню заспіваю їй,
Щоб тим певніш на гріх її зіхнути.

(Співає і приграває на гітарі.)

Не стій, не стій
Коло дверий,
Де милий твій,
Катрусе на світанку!
Не стій, не жди!
Дівчатком ти
Ввійдеш туди,
А вийдеш як коханка.
Не вірте їм,
Бо як по всім
Покине він,
«Добраніч» тільки скаже.
На все свій час,
А в нічку зась,
Аж доки вас
Обручка вдвох не звяже.

Валєнтін (виходить): Кого принаджуєш ти тут?
Ти щуролове, клятий хорте!
Бандурі перш за все капут!
А потім і співак до чорта! (Вибиває ґітару Мефістофелеві з рук.)

Мефістофель: Ґітара зломлена! Не жаль мені за нею!

Валєнтін: І з головою буде так твоєю!

Мефістофель (Фавстові): Ну, пане доктор, та жвавіш!
До мене щільно, як навчаю.
Шаблюку з піхви! Сміливіш!
Рубайте тільки! Відбиваю.

Валєнтін: То відбивай!

Мефістофель: Чомуж би ні?

Валєнтін: І цей!

Мефістофель: Здається тут мені,
Що бється чорт! Це що? Рука вже вяне.

Мефістофель (до Фавста): Коли!

Валєнтін (паде): Ах!

Мефістофель: Тут ягнятко смирне стане.
Тепер мерщій! втікаймо звідсіля
Заздалегідь, бо зараз буде крик.
Хоч, правда, вся поліція моя,
Але до самосуду я ще не привик. (Відходить з Фавстом.)

Марта (в вікні): Сюди! Сюди!

Ґретхен (в вікні): Ліхтар сюди!

Марта (як перше): Тут билися, рубались і кляли!

Народ: Убитий тут один!

Марта (вбігає): Убійці де? невже втікли?

Ґретхен (входить): Хто тут лежить?

Народ: Твоєї неньки син.

Ґретхен: Ох, Боже! Що мені робить!

Валєнтін: Я вмру! Сказать не важко те,
Ще легше це зробить.
Баби, чого тут ревете?
Послухайте, що буду говорить! (Всі обступають його.)
Знай, Ґретхен, ти ще молода,
Ти ще дурна, та в тім біда,
Що зле себе ведеш.
Я скажу, доки ще не вмер:
Ти стала курвою тепер —
Хай люде знають теж!

Ґретхен: Ох, Боже! Що це наді мною?
Валєнтін: Хоч Бога вже лиши в спокою!
Що сталось, того не завернеш ти,
І як пішло, так буде й далі йти.
Коли з одним зробила гріх,
То згодом більше буде їх,
А як дванайцять перейде, —
Все місто матиме тебе.
Як тільки вродиться той сором,
Боїться ще людських очей,
Ховається в пітьмі ночей,
То ми про його не говорим.
Його би задушили люде.
А як він виросте лишень,
То ходить голим в білий день;
А всеж гарнійшим він не буде.
І чим гидкіш його обличче,
Тим більш стає до світла ближче.
Я бачу справді вже той час,
Коли тебе порядні люде
Минатимуть, як труп зараз,
Втікатимуть як від паскуди.
А як тобі хто ввічі гляне,
То ти в душі тремтітимеш;
І злотних ланцюшків нестане
І в церкві під вівтар не підійдеш!
Забудеш гарні ковнірочки,
Ходить не будеш на таночки!
Будеш тинятися кутками
Поміж калїками та жебраками,
А хоч і Бог простить гріхи твої,
То будь проклята на землі!
Марта: Вам слід би душу Богу доручити,
А не зневагами грішити!
Валєнтін: Колиб я міг лиш до кісток твоїх,
Огидна бабо-зводнице, добутись,
То думаю, що всіх гріхів своїх
Я міг би зараз тут позбутись.
Ґретхен: Мій брате! За що я терплю?!
Валєнтін: Ти чуєш? Сльози залиши свої!
Як ти продала честь свою,
Оце найважчий був удар мені.
Я в гріб і честь свою беру,
І чесним вояком умру.

ХРАМ.

Відправа, органи і спів.

Ґретхен поміж народом; **Злий Дух** позад неї.

Злий Дух: Не так ти, Ґретхен, перше,
А з серцем невинним
Ішла до вівтаря,
З старого молитовничка
Молитву лебеділа,
На пів діточа гра,
На пів у серці Бог!
Ґретхен!
Де розум твій?
На серці в тебе
Що за гріх важкий?
Ти молишся за душу матері,
Що довгий, довгий сон дістала з рук твоїх?
Чия то кров скрасила твій поріг?
— А щож то зворухнулось,
Під серцем твоїм,
Себе й тебе трівожить
Присутністю зловістою своєю?
Ґретхен: Горе! горе!
Як збутися думок страшних,
Що повставали проти мене
Звідусіль?!
Хор: Dies irae, dies illa
Solvet saeclum in favilla. (Орґани.)
Злий Дух: Гнів небес!
Вже сурма гуде!
Гроби трясуться!
Твоя душа
Встає з могили
На вічну кару, —
Пекельні муки
Во вік!
Ґретхен: Як би вийти звідси!
Здається згук орґанів
Дух спірає в грудях
І спів бентежить
Серце і душу.
Хор: Judex ergo cum sedebit,
Quidquid latet adparebit,
Nil inultum remanebit. (Звук орґанів.)
Ґретхен: Мені так трудно!
Стовпи, скле[illegible]ння

Душать мене!
Тут важко!
Повітря більше!
Злий Дух: Ховайсь, чи ні! а гріх і сором
Ти не сховаєш.
Повітря? світла?
Горе тобі!
Хор: Quid sum miser tunc dicturus,
Quem patronum rogaturus,
Cum vix justus sit securus?
Злий Дух: Свої обличча відвернули
Святі від тебе!
Бояться чисті
Тобі подати руку!
Горе!
Хор: Quid sum miser tunc dicturus?
Ґретхен: Сусідко! Вашу фляшку! (Впадає в непритомність.)

ВАЛЬБУРГІЄВА НІЧ.

Гори Гарц.

Околиця Шірке й Елєнд.

Фавст і Мефістофель.

Мефістофель: Тобі не забажалось помела?
А я би взяв здорового козла.
На цій дорозі ми ще до мети далеко.
Фавст: Ні; доки сила ще в ногах не знемогла,
Я з паличкою лізу в гору легко.
Навіщо нам скорочувати шлях?
Так гарно йти по горах та ярах,
Здіймаються на ці високі скелі,
З яких спадають ручаї веселі.
І сила десь береться ще в ногах.
Весна берези зодягла в зелене,
Соснина теж відчула вже її;
Весна впливає навіть і на мене.
Мефістофель: Признатися, це все чуже мені.
У мене в тілі захололо,
Для мене краще сніг або мороз.
Сумного місяця непевне коло
Червоним сяйвом розлилось
І дуже мало освічує дорогу:
То в камінь вдаришся, то в дерево, то в пень.
Хіба попросим на підмогу

Той блудний вогник, що горить геть, геть.
Товаришу! до нас! Хіба тобі приємно
Горіти цілу ніч даремно?
Будь ласка, нам на гору посвіти!

Блудний вогник: З пошани до панів потрібно, бачу,
Перемінить свою легеньку вдачу;
Звичайно я люблю зигзаком тільки йти.

Мефістофель: Гай, гай! То ти в людей навчився цього.
Тиж прямо йди во імя злого!
А то дмухну і в мить тобі капут.

Блудний вогник: Я вже пізнав, що ви господар тут
І буду вже на вашу дудку грати.
Та знаєте, ця ніч чарує і мене.
Як блудний вогник вам присвічуватиме,
То це не треба так докладно брати.

Фавст, Мефістофель і Блудний вогник напереміну співають:

В сфері чарів, як здається,
Ми нарешті опинились;
Ти веди нас, як годиться,
Щоби ми не заблудились
В цім безмежному просторі.
Тут ліси, провалля й гори
То виринають то зникають,
Скелі голови схиляють,
А довжезні прірви, кручі
Свищуть крізь носи могучі.
По камінню, по травиці
Ручаї біжать з криниці.
Чую пісню, шум дрімучий?
Скарги гарного кохання?
Чи одвічне то зітхання
За надіями та снами?
Гомін казкою здається
Про той час, що тільки сниться.
Шугу! шугу! вже з діброви;
Пугачі, сичі та сови
Не дрімають, їм не спиться?
Лізуть ящірки крізь мохи?
Товстопузі, довгоногі!
А коріння, мов гадюки,
Стали з скелі виростати;
Простягають довгі руки,
Щоб зловить нас, налякати;
Із пітьми нічної тиші
Мов поліпи розіслались
За мандрівником. А миші
Ріжнобарвчі позбірались,

Звідусіль біжать юрбами.
Світлячки летять роями.
То під нами, то за нами,
Стали нам товаришами.
Та скажи нам, чи йдемо ми,
Чи на місці стоїмо ми?
Все тут крутиться, здається,
Все глузує, все сміється:
Блудні вогники веселі,
Дерева і голі скелі.

Мефістофель: Та цупко полів ти моїх держись!
Бо в очередку стоїмо ми,
Та в глибину гори цієї подивись,
Як там горить вогонь мамони.

Фавст: Як дивно жевріє крізь скелі
Рожеве сяєво огню!
І навіть там, в глибокім підземеллі
Я бачу полумінь смутну.
Понад левадами тумани,
А тут пожежа, як в імлі,
То вється ніжними нитками,
То мов струмочки зпід землі.
То розбіжаться, мов ті жили,
По всім просторові долин,
А там русла свої злучили
У потік граючий один.
Тут сяють искорки веселі,
Неначе золотий пісок;
Поглянь, стоять високі скелі
В заграві сяєва казок.

Мефістофель: Хібаж Мамон на наше свято
Не гарно палац свій прибрав?
На щастя, я й тебе забрав;
Гостей веселих тут багато.

Фавст: Як розгулялися вітри!
А буря бє тебе, куди не повернися.

Мефістофель: А ти за ребра скель старих держися,
А то зіпхне тебе в провалля ще з гори.
Так темно! ні зірки ніде.
Послухай, як лісом гуде!
Злітають сполохані сови,
Чуєш? палати зелені-діброви
Вітри в трісочки розбивають,
Гилля ламають, пні вивертають;
Чуєш, як рветься коріння?
Навколо квиління, скрипіння.

Додолу зігнулись галузі,
А віти аж свищуть на вітрі,
І падають разом як друзі.
Щось плаче й сичить у повітрі;
І стогонів повний одвічний ліс,
Щось виє дико як тут, так скрізь.
Зі всіх долин, зі всіх верхів
Несеться скажений пекельний спів.

Хор відьм: На Брокен вже пора відьмам,
Жовтіє стерня, зелений лан;
Юрба велика зібралась там,
А між юрбою пан Уріян;
До його кожда з нас летить,
І—ться відьма, а цап см—ить.

Голос: А бабка Бавбо їде одна,
На поросній свині вона.

Хор: Хвала і честь, кому хвала!
Вона сюди нас привела.
Сама з поросною свинею,
А ми юрбою всі за нею.

Голос: А ти яким шляхом?

Голос: Я через Ільзенштайн летіла,
В гніздо сови заглянути хотіла,
А та як подивилась!

Голос: А щоб ти сказилась!
Чого так швидко?

Голос: Я з нею сварилась,
О, бачиш? рани видко!

Хор відьм: Широкий шлях, та довга путь,
Чого так швидко всі біжуть?
Мітла дере і колють вила,
Дитину мати задавила.

Чарівники. Пів-хор: Ми лізем наче слимачки,
А бабство так далеко!
Бо всі порядні жіночки
До пекла скачуть легко.

Друга половина: Нема тут певної лічби,
Швиденько в пекло йдуть баби,
А чоловік як зробить крок,
Пережене вже всіх жінок.

Голос (з гори): Ходіть, ходіть з над озера до нас!

Голоси (з долу): Ми раді би летіти з вами враз;
Перемо ми і білі ми, та блідні,
І завше ми безплідні.

Оба хори: Ховчать вітри, тремтять зірки,
Сховався місяць за хмарки.

Чарівний хор наповнив ліс.
Стотисяч искр розсипав скрізь.
Голос (з долу): Держіть! держіть!
Голос (з гори): То хто в провалі тім кричить?
Голос (з долу): Візьміть мене! візьміть!
Я вже драпаюсь триста літ,
А все таки вершка не можу осягнути.
Там, де моя рідня, я хочу бути.
Обидва хори: Поможе цап, чи инша річ,
Палюга, вила, помело,
А хто не вилетить в цю ніч,
Ніхто не вилічить його!
Полу-відьма (в долі): Я шкутильгаю довгий час,
А так далеко ще від вас.
Спокою дома я не знайшла,
А до мети ще не дійшла.
Хор відьм: Лиш мазь дає чарівних сил,
Лахміття в нас замісць вітрил,
Корито в нас замісць човна,
Нещасний, хто не злине цього дня.
Обидва хори: А як ми станем на шпилі,
То ви повзайте по землі
І всі поля, луги і гай
Ви чарівництвом наповняйте вкрай.
Мефістофель: Тут все кричить, сичить і пнеться,
Тручає трудніх, вється, преться,
Огнем пашить, там плаче щось,
Тут дійсне пекло вже зійшлось.
Мене тримайся, щоб не загубився!
А де ти?
Фавст (з даля): Тут!
Мефістофель: Ого! куди відбився!
Тут треба знову взятися по свому
І стати дійсно паном свого дому.
З дороги, чернь! Сам чорт посеред вас!
Ну, докторе, за мною! Тільки враз!
Нам треба перейти крізь пекло це шалене.
Ну й натовп тут! За надто вже й для мене.
Он, з боку щось блищить, спалахнуло огнем.
Мене щось тягне вже під дерево зелене.
Мершій! ходім! Ми хутко їх минем.
Фавст: Духу негації! веди по власній волі!
Але чи справді вийде все гаразд?
На Брокен вийшли ми в цю дивну ніч якраз,
Щоб відіхнути десь далеко від сваволі...
Мефістофель: Дивись, як гарно зайнялись огні!
Людиська там зібралися веселі.

Ми й тут не будемо одні.

Фавст: А я би десь хотів посидіти на скелі.
О, й там вогні! і в гору вється дим.
І там юрба збірається до злого.
Тож вияснится дещо потайного.

Мефістофель: Чимало тайн нових зародиться і в тім.
Хай світ шумить великий, ми не чуєм.
Ми в затишку гарненько задомуєм.
Це здавна звісно. Певне чув і ти,
Що в світі-велитні маленькі є світи.
Ось молоді відьми зібралися тут голі,
Ну, а старі розумно зодяглись.
Будь приязний до них, подякуєш колись!
Крихітку терпцю маю, а втіх буде доволі.
Я чую: близько музика гуде.
Аж уши глушить. Треба привикати.
Тут иншої й не можна ожидати.
Я підійду і приведу тебе.
Нових знайомих буде тут чимало.
Що кажеш, друже? Місця тут замало?
Ти подивись: нема кінця, ні краю,
Сто сот огнів навколо зайнялось,
Танцюють, пють, кохають, варять щось. . . .
Ти кращого не бачив ще, гадаю.

Фавст: А як ти тут покажешся між ними,
Як чорт, чи може просто чарівник?
Я скрізь ходить incognito привик,
Сьогодняж треба вже з відзнаками своїми.
Підвязки на нозі не бачить тут ніхто,
За те в пошані кінське копито!
Ти бачиш слимака? Він вже приліз сюди
І без очей мене вже спостеріг,
Сховатися я тут би вже не міг.
З огню та в полумя ми ліземо. Ходи!
Я буду тут як сват, а ти як наречений.

(До кількох, що обступили багаття.)

Старі панове! мудрі ви та вчені,
Хіба ви вже не любите похмілля?
Гаразд, що ви при купці сидите.
Отож ми вас попросим на весілля.
Досить, що дома ви самітно сидите!

Ґенерал: Чого нам ждати від народу?
Хоч скільки ми подбали про людей,
А в них, як і в жінок, ввійшло вже в моду,
Що першенство в них має молодий.

Міністер: Від правди всі відпекались тепер,
Шаную я часи минулі, гарні!
І ми вже були чимсь, тепер надії марні.
Час золотий для нас давно вже вмер.

Парвені: І ми колись бували не дурні.
Робили часто й те, що неповинні були,
Та злі боги вже все перевернули,
Хоч ми й держалися, а лежимо на дні.

Автор: Тепер розумну книжку взагалі
Ніхто не хоче прочитати,
А що до молоді то — чорт бери її!
Таких нездар давноб не відшукати.

Мефістофель: (робиться нараз дуже старим)
Народ дозрілий до страшного суду.
А що на Брокені я ще в останній раз,
З моєї бочки стільки того бруду
Вже вилилось, — то час, щоб світ погас.

Відьма-крамарка: Панове! гляньте на мій крам!
Купіть що небудь при нагоді!
Я дуже дешево продам;
Все може стати вам в пригоді.
Хоч цей мій крам старої моди;
За те вони сподобались мені,
Що принесли чимало шкоди
Комусь зі всіх людей землі.
Немає тут ножа, щоб не купався в крови.
Ні келиха, який би не струїв
На світі тіло молоде, здорове.
Ні жемчуга, щоби з пуття не звів
Красуні, ні меча, що клятви не зламав,
Який би ворога в кутку не зарубав.

Мефістофель: Тітусю! ти часу розпізнавать не вмієш.
Минув твій час! Закинь цей крам!
Візьмись за щось нове! бо, розумієш,
Тепер нове подобається нам.

Фавст: Тут можна власну голову забути!
Оце то пропці раз! Не може кращих бути.

Мефістофель: І цілий вир кудись на гору йде.
Гадаєш: сунеш ти, а сунуть тут тебе.

Фавст: А хто це там?

Мефістофель: Ти придивись! вона —
Сама Ліліт.

Фавст: Хто?

Мефістофель: Адама перша жона.
Побійся ти її роскішного волосся!
Її краси одніської, бо як

Когось їм тим зачарувать вдалося,
Той вже во-вік не вирветься ніяк.
Фавст: Он дві сидять, старенька з молодою.
І певне вже не чують власних ніг.
Мефістофель: Не буде їм сьогодня вже спокою.
Новий танок! Давай! ми візьмем їх!
Фавст (танцює з молодою):

Давно колись в чарівнім сні
Приснилась яблінка мені,
Два тарні яблучка на ній,
І виліз я на груди їй.

Красуня: З вас кождий яблук цих хотів
Вже з перших ясних райських днів,
І серце тішиться моє,
Що вже вони і в мене є.

Мефістофель (з старою):

Приснилось раз в поганім сні
Дуплаве дерево мені.
Дупло подібне на мару,
Я полюбив його діру.

Стара: Для ваших, лицарських копит
Найкращий буде мій привіт.
Держіть — — — хвіст.
Не бійтесь, вас — — не зїсть.

Проктофантазміст:
Проклятий люд! Як смієте ви там!
Хібаж вам досі ще не доказали,
Що духи добре в світі не скакали?
А ви й танцюєте, подібно нам!
Красуня (в танку): А цей чого на наш бенкет приліз?
Фавст (в танку): Та він буває завжди скрізь.
Як хто танцює, зараз критикує.
Як твого кроку він не обміркує,
То краще би тобі його і не зробить!
Найдужче сердиться, як хто вперед біжить.
А як закрутишся на місці довгий час,
Як він в старім млині своїм, ого!
На всякий раз він похвалить і вас,
А головно, як похвалить його.
Проктофантазміст:
Ах, ви ще й досі тут! Чи хто таке чував?
Пропадьтеж бо! Я це вже вам казав.
Чортівський рід і правила не знає;
Розумні ми, а привид нас лякає.
Хоч як ти не кричи: нема! нема!
А духи таки є! і все дарма!

Красуня: Та перестаньте тут нам докучати!

Проктофантазміст: Я прямо в очі всім вам заявлю:
Духовного тиранства я зроду не люблю.
Мій дух його не може розжувати. (танцюють дальше)
Мені сьогодня справи не вдаються.
Але во-вік не мати му спочинку,
Хоч під кінець, хоч на одну хвилинку
Мені поети і чорти здадуться.

Мефістофель: Та швидко буде дурень цей в калюжі.
Є в його лік від капосних думок,

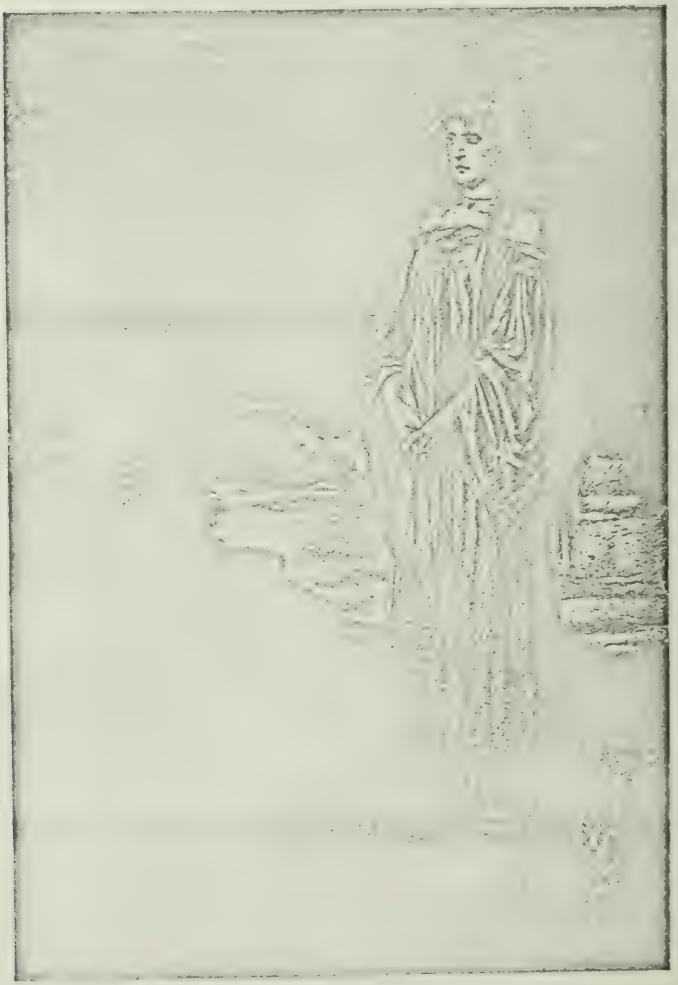

Як тільки покладу на черевце пявок,
До духів буде він, як хочете, байдужий.

(До Фавста, що вийшов з кола танцюристів.)

Чогож покинув ти ту дівчину вродливу,
Що так тобі співала до танку?
Фавст: Червону миш побачив я, тонку,
Що з уст її побігла серед співу.
Мефістофель: Ну, що таке? За це й покинув зараз?
Гаразд, що сіра миш тобі не показалась.
Хто би зважав на те в мить насолод щасливу?
Фавст: А потім бачив там...
Мефістофель: Що бачив ти?
Фавст: Та подивись хоч сам!
Красуня ходить там з поблідлими щоками.
Помалу, ледві рухається з місця.
Завязаними тупає ногами.
Мені здається, — придивися близче!
Таж це її! Таж Ґретхен це обличче.
Мефістофель: Лиши її! На неї не дивись!
Бездушний ідол це, хоч правда, чарівничий.
Не добре з ним здибатись! завернись!
Від погляду її холоне в жилах кров.
І станеш каменем, а потім, будь здоров!
Та про Медузу ти вже чув колись.
Фавст: І справді в неї мертві, бачу, очі,
Яких не затулила мамина рука.
Ті груди в Ґретхен я тулив що-ночі,
Солодким тілом тим впивався я що-дня.
Мефістофель: Цеж чарівниця, залиши! бо в неї
Хто з вас не бачить рисів дівчини своєї!
Фавст: О, що за втіха, що за болі!
Від неї я й очей віднять не маю волі.
Поглянь, на шиї білій, ніби сніг —
Шнурочок, мов червона ржа
Не ширше кантика ножа.
Мефістофель: Так, так, я й сам це спостеріг.
Бо голову вона і під пахою носить,
Бо їй колись Перзей головку втяв.
Дурниці! Кращеб танцювати став;
Ходім на той горбок, коли тобі вже досить.
Тут весело, цей сад — віденський Пратер.
Як хто мене не зчарував, мабуть.
Я справді бачу тут театер.
Що це таке?
Сервібіліс: Та зараз знов почнуть.
Це щось нове, остання пєса із сімох вистав.

Бо тільки стільки пєс тут виставляють.
Цю пєсу діллєтант нікчемний написав,
І діллєтанти її грають.
Даруйте, паноньку, я більше вже не можу,
Спускать заслону діллєтантам час!
Мефістофель: Як я вже й вас на Брокені знахожу, —
Гаразд! Це місце тут якраз для вас.

СОН ВАЛЬПУРГІЄВОЇ НОЧІ

або

ЗОЛОТИЙ ШЛЮБ ОБЕРОНА Й ТИТАНІЇ.

Інтермеццо.

Антрепрєньор: Славетним Мідінга синам
Пора спочити нині;
Стара гора і діл цей нам
Здається мов на сцені.
Герольд: Треба років пятьдесять
При золотому шлюбі,
Як дні борні перелєтять,
Нам речі злотні любі.
Оберон: Як тут ви, духи, де і я,
Зявіться ще в цій хвили!
Бо королеву й короля
Удруге подружили.
Пук: Прийде Пук танком кривим,
І ногу в такт волочить,
А потім сотні йдуть за ним,
В танок, хто хоче, скочить.
Аріїл: Аріїл дає мотів
До всіх пісень небесних,
Вабить дурнів райський спів,
Поганих і чудесних.
Оберон: Від нас навчіться в згоді жить,
Ви молоде подружжє!
Як тільки вас розєднить,
Кохаєтеся дуже.
Титанія: Як тільки згоди в них нема,
Розняти їх — найкраще.
На південь хай летить вона,
А він на північ скаче.
Орхестр (tutti fortissimo): Мухи, жуки, комарі,
І сімї їх великі,
Жаби та цвіркуни в траві, —
Оце то раз музики!

Сольо: Гляньте, дудку хтось приніс —
Та ні! то булька з мила!
Шваркоче крізь тупенький ніс,
А що? — незрозуміло.

Дух недосконалий: Живіт як в жаби, павуча нога,
А крильця мов папірчик;
Хоч животини ще нема,
Та є вже певний віршик.

Парочка: Крок малий, високий скік —
В траві — це річ не хитра,
Та хоч скачи і цілий вік,
Не вилетиш в повітря.

Цікавий мандрівник: Що це? Маска тут, чи що?
І що це за причина?
Оберон, прекрасний Бог —
І тут його личина.

Ортодокс: Хоч без хвоста і без ріжків,
Я взнав його істоту,
Як грецький рій старих божків,
Він чорт, як чорт достоту.

Північний маляр: Що не змалюю тут, — то все
Один невдалий нарис,
Але в Італію я вже
Збіраюся хоч зараз.

Пурист: Біда нещасній голові,
Відьми не зовсім мудрі:
Зі всього війська тільки дві
На ніс наклали пудри.

Молода відьма: Спідниця й пудра — це для баб,
А я хороша й гола.
Мене несе мій любий цап,
На подив доокола.

Матрона: Ми надто мудрі в цім житті,
Щоб сварку заводити,
А хоч ви ніжні й молоді,
Та мусите зогнити.

Капельмайстер: Ви мухи, жуки й комарі,
Не докучайте голій!
Жабки в траві, мушки в горі,
Доволі вже сваволі!

Прапорець (в один бік): Я товариство тут зустрів,
Що кращого й не буде.
Всі з цих дівчат і з молодців —
Многонадійні люди.

Прапорець (в другий бік): Як не розступиться земля,
Щоб всіх вас проковтнути,

То в пекло зараз скочу я,
Щоб з вами лиш не бути.

Ксенії: Як мухи, нечисть всю брудну
Ми мусимо кусати,
Щоб свого батька Сатану
Як слід пошанувати.

Геннінґс: Оце жартують сміхуни,
Наївні тай байдужі,
Нарешті скажуть і вони,
Що в них чутливі душі.

Музаґет: Я міг би й розум загубить
Між військом відьм чарівних,
Я вмію краще їх водить,
Ніж муз хоч богорівних.

«Ci devant» **Ґеній часу:** З людьми порядними і з вас
Ще можуть бути люде,
Німецький Блоксберґ — як Парнас,
Для всіх тут місце буде.

Цікавий мандрівник: Скажіть, це хто сюди приліз?
І гордий мов пiїта;
Він свого носа тиче скрізь,
«Шукає єзуїта».

Журавель: В каламутній воді я звик
Ловить дурненьку рибку.
Тому й побожний чоловік
До чорта прийде швидко.

Дитя світу: Та для побожних байдуже, —
Лиш мали би громаду;
Від давна ходять тут і вже
Заклали власну раду.

Танцюрист: Чи там орхестр новий іде,
Що бубнить щось невтомно?
Та цить! то буйголов гуде
За лісом монотонно.

Танцмайстер: Криве, горбате і товсте
Вже гопки витинає,
А не спитає нас про те,
Як гарно виглядає.

Музикант: Яку ненависть я зустрів!
Порізались би тутка,
Як ліра Орфейська звірів!
Так їх єднає дудка.

Доґматик: На брехні ми не піддамось
Ні критиці, ні блуду;
Бо чорт вже мусить бути щось,
Бо деб він взявся в люду?

Ідеаліст: Тепер фантазія моя
Буяє небесами;
Коли це все таке, як я,
То дурень я так само.

Реаліст: Єство є мукою для нас,
Страждаємо душевно;
Я на ногах це в перший раз
Тримаюся непевно.

Супернатураліст: Оце вдоволення моє,
З чортами враз радіти; —
Бо як чорт, то певне є
І добрі духи в світі.

Скептик: За блудним огником ідуть
До скарбів цих, мов хмара,
І я якраз на місці тут,
Бо сумнів — чорту пара.

Капельмайстер: Жабки в траві, мушки в горі
Прокляті діллетанти!
І цвіркуни і комарі, —
Ви справді музиканти!

Зручні: Нас прозвали sans-souci,
Ми щастя скрізь знаходим,
Не вдержать ноги нас, то всі
Ми головами ходим.

Незручні: І нам попадались незгірші шматки,
Тепер надія в Бозі;
Пірвались наші чобітки,
А ми танцюєм босі.

Блудні огні: З болота ми прийшли до вас,
Бо ми в багні родились,
А з вами за короткий час
Ґалянтними зробились.

Погаслий метеор: Колись я впав з небесних сфер,
А встать — не маю змоги.
Чи зможе хтось мене тепер
Поставити на ноги?

Массивні: Місця! місця! Там, де йдеш,
Пропало все зелене;
Духи йдуть, а духи теж
Незграбні мають члени.

Пук: Не ступайте важко так,
Мов ті слони й верблюди;
Хай Пук, тоненький як червяк,
В цей день найтовщим буде!

Аріїл: Кому дала природа в дар
Духовні, легкі крила,

Летіть зі мною легше хмар,
Де в квітах вся могила!
Орхестр (pianissimo): Проясняються з гори
Тумани, сині хмари;
Між листям граються вітри,
Розвіялись примари.

ХМАРНИЙ ДЕНЬ. ПОЛЕ.

Фавст і Мефістофель.

Фавст: В злиднях! В одчаї! Нещасна, довго отак тинялась по землі, а тепер у вязниці! Як душогубка якась, в тюрмі, замкнута на страшні муки, вона, вродливе невинне сотворіння! До цього! до цього! дійшло! — О, ти зрадливий, нікчемний Духу, і ти це все від мене ховав, затаював! — Стій тепер, стій! Лупай своїми сатанівськими очами зпід чортівських повік! Стій та муч мене своєю нестерпимою присутністю! В темниці! В невимовному горі! Віддана злим духам і жорстокому людському осуду! А ти мене тимчасом вколихуєш мерзенними розривками, ховаєш переді мною її горювання і лишаєш її на безпомічну загибіль!

Мефістофель: Та не першаж вона!

Фавст: Собако! Огидна тварюко! — Оберниж його, величній Духу! Оберни цього червяка назад в його собачу машкару, як це він нераз в ночі любить переді мною собакою ганятись, чіплятися до ніг безжурного мандрівника і вішатись на плечі того, хто на нього спотикнувся. Заверни його назад в його улюблену подобу, щоби він повзав на животі в піску переді мною, щоби я міг копнуть його ногою, розчавити його, окаянного! — Не першаж вона! — О, горе! горе! Якого не зрозуміє ніяка людська душа, що більше ніж одно єство впало на глибоке дно цього нещастя, що перше не могло до чиста відпокутувати провину всіх инших своїми передсмертними муками в очах вічного Милосердя! Голова моя розпукується, розривається серце на думку про горе цієї одної; а ти байдужно шкіриш зуби над загибіллю тисячів таких, як вона.

Мефістофель: І ось ми вже знову на границі свого дотепу, тут, де ваш людський розсудок тратить всяку надію. Чогож ти братаєшся з нами, коли цієї межі ти не в силі перескочити? Хочеш літати, а боїшся, що голова твоя закрутиться? Хіба це ми тобі набивались, чи ти нам?

Фавст: Не кланцай на мене своїми пажерливими зубами! Мені гидко від тебе! — Великий, величній Духу, ти, що вважав мене за гідного побачити тебе, ти, що знаєш моє

серце, зрозумів мою душу, — навіщо ти прикував мене до цього огидного товариша, який радіє нещастям людей і в загибілі їх шукає своїх насолод?

Мефістофель: Ти вже скінчив?

Фавст: Врятуй її, бо як ні, то горе тобі! Як найстрашніще прокляття на тебе на довгі тисячі років!

Мефістофель: Я не в силі розірвати кайданів местника, одімкнути його замків. — Врятуй її! — А хто такий зіпхнув її в безодню злиднів? Я чи ти?

Фавст (дико озирається довкола).

Мефістофель: Ти громами кидав би? Добре, що вам, смертникам нужденним, не дістати їх! Роздавити невинного суперечника, це звичка в тиранів, до якої вони хапаються, щоби випутатися зі скрутного положення.

Фавст: Веди мене туди! Вона мусить бути вільною!

Мефістофель: А небезпека, на яку ти виставляєш себе? Знай, що на тому місті ще лежить прокляття крови, пролитої твоєю рукою. Понад місцем убитої кружляють местники — духи і чатують на убійцю, чи не повернеться він.

Фавст: Ти ще й цим мене полошиш? Кров і смерть всього світу на тебе, погана потворо! Веди мене туди, кажу тобі, й увільни її!

Мефістофель: Я поведу тебе, та слухай, що я можу зробити! Хібаж я маю всю власть на небі як і на землі? Воротареві забю памороки; дістань ключі і виведи її своєю людською рукою! Я буду на сторожі! Пекельні коні готові, я вас винесу. Оце все, що можу.

Фавст: Мерщій в дорогу!

НІЧ. ОТВЕРТЕ ПОЛЕ.

Фавст і Мефістофель на чорних конях.

Фавст: Чогож вони сіли на лисій горі?
Мефістофель: Не знаю; щось пражуть, щось діють.
Фавст: То в долі літають, то кружляють вгорі.
Мефістофель: Щось чарують відьми.
Фавст: Щось кадять, чи віють.
Мефістофель: Вперед! вперед!

ВЯЗНИЦЯ.

Фавст [illegible] ключів і ліхтаря в руках перед залізними дверима.

Фавст: Вселюдське горе наді мною,
І [illegible] ках зн[illegible]вся без причини.
О [illegible] ка, за вохкою стіною,
І божевільним був її злочин.

Ти ще вагаєшся? боїшся? Геть, геть з отсього місця!
Твоє вагання — смерть її. Мерщій!

(З середини чути спів):

«Курва мама моя,
Що згубила мене,
Шельма батечко мій,
Що обгриз він мене.

А сестричка мала
Кісточки підняла,
І втопила в ручай.
Стала пташкою я, я пташина лісна,
І лечу через гай.»

Фавст (одчиняючи): Не чути їй, що любий тут стоїть.
Ланцюг її бразчить, солома шелестить.

Маргарета (ховаючись в постіль):
Вже йдуть! Прийшла вже смерть моя!

Фавст (тихо): Цить, цить! Ти зараз вільна будеш!

Маргарета (кидаючись йому до ніг):
Коли людина ти, поглянь, як мучусь я!

Фавст: Ти криком вартових зі сну розбудиш!

(Схоплює ланцюги, щоби їх розімкнути.)

Маргарета (навколішках): Ой, кате, хто тобі дає
Це право надо мною,
Що ще в ночі береш життя моє?
Змилосердись! лиши мене живою!
Чи може вранці ніколи буде?
Моє життя таке ще молоде,
І так довчасно — кара смерти.
Вродливою я була, за те й повинна вмерти.
Був близько друг, а зараз я сама.
Пірвали мій вінок, квіток моїх нема.
Ой, не тягни мене так дуже!
Я зла тобі не вдіяла, мій друже.
Пусти мене! хай марно я не плачу.
Цеж в перший раз тебе я тільки бачу.

Фавст: Чи я знесу отсі нестерпні болі?!

Маргарета: Так, так! тепер в твоїй я волі.
Хай тільки нагодую я дитину!
Я цілу-б ніч її пестила;
Одняли в мене втіху ту єдину,
І кажуть, що то я її убила.
Розради вже мені во-вік не буде.
Про мене й пісню склали ті недобрі люде.
То тільки в пісенці старій
Кінець такий.

Фавст (падає перед нею на коліна):
Коханий твій лежить перед тобою.
Він випустить тебе на волю.

Маргарета (опускається й собі в руч його на коліна):
Так, так! навколішках помолимось до Бога.
Поглянь! під східцями,
Коло порога
Пекло горить.

Злий Дух там стоїть.
І лупа без тями
Лихого потуга.

Фавст (голосно): Ґретхен! Ґретхен!

Маргарета (звертаючи увагу): Це голос мого друга!

(Хутко піднімається на ноги. Ланцюги з брязкотом спадають.)

Деж він? Я вчула! Він чекає!
Я вільна! Ланцюгів немає, —
Я йду! впаду йому на груди.
Він пригортати буде!
Він кликав: Ґретхен! був коло порога.
Крізь регіт і гуркіт діявола злого,
Крізь пекло страждання і безодню мук
Я вчула солодкий і радісний звук.

Фавст: Це я!

Маргарета: Це ми?! Скажи ще раз мені! (Обнімає його.)
Він тут! він тут! Де муки ті мої?
Де жах вязниці, де кайдани?
Мене увільнив мій коханий.
І я на волі! —
Ось вулиця, де в перший раз
З тобою ми зустрінулись обоє.
Ось той садок веселий, де нераз
Ми з Мартою тебе чекали враз. . . .

Фавст (тягне її за собою): Ходім! ходім!

Маргарета: Постій ще!
З тобою любо так, мій милий!

Фавст: Скорійше!
Як не поквапимся в цій хвилі,
То дорогої діждемось відплати.

Маргарета: Як? ти вже не вмієш цілувати?
Так мало то без мене був,
І цілуватися забув?
Чого в твоїх обіймах жаль мені чогось?
Від слів і поглядів твоїх, бувало,
На мене небо все лилось,
Від поцілунків серце завмірало. . .
Цілуй мене!
А ні, то я тебе! (Цілує його.)
О, горе! наче лід твої уста,
Холодні, німі.
Невже-же так зраня
Згасло кохання?
Хто це вчинив мені? (Відвертається від нього.)

Фавст: За мною, мила! Нумо! йдем!
Я потім обніму тебе з таким огнем!
А зараз прошу лиш тебе: ходи!
Маргарета (обертається до його): Та чи це ти?
Невжеж це справді ми?
Фавст: Таж я! Ходім!
Маргарета: Ти ланцюги розбив,
В обійми знов береш мене...
І як це ти не гидишся мене? —
Чи знаєш ти, кого освободив?
Фавст: Ходи! Рідшає вже пітьма.
Маргарета: Та-ж матінку струїла я сама,
Свою дитинку утопила я.
Вона моя, вона й твоя...
Твоя... Це ти? А може й ні.
Дай руку мені! — Ні, це не в сні!
Твоя люба рука — така вохка?
Обітри її! То кров на ній
Чи може це здається лиш мені?
Ах, Боже! Що ти наробив!
Кого ти вбив?
Сховай свій меч! сховай!
Я прошу тебе!
Фавст: Минулого назад не завертай!
Не муч мене!
Маргарета: Ні, ні! Я так тебе не лишу!
Я зараз всі гроби тобі опишу.
Про них, мій коханку,
Подбай ще зранку.
Найкраще місце матінці моїй,
А братові зараз при ній,
А трохи з боку і мені,
Лиш не дуже в стороні!
Дитинку поклади мені на праву грудь.
І більш нічого! Чуєш? Не забудь
Як я тобі хилилася на груди,
О, що за щастячко було солодке!
Та вже його нема! воно таке коротке...
Та більш' його не буде!
Ти наче відіпхнув мене від себе, любий.
А всеж таки це ти, і погляд добрий твій.
Фавст: Коли впізнала, то ходім мерщій!
Маргарета: Куди?
Фавст: На волю!
Маргарета: Як там могила є,
І смерть чатує, то підемо вдвох!
На вічний спокій звідсіля.

А дальше ні на крок! —
О, Гайнріх! Ти вже йдеш? Коли б і я могла!
Фавст: Тиж можеш! Двері не зачинені! Не стій!
Маргарета: Не смію я. Для мене вже нема надії.
Втікатиж — не поможе! Підстережуть мене!
Як страшно жебрати, прохати,
Та ще й сумління чистого не мати!
Так гірко йти поміж чужії люди.
А всеж таки від них я не втічу нікуди.
Фавст: Я буду при тобі!
Маргарета: Мерщій! Мерщій!
Верни життя дитинці твоїй!
Геть! Понад ручай,
Через кладочку,
На стежечку,
А далі в гай;
Під містком пошукай,
В ставі!
Лови, лови її!
Вона ще дише!
Жива! Дивись!
Рятуй! рятуй!
Фавст: Та схаменись!
Ще тільки крок і ти на волі!
Маргарета: О, як би ми вже були в полі!
Там на камені ненька моя —
Щось волосся мені піднімає!
Там на камені ненька моя
Головою хитає.
О, ні, — не хитає, — важка голова;
Заснула на довго, — не встане вона.
Заснула, щоб ми набувались...
Був гарний час, як ми кохались!
Фавст: Коли слова й благання вже не в силі,
То я тебе звідсіль насилу витягну.
Маргарета: Мій милий!
Лиши мене! насильства не знесу.
Чого ти тягнеш зо всієї сили?
Чиж не годила я тобі до певного часу?
Фавст: Вже день! світає! Люба, люба!
Маргарета: День, хутко день! останній на землі!
А він мав бути днем мого шлюбу.
Нікому не кажи, що з Ґретхен був, ой ні!
Бо скажеш, — горенько мені!
Горе віночку!
Квітоньки росплелись!

Ми ще побачимось колись,
Та тільки не в таночку.
Юрба велика, кричить, гуде. —
На вулиці, на площі люде,
І місця їм не буде.
Ударив дзвін, паличка паде.
Як цупко схопили, стиснули,
До колоди мене потягнули!
Блиснула сокира, зжахнулись навколо,
І в серці нараз похололо.
А цілий світ — мов гріб німий.

Фавст: О, горе! нащо я родився! нащо?

Мефістофель (показується на дворі):
Скорійше! бо як ні, то ви пропащі!
Безмислі вагання, ридання, зітхання!
Вже встала зірка порання,
Коням страшно і душно стає!

Маргарета: Це хто зпід долівки встає?
Жени його! це він, це він!
Чого він тут, на місці святім?
Він хоче мене!

Фавст: Ти жити будеш!

Маргарета: О, Боже! ти один розсудиш!

Мефістофель (до Фавста): Ходи! бо з нею ще пропадеш ти.

Маргарета: Твоя я, Господи! спаси! прости!
Ви янголи святі з його престола
Станьте доокола!
Гайнріх! який страшний для мене ти!

Мефістофель: Вона пропаща!

Голос (з гори): Спасенна!

Мефістофель (до Фавста): Сюди! за мною! (Зникає з Фавстом.)

Голос (з середини завміраючи): Гайнріх! Гайнріх!

---

4. Його-ж. Ботаніка (на III кл. ґімн.). З богатьома ілюстр. та колор. таблицями.

г) Фізика:

1. Ф. Шіндлер. Фізика для вищ. поч. шкіл з 115 ілюстраціями.
2. Микола Чайковський. Фізика для вищих поч. шкіл з богатьома ілюстраціями.

д) Геометрія:

1. Пр. доц. Кравчук. Геометрія для ґімн. та вищ. поч. шкіл.

е) Спів:

1. К. Стеценко. Наука нотного співу.
2. Його-ж. Шкільний співаник ч. I.
3. Його-ж. Шкільний співаник ч. II.
4. Його-ж. Шкільний співаник ч. III.
5. О. Кошиць. Патріотичний співаник.

ж) Мовознавство:

1. Г. Малішевський. Латинська граматика (для ґімн.).
2. Г. Шерстюк. Українська Граматика ч. I (для вищ. поч. шкіл та ґімн.).
3. Г. Шерстюк. Українська Граматика ч. II (для вищ. поч. шкіл та ґімн.)

з) Релігія:

1. А. Геращенко. Молитовник з образками.

и) Мапи та Атляси:

1. Мапа півкуль (східня та західня). Роскішне видання 143 × 222 ст. у 5 фарб.
2. Мапа України 112 × 70 ст. у 5 фарб.
3. Мапа Европи 143 × 111 ст. у 5 фарб. Роскішне видання.
4. Картоґрафічний Атляс. Наглядна наука будови суходолів та України. 1. Европа. 2. Азія. 3. Африка. 4. Америка північ. 5. Америка півд. 6. Австралія. 7. Україна та її кольонії. 8. Східня та західня півкулі.
5. Др. Іван Крип'якевич та Проф. С. Рудницький. Історичний Атляс. 10 великих мапоровних на 5 фарб мап до історії України.
6. Німа Мапа України для вправ по історії та ґеоґрафії [illegible] Додається [illegible] Мапа [illegible] історії та Проф. Рудницького (ґеоґрафія).

BINDING SECT. APR 18 1968

PT
2032
U4F2
1919a
ch.1

Goethe, Johann Wolfgang von
Favst

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 26 11 12 004 5